

ERDÉLYI MAGYARSÁG

VI. ÉVFOLYAM
1995. OKTÓBER,
NOVEMBER, DECEMBER

Székelyföldi
autonómia

Magyarítás
Erdélyben

A rablás
nemzeti
ünnepe

Az asszimiláció
eszköze

24

A közöny áldozatainak nem emelnek emlékművet. Emlékezetükben is csak azok tartják meg őket, akik egykori közömbösségüket nem tudják a magány óráiban lelkiismeretük előtt elszámolni.

E féle sors vár az Erdélyi Magyar-ságra is – Tisztelt Olvasó. S a lappal együtt az Ön szeretetére, aggodalmára, áldására és valahány jókívánságára, mindarra, amit immár befejezett hat esztendőn keresztül szerkesztőségünknek Ön visszajelzett, hogy egységet alkotva írók és olvasók, eleget tehesünk vállalt kötelességünknek: szolgálni a magyarság nemzeti egységének és a szülőföldön megmaradás természetes jogának. Részesei voltunk nemes kezdeményezéseknek, s bár haszontalannak bizonyuló *nemzetmentő rész-kísérleteknek* gyakrabban, ameddig csak politikában kósza személyek, testvéreket is megosztó eszmék, kulturális és politikai jó és rossz szándékok voltak *ellenfeleink* olykor valóságosan is hadakozásnak nevezhető munkánk során, szerzőinkkel és munkatársaimmal összefogva győztük a nehézségeket, és győzelemként könyvelhettük el minden egyes megjelent és a határainkon túl élő nemzettársunkhoz eljuttatott lapszámunkat. Ám nincsen mit kezdenünk az anyaországon belüli és kívüli, egymás mögé rejtőző hivatali hivatalos-közönnyel mind aziránt, ami önazonosságunkért és földrajzi szétszórtságunk ellenére is

a nemzeti összetartozásunk eszményéért szerveződne. Hat esztendőn keresztül kolduló szerzetesekként, akik adományokból tartják fent intézményüket, bizonyítottuk, hogy lappunk, az Erdélyi Magyarság hasznosságát éppen a *nem nyereséggelví* működtetés biztosítja. Ám tapasztal-nunk kellett, hogy hat évfolyamnyi elkötelezett szolgálat (*a múlt!*) kevés ahhoz, hogy jogot is igényelhesünk

megmaradásunk hoz. *Mintha a határainkon kívülre rekesztett magyarság jövő-jének a prófécia-ja fogalmazódna meg az Erdélyi Magyarság sorsában. . .*

Vezércikk helyett

Keveseknek jár köszönet, többen vannak azok, akik az Erdélyi Magyarság megszüntetésére tettek a sajtótámogatások nagy játékán, és intézményesülni látszik ez utóbbiak tábora. Ami nem sikerült tehát az utódállamok kormányzintű rejtett és nyílt nacionalistáinak, amibe beletörött a magyar politika *protokoll-bicskájá* mindaddig, míg adott arra, hogy nyilvánosan is a magyarság oltalmazója legyen Európa nagyközösségében, azt minden valószínűség szerint elvégzi holnapra a kenyérféltéssé züllesztett nemzeti egység szemlélet és a még elosztható fillérekért mesterségesen szított testvérharc nyomában támadó közöny. Ezért nehéz évfolyamzáró jókívánságokat ejteni, újév-köszöntő bizakodással szólni. . . A jól végzett munka öröme megkeseredik, midőn „*a nemzet idegpályáin*

Ábel is Káin” . . .

Mit akar a magyar kormány?

Ha ezeket a kijelentéseket *(két idézet a Népszabadságból. – A szerk.)* kiegészítjük, a ténnyel, hogy Horn Gyula belgrádi látogatásakor nem vállalta a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége által kidolgozott, politikailag is hitelesített autonómiamodell képviselését, s azt hogy Kovács László a határon túli vezetőkkel folytatott eszmecsereben, a magyar kisebbségi szervezetekkel ellentétben, a szerbtöbbségű Vajdaság Autonómiája mellett foglalt állást, akkor kialakul a szomorú valóság teljes képe.

Világossá vált, hogy a magyar államérdekek és a kisebbségi magyarság megmaradásához fűződő érdekei a jelenlegi politikai konstellációban ellentétbe kerültek egymással. A magyar kormány úgy véli, eszközhiányban szenved. Nem kívánja képviselni és nem kíván nemzetközi politikai védelmet nyújtani a kisebbségi autonómiatörekvéseknek. felismeri, hogy a kisebbségek ügye a térségben stabilitási tényező, és a témát gyakorlatilag az Európa Tanács hatáskörébe utalja. A rebellis kisebbségi szervezeteket az anyagi támogatás megvonásával, belső bomlasztásukkal, a politikai autonómia modelljei kidolgozásának hátráltatásával, és a közigazgatási autonómiaformák behelyettesítésével igyekeznek fékezni. A politikai ellenmodell támogatására eddig csak a Vajdaság esetében van példa.

A kisebbségek érzékelik helyzetük rohamos rosszabbodását, s a kétoldalú kisebbségügyi tárgyalások eredménytelenségét. Az eszköz hiányát a jelenlegi politikai konstellációban. A visszafordíthatatlan romlás jeleinek sokasodása bizonyíték számukra: most kellene cselekedni. Azt várják, hogy autonómiatörekvéseik részbeni képviselését és védelmét az anyaország vállalja. Nem hiszik, hogy ebből Magyarországnak kára származhatna.

Mit lehet ilyen körülmények között tenni?

A kisebbségek csak a mindenkori magyar kormánytól várhatnak segítséget. Amíg ez megérkezik, ki kell tartani.

(VDMK Hírmondó 1996. január 6.)

Független szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: Köteles Pál
VI. évfolyam 24. szám
1995. október, november, december
Megjelenik: negyedévenként

Főszerkesztő: **MÁTYÁS B. FERENC**
Felelős szerkesztő: **JÓZSA PÉTER**
Olvasószerkesztő: **CZEGŐ ZOLTÁN**

Szerkesztőség címe:

KÖZLEMÉNY

**Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarorság c. folyóirat
szerkesztőségének új címe
1116 Budapest
Sopron utca 64. II. em.
Telefon /fax: 181-0554**

Kiadja az **Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány**
Felelős kiadó: **ATZÉL FERENC** ügyv. titkár

HU ISSN 0865-6819

Készült a POSSUM Lap- és
Könyvkiadó gondozásában

**KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ
ÍRSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDTÉSEK JOGÁT.**

Megrendelhető a hírlapkézbesítőknél és a Hírlapelőfizetési Irodában (Budapest, XIII. Lehel u. 10/a., levélcím: HELÍR, Budapest 1900), ezen kívül Budapesten a Magyar Posta Rt. Hírlapüzletági Igazgatósága kerületi ügyfélszolgálati irodáin, vidéken a postahivatalokban, valamint postautalványon, és közvetlenül az Alapítvány címén.
Forintszámlánk: MHB 222-21489
Előfizetési díj egy évre: 624 Ft

Külföldiek számára előfizethető:
pénzesutalványon Az Erdélyi Magyarorsáért Alapítvány címén: H-1016 Budapest, Naphegy utca 29. IV/3. vagy a képviselőteken. Devizaszámlánk: Magyar Hitel Bank Budapest 218-1602-351 és 218-1607-351

Előfizetési díj:
20 USA dollár légipostaköltséggel együtt.
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. oldalon közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1996. ÁPRILIS
MÁSODIK FELÉBEN
JELENIK MEG**

Ez a lapszámunk a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

TARTALOM

- Mátyás B. Ferenc: Vezércikk helyett
- Mit akar a magyar kormány?

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Czegő Zoltán: Mit vetettünk és mit arattunk? . . . 2
- Beke György: Új történelem vagy rejtett folytatás? . 3
- Czire Dénes: Az asszimiláció eszköze 8
- Kreczinger István: Székelyföldi autonómia 12
- Karola Pribila: A gagauz autonómia 14

SZÉPMÍVESSÉG

- Czegő Zoltán: Ösbemutató (vers) 16
- Mátyás B. Ferenc: Giccsparádé avagy erdélyiségem rozzant bordázata (vers) 16
- Józsa Péter: Székelyföld 2000 (jegyzet) 19

FÓRUM

- Botlik József: Magyarirtás Erdélyben 21
- Szabó A. Ferenc: A román kiugrás és Magyarország 24
- Czegő Zoltán: A rablás nemzeti ünnepei 26
- Ujvári Ferenc: Magyarország „jogvítás kérdései” 28
- Rászlai Tibor: „ha az Isten székely volna!” 29
- Ercsey Gyula: Nem hallgatok. 35
- Szász István T.: Erdélyi orvosok – hívatlan vendégek? 37
- Botlik József: Magyar önkormányzatok és a megmaradás 41

FIGYELŐ

- Ujvári Ferenc: Az utódállamok jogsértései 42
- Urbán György: A tájnév kényszerű utóéletéhez . 43

HÍREK – POSTABONTÁS 45

LAZÁRTA

- Józsa Péter: Lapzárta helyett 48
- Wass Albert: Üzenet haza (vers)
- Nagy Imre: Tamási Áron portréja

E lapszámunkat Zsögödi Nagy Imre íróportréi illusztrálják.

Mit vetettünk és mit aratunk?

Dandárja van a köszöntőknek ezekben az órákban. Legyen kegyelmes az Isten mihozzánk, és hallgassa meg mindazt a jókívánságot, melyet üzenünk emez új esztendő hajnalán embertársainknak! Elporladhat füstben, feledésben az írott szó egy papírlapon, ám az a szeretet, mellyel egymás felé fordulunk misenapon ugyanúgy, mint ünnepek sodrában, az sosem mehet feledésbe, hiszen megtartó erővé válik abban, aki *küldi* és aki *kapja*. Az *Erdélyi Magyarság* szerkesztősége ezen az úton, a maga-vállalta és életének bizonyult csapáson tekint hittel és bizodalommal magyarok és nem magyarok felé 1996 januárján.

Betakarítások ideje jött el most is, mint minden esztendő végezetén: mit vetettünk és mit aratunk?

Nem dédelgette ez az elmúlt esztendő sem a magyarságot. A fölmérhetetlen szenvedés, melyet a sors kirótt, melyet kiróttak a Magyarországtól elszakított nemzetrészek számára, éppoly megközelíthetetlen emberi kézzel és szóval, akár a füstbe szállt hazug nemzetiségi törvények garmada, szer-te itt, a szomszédságban. Istenre hiába hagyatkozunk, bár Ő Szent Kegyelme fölötté áll minden emberi politikai torzsalkodásnak; ő, meg Szent Fia a jóságunkkal vagyon elfoglalva. Magunk is. Ebben vagyunk gazdagok. Soha sem kívántunk ennyi jóságot talán elleneinknek, mint manapság. Ám ez sosem jegyezheti gyöngeségünket!

Mi ki is mondanánk elparentálni szándékozónknak: Védd magad! –, ám mi nem támadunk, csak egy testben és egyazon lélekben akarjuk megélni és minden elkövetkezendő korokban megérni a magunk magyarságát. A gaznak sok, nekünk minden.

Ezerszáz esztendő a Kárpát-medencében. Inaszakadtáig építésben és nem meghunyászkodásban egy nemzet, mely *alapítani* jöve erre a földre. Voltunk emez időben lehajtott fejű büszkék is, mert ránk járt a rúd. Volt úgy, hogy elharsogtuk kelettől nyugatig: Béke vagyon nálunk, szülehetnek a gyermekek, van tér, vagyon hozzája illő béke a honban, s van *tej* is, ama megtartó tej, melyet – Európa csodájára – a Szeret mentén élő csángó-magyarok éppúgy neveznek, mint a burgenlandi földön magyarként megmaradt másik kisebbségiek.

Dandárja van a legújabb országalapításnak környezetünkben. Ágaskodnak ellenünkre s a béke, a tisztességes munka ellenére oldalból, hátulról heveskedők. És nem veszik észre, hogy önnön népük vesztére is cselekszenek ellenünkre, azoknak a magyaroknak a vesztére esküdvén, akik szülőföldjükön, de idegenként kezelve élnek és újratermelik a maguk magyar kultúráját.

Hát nem, semmiképp sem dédelgetett ez az elmúlt, fanyarul elköltött esztendő bennünket!

Cseppet sem harsány folyóiratunk mindazonáltal röppenti ezt a világító és nem robbantó rakétát minden irányba, hol léteznek és egymásra mosolyognak az emberek; a mosoly, a szeretet egyetemes. Ám ha köszöntő szót is mondanak s azt magyar nyelven, hát ezerszer áldassék ez az esztendő, melyet megértünk!

CZEGŐ ZOLTÁN

Új történelem vagy rejtett folytatás?

A nyelvháború ütközetei

Abban az időben, 1944 őszén a magyar nemzeti továbbélés kérdése volt: – Lesz-e még magyar iskola Erdélyben? Ugyanez a szorongás kísértette meg a magyarságot a Felvidéken és a Délvidéken. Az iskola megint az élet vagy a halál kérdése lett a kisebbségi világban.

De most erre a kérdésre (szemben az 1918 utáni állapotokkal) eltérő vagy egymással felelő választ adott a történelem.

Felvidéken, az 1938-ban Csehszlovákiától visszatért sávbán 754 magyar alapiskola működött, majdnem százezer diákkal; 18 polgári iskola, 7 gimnázium, két tanítóképző, három kereskedelmi iskola. A polgári csehszlovák államban ez az iskolahálózat nagyjából ellátta a magyar oktatás feladatait, noha magyar főhatalom alatt – nyilvánvalóan – ki kellett egészíteni. Magyar egyetem vagy főiskola nem volt 1938 előtt sem, talán nem is nemzeti megfontolásból, hiszen a német nyelvű egyetemi oktatástól Masaryk- és Benes rendszere nem húzódozott. A négy egyetem és négy műegyetem (technikai főiskola) közül háromban – a prágai egyetemen, az ugyancsak prágai és a brünni főiskolán – német volt a tanítási nyelv. (Ezen a brünni műegyetemen Magyarországról és Romániából is tanultak magyar diákok.)

Pozsonytól az Ung-vidékig, a szovjet csapatok nyomában jelentkező új szlovák igazgatás képviselői lelakatolták valamennyi magyar alapiskola, gimnázium, tanítóképző ajtáját. S mindezt kitelepítések Magyarországra, rabszolgaságba hurcolás Csehországba, reszlovakizálás, mint a szülőföldön maradás egyetlen felkinált lehetősége, lélekviszár, az egész magyarság háborús bűnössé nyilvánítása, megbélyegzése, kirablása közepette. Nagyon sok felvidéki magyar életrajzban szerepel ez az adat: 1945 és 1949 között iskoláit Sárospatakon, Miskolcon, Budapesten vagy Győrött végezte. Ahelyett, hogy kassai, losonci, komáromi, pozsonyi iskolába járt volna. Az ezeréves magyar iskolatörténetből a Felvidéken kiesett négy egész esztendő.

Jugoszláviában is bezárt magyar iskolákkal,

még előbb legyilkolt 40 ezer bácskai vértanúval köszöntött be az új történelem. Semmi bűnük nem volt, azon kívül, hogy magyarnak születtek. De mintha a gyűlölet Bácskában gyorsan kitombolta volna magát. A brassói Népi Egység, a Magyar Népi Szövetség napilapja 1945. április 15-én már a Vajdaságban újraindult magyar művelődési életéről és a megindult magyar oktatásról tudósíthat. Az újvidéki híradás – budapesti közvetítéssel – a „Petőfi partizándandarról” beszél, vagyis magyarok részvételéről Tito háborújában. Július elsején konkrét híradás a Népi Egységben: „Hét magyar középfokú iskola működik Jugoszláviában”. Milován Gyilasz, akkor még nem disszidens, hanem Tito egyik alvezére, így nyilatkozik: „Politikánk lényege a népek testvérisége” Pesti lapok nyomában a Népi Egység megjegyzés nélkül adja le ezeket a tudósításokat, alig fél esztendővel az ijesztő magyarördöklés után. Mintha úgy érezné a nemzet, Pesten is és Erdélyben is – talán a Bácskában is –, hogy a terror lefékezésének, az iskolák újraindulásának ára a tömegmészárlás elfeledése...

Más képet nyújtott Románia. A Maniu-gárda feloszlatása után már másnaptól úgy tűnt, hogy itt nemhogy korlátoznák, de felső engedéllyel és támogatással, vagyis állami beleegyezéssel teljes magyar iskolahálózatot építenek ki, az óvodáktól az egyetemekig. Az 1944/45-ös tanévet Erdélyben csak azok a magyar diákok veszítették el, akiket elsodortak a hadi események. A kolozsvári magyar egyetem is időben csonka, mégis érvényes tanévet zárt 1945 nyarán. Az iskolai hálózat arányainak értékeltesére álljon itt ismételtelen az 1947-es statisztika. Ebben az évben tüntetett fel a Magyar Népi Szövetség legtöbb magyar iskolát Erdélyben: 1790 népiskolát, amelyek közül 754 a római katolikus, a református és az unitárius egyház keretében működött. Az állami népiskolák száma 1036 volt. Míg a felekezeti iskolák szinte kivétel nélkül az elmúlt századok örökségei voltak, addig a magyar tannyelvű állami iskolák döntő többsége az utóbbi három évben, 1944 után jött létre, amiből állami gondoskodást lehetett kiolvasni a magyar népoktatás iránt. A 173 középiskola közül 69 volt felekezeti és 104 állami. Különösen jelentős, hogy az értelmiségképzés akkori legfőbb műhelyének számító 38 főgimnáziumból 28 tartozott az egyházakhoz. A tanítóképzők közül is több volt a felekezeti – nyolc a héttel szemben –, míg az akkoriban bevezetett új iskolatípus, az egységes gimnázium (valójában a hajdani polgári iskola utódja) szinte kizárólag állami, a 49 közül 47. Hasonlóképpen több az állami, mint a felekezeti kereskedelmi és ipari líceum. Abban az időben

még magától értetődő a román oktatásügyi minisztérium számára – amit most képtelenségnek és „maradiságnak” tart az új tanügyi törvény –, hogy a 9 állami kereskedelmi és 10 állami ipari líceumban, a felekezetiekben hasonlóképpen, továbbá a 47 iparos tanonciskolában minden tantárgyat magyarul tanítottak.

Kiegészíti a képet a kolozsvári almérnöki iskola magyar tagozata, a kolozsvári magyar tannyelvű állami Zene- és Színművészeti Főiskola. A Bolyai Tudományegyetem és más magyar főiskolák tanulóinak száma 1947 őszén 2800 fő.

Mármost, a közvetlen utókor számára is érthetetlen az összehasonlíthatatlan különbség a három trianoni utódállam kisebbségpolitikája között. Nem lehet ezt visszavezetni politikai személyiségek jellemére, gondolkodásmódjára, akaratára. Nem magyarizat a cseh *Eduard Benes* magyargyűlölete, a délszláv *Tito* bosszúvágya vagy a román *Petru Groza* állítólagos „magyarbarátsága”. Sokkal hatalmasabb történelmi erők működtek a mélységekben.

Benesék például a kitelepítések részleges leállítása után sem nyitották meg azonnal a magyar iskolákat. Csak Benes gyanús halála és a szovjet külpolitika, vagy inkább „belpolitika”, a gyarmatosítás felerősödése verte le a magyar iskolákról a lakatokat, 1948-ban.

Ugyanis időközben megszilárdult a moszkvai helytartók hatalma Magyarországon, és Moszkva rokonszenvesebb arcát akarta mutatni a magyarság felé. Elrendelte Gottwaldéknak a kitelepítések és rabszolgá sorba hurcolások után megmaradt felvidéki magyarok egyenjogúsítását. (*Aggasztó, hogy a kassai programot az önálló Szlovákia sem hajlandó semmisnek nyilvánítani, még a magyar-szlovák alapszerződés kedvéért sem!*)

Tito gyorsabban felismerte a szovjet politika várható változását. Bennfentes volt Moszkvában, élt ott, egy ideig a Komintern belső munkatársa. *Sztálin*, *Molotov* és *Tito* is tökéletesen egyetértett *Benessel* a befejezett tények politikájának alkalmazásában. *Tito* marsall a maga területén ugyanezt kívánta alkalmazni, legalábbis a németek megsemmisítését a Bácskában és a Bánságban. Még az sem tartotta vissza, hogy a hajdani Dél-Magyarország sváb telepeseitől igazán nem kellett félnie, hiszen ők nem laktak a német birodalom szomszédságában, mint a különben őshonos szudéta-németek. A közel egymilliós német népeséget úgy eltüntették Jugoszláviából, hogy azóta a statisztikákban nincs is rubrika számukra! Tette ezt *Tito* rendszere akkor, mikor a potsdami egyezmény, amely a lengyelországi, csehországi és ma-

gyarországi németek kitelepítését elrendelte, a bácskai svábokról pedig egyáltalán nem tett említést. Ez egyedül *Tito* belügye maradt.

A magyarok sorsa azonban más taktikát követelt meg. A jugoszláv vezetés tekintettel volt arra, hogy Magyarország is tagja lesz a szocialista tábornak, és ebben az esetben jó előre békejobbot kell nyújtania feléje. Akár Moszkva érdekében, akár Moszkvával szemben, ha ugyanis sikerülne egy másik szocialista tömböt létrehozni a Duna mentében, *Sztálin* ellenében, Belgrád vezetésével, akkor még inkább támaszkodniuk kell Magyarországra. Ezért aztán, miután a *Tito* vezetés engedélyével vagy éppen parancsára legyilkoltak gyengevezér magyart a Bácskában és a Bánságban, Belgrád gyorsan megálljt parancsolt és látványosan nyitott a magyar kisebbség és Magyarország felé. Ez megkövetelte a magyar iskolák újbóli megnyitását, az oktatás ügyének méltányos rendezését.

Erdélyben is a nagypolitika függvényében alakult a magyar oktatás sorsa. Viszonylagos szabad mozgást biztosított a román királynak az, hogy döntő szerepet játszott az 1944 augusztus 23-i kiugrásban. *I. Mihály* a trónján maradhatott, egészen 1947-es megdöntéséig, noha *Antonescu* rendszerével együtt került uralomra és viszonyuk az államvezetésben másolata volt az olasz mintának, a hatalom megosztásának *II. Viktor Emanuel* és *Mussolini* között. A kiugrás után megnőtt a román király hatalma, ő döntött a kormányfő személyéről; egymás után két tábornokot, az Udvar két bizalmi emberét, *Sanatescu* és *Radescu* generálisokat nevezte ki miniszterelnökké. A szovjet kormány, csapatainak romániai jelenléte ellenére, csak jelszóként helyeket tudott kieroszakolni a kommunista pártnak a bukaresti kormányban. Ezért 1944. november 12-én arra hivatkozva, hogy a Maniu-gárda cselekményei, gyilkosságai és rablásai bizonytalanná teszik az arcvonal mögötti területek nyugalmát, a szovjet kiharcolta a berendezkedő román közigazgatást Észak-Erdélyből. Csak akkor engedélyezi e terület bekapcsolását Románia közigazgatásába, amikor 1945. március elején a királyra kényszeríti *Petru Groza* kormányát, amelyben – a szakadár liberálisok kicsiny pártjának vezetőin, *Gheorghe Tatarescu* és két másik miniszteren kívül – még a vallásügyi tárca gazdája is kommunista.

Ez a hatalmi kötélhúzás „mentette meg” az erdélyi magyar iskolákat. Ha nyomban az 1944. augusztusi átállás után Moszkva számára elfogadható kormány alakul Bukarestben, akkor a visszatérő román közigazgatási hatóságok nem tűrik meg a magyar oktatást még a Székelyföldön sem. Láttuk a gergyói román polgármester fellépését *Selyem Tamás* iskolaigazgató ellen. Alátámasztja ezt a feltételezést, hogy mikor ugyanezek a közigazgatási tisztviselők a Groza-kormány képviselőjében 1945 márciusában visszatérnek, azonnal megpróbálkoznak semmissé tenni a négy hónap alatt létrejött magyar intézményeket, iskolákat. *Kurkó Gyárfás*, a Magyar Népi Szövetség elnöke 1945 szeptemberében, egy kézdivásárhelyi népgyűlésen éles hangon jelentette ki: „*Amíg nem fáj, nem jajgatunk. De ha egyszer feljajdulunk, akkor*

mindenkinek tudnia kell, hogy fájdalmaink vannak. Így történt Észak-Erdély bekapcsolása után is, amikor a sérelmek halmaza érte Románia demokráta magyarságát”.

Négy hónapon át, szovjet parancsnokoknak alárendelt, helyi közigazgatás irányította Észak-Erdélyt, és a nemzeti kérdésben tanúsított magatartása meggátolta a román bosszú beteljesítését, elősegítette a nemzeti egyenjogúság megteremtését. Sajátos közjogi helyzet alakult ki ezekben a hónapokban. A kommunista pártszervezetek által kijelölt helyi vezetők – főispán, alispán, főszolgabíró, tanfelügyelő, stb. – nem álltak a bukaresti kormány közvetlen ellenőrzése alatt, az utasításokat a romániai baloldal koalíciójától, az Országos Demokratikus Arcvonal (ODA) kolozsvári központjától kapták, amely mintegy regionális „kormány” működött.

A politikai szervezetek azonban, a kommunista párt és a Magyar Népi Szövetség vagy a román Ekésfront (Petru Groza parasztpártja) országos keretek között tevékenykedtek, egész Romániára kiterjedő egységes irányítással. A népi szövetség ezekben a hónapokban a magyar tömegek egyöntetű támogatását élvezte, tevékenysége három fő irányban bontakozott ki: a magyar népállomány megmentése (abban az időben tömegesen hurcolták magyarokat internáló táborokba), a bűnös nép bélyegének letörlése a magyarságról – Kurkó Gyárfás első cikke lapjában, a brassói Népi Egységben ezt a címet viselte: *Bűnös-e a nép?* – és végül a magyar iskolák, művelődési intézmények működésének biztosítása, új iskolák létrehozása (Dél-Erdélyben). Ezzel magyarázható, hogy mikor 1945. márciusában Észak-Erdélyt újra „bekapcsolták” a román közigazgatásba, az ismételten visszatérő, alapvetően magyarelles román hatóságok teljesen kiépített magyar és román iskolahálózatot találtak. Nem tudták azonnal megsemmisíteni, miként szerették volna; mivel a Groza-kormány megalakulását megelőző szovjet-román táviratváltásban Sztálin tételesen kötelezte a román kormányt a kisebbségek jogainak teljes mérvű biztosítására. Groza ezt választáviratában ünnepélyesen meg is ígérte. Az új román kormány – szögezte le a március 8-i választávirat – „Erdély területén a kívánatos rendért és csendért, a nemzetiségek jogainak biztosításáért, valamint minden, a front ellátását szolgáló helyi intézmény zavartalan működéséért felelősséget vállal.”

Március 13-án, a Groza-kormány s vele I. Mihály király kolozsvári bevonulásának napján Visinszkij szovjet helyettes külügyminiszter ismételten hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió megköveteli a román kormánytól az erdélyi nemzetiségek jogegyenlőségének szigorú tiszteletbentartását. Visinszkij beszédét azonban a román sajtó elhallgatta, alig egy héttel a Groza-kormány uralomra hozása után már ellenérzését nyilvánítva a magyarság egyenjogúsításával szemben.

Csögör Lajos dr., a Bolyai Tudományegyetem első rektora idős korában írt emlékezésében így jellemezte az Észak-Erdély román bekebelezése idején érezhető magyar közhangulatot:

„A mi politikai járatlanságunk és jóhiszeműségünk a magyarázata, hogy meg voltunk győződve: a Kelet-Európában élő, hasonló sorsú népek egy-

másra kell találjanak. Azt hittük, a sovinizmusnak örökre vége, nem jelenthet senkinek előnyt vagy hátrányt nyelve, nemzetisége, vallása vagy politikai meggyőződése. Nem figyeltünk fel idejében arra például, hogy az 1945. március 13-át követő napokban a kolozsvári lapok nem közölhették Andrej Visinszkij beszédét, amely a román közigazgatás észak-erdélyi visszatérésének feltételeként a nemzetiség jogegyenlőségének biztosítását emelte ki. (Később hallottam, hogy a beszéd csak egyetlen váradai napilapban jelent meg, ahol közlését elfelejtették leállítani.)”

Október 11-én foglalták el a szovjetek Kolozsvárt. Másnap vagy harmadnap az orosz katonai parancsnok elrendelte, hogy minden ipari és kulturális intézmény „kezdje meg vagy folytassa működését úgy, ahogy az közvetlenül a felszabadulás előtt volt.” Szóvaljanak meg a harangok, nyiljanak meg az iskolák. Magyar iskolák? Persze, ha a bevonulás előtt magyar iskolák voltak. Magyar egyetem? A bevonulás előtt magyar egyetem működött Kolozsvárott? A szovjet irányvonal ugyanis az volt, hogy a megszállt területeken semmit nem változtatnak az addigi renden és rendszeren; a változtatás az elkövetkező politikai harcok feladata. E rendelkezésnek megfelelően az addigi Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvári Magyar Egyetem néven folytatta tevékenységét.

Nem ment ez azért ilyen egyszerűen. Maga Csögör mondja el, hogy az orosz csapatok nyomában, azon nyomban megjelentek Kolozsvárott az 1940 őszén Nagyszebenbe menekült Ferdinánd egyetem képviselői, és az egyetemi épületek átadását követelték. Csögör Lajos szemtanúja volt, amint két nagyszebeni professzor, a világhírű bőrgyógyász, Corjolan Tataru és a híres belgyógyász, Iuliu Hatieganu – akinek most mellszobra áll az orvosegyetem bejáratánál – „saját kezűleg tépte le a magyar nyelvű feliratokat az egyetem épületéről, és lábbal taposta azokat. Pedig ez a két professzor a legmagasabb értelmiségi körökhöz tartozott, 1918 előtt mindkettő a magyar egyetemen volt tanársegéd, és most mégis így viselkedett.” A szovjet városparancsnok tudomást szerzett a történetekről és a román közigazgatással, csendőrséggel, rendőrséggel egyetemben 24 óra alatt kiutasította őket Kolozsvárról. „Az akkori helyzet ismeretében nem túlzó állítás: ha a szovjet parancsnokság nem teszi meg ezt a lépést, elképzelhetetlenül keserves idők következtek volna az erdélyi magyarságra.” (Csögör Lajos)

Csögör Lajos emlékiratából kiderül, hogy a Kolozsvári Magyar Egyetem megnyitása után, a román közigazgatás visszatérése előtt, ama négy hónapos interregnum idején is fel-fellángolt a vita

a magyar és román értelmiségiek, helyi vezető emberek között arról, hogy együtt vagy külön folyjon-e tovább az egyetemi oktatás. Ismétlődött az 1918 utáni dilemma: a magyar egyetem mellett vagy helyett létesüljön-e román egyetem Kolozsvárott? Az akkor már vezető történésznek és politikusnak tartott *Nicolae Iorga* (1871-1940) például úgy nyilatkozott, hogy „a kolozsvári egyetemnek a magyarok birtokában kell maradnia”. Mégis az 1872-ben alapított Ferenc József egyetemet megszüntették, az új, román egyetemen pedig mindössze egyetlen magyar professzort alkalmaztak, a magyar tanszék vezetőjét és mindenesét, *Kristóf Györgyöt* (1878-1965).

Különbség volt a két helyzet, az 1919-es és 1944-es, 1945-ös viták között az önálló román és magyar, vagy a közös egyetem kérdésében: most román részről tetten érhető módon azért vetődött fel újra meg újra a közös egyetem terve, hogy ezáltal megakadályozzák az önálló magyar főiskola állandósítását. *Csögör Lajos* emlékiratából értesülhetünk, hogy még ifjabb *Vescan Teofil* illegális kommunista pártmunkás, a félig magyar származású fizikus (1913-1963) is komolyan felvetette az egységes egyetem ötletét. A terv bukaresti fogantatású volt, *Vescan* onnan visszatérve hozta szöbe. Bukarestben a román kommunista párt Moszkvából hazatért vezetői, *Ana Pauker* és *Vasile Luca* nem értettek egyet az önálló magyar egyetemmel. Ezt az ellenkezést a Bolyai Tudományegyetem megszüntetése – hivatalosan a román egyetemmel való egyesítése – idején, 1959-ben nyíltan beismerte *Alexandru Moghioros* (eredeti nevén *Mogyorós Sándor bihari születésű renegát*): „Az önálló magyar tannyelvű egyetem alapítása politikai hiba, a magyar reakciónak tett engedmény volt.” *Csögör Lajos* visszatekintve így ítéli meg a bukaresti álláspontot: „*Pauker* és *Luca* véleményét akkor nemzetiségi hovatartozásukkal próbáltam magyarázni magamnak. Nyilván nem akartak éppen ők képviselni egy, a román értelmiség többsége előtt népszerűtlen kérdést. Négy évtized után inkább hajlok arra a feltevésre, hogy ők a Szovjetunióban élve pár évet, a szovjet nemzetiségi politika centralizáló gyakorlatát tekintették követendő mintának”

Jól tükröződött és félelmet keltett ez a bukaresti felfogás az erdélyi magyarság körében akkor, amikor még a Groza-kormány megalakulása előtt, *Gheorghe Vladescu-Racoasa* nemzetiségi miniszter közzétette a Nemzetiségi Statútumot. Ezt a király hamarosan alá is írta. A Statútum csak egyetlen, mégpedig román egyetemet irányzott elő Kolozsvárott, egy vagy több magyar tanszékkel.

Tehát ugyanazt az alakzatot kívánta visszavezetni, ami 1918 és 1940 között a kolozsvári román egyetemen fennállott.

Kolozsvár magyar értelmisége és munkássága nem engedett, és a román hatalomnak meg kellett hátrálnia. Annál is inkább, mivel a Groza-kormány felismerte, hogy a közelgő béketárgyalásokon fontos érv lehet a román igények, egész Erdély Romániához csatolása mellett a nemzetiségi kérdés „példás” megoldása; vagyis a látszólag teljes magyar iskolahálózat és egyetem biztosítása az erdélyi magyarságnak. De a román vezetés valójában soha nem értett egyet a kolozsvári magyar egyetemmel. A magyar állam által emelt egyetemi épületek, kórházak, laboratóriumok elosztásakor egyáltalán nem az egyenlőség vagy mégcsak nem is a méltányosság érvényesült, hanem a román szupremáció. A Bolyairól elnevezett magyar egyetem számára különböző iskolaépületeket juttattak a városban, szétszórtan, az orvosi fakultásnak pedig át kellett költöznie Marosvásárhelyre, a honvéd hadapród iskola éppen üres épületébe. Ennek az átköltözésnek az elfogadását *Csögör* most, utólag magyar vereségnek tartja.

Bukarest burkoltan mindvégig gáncsolta a magyar egyetem működését. Éveken át az egyetem nem kapott kellő anyagi támogatást, olyannyira nem, hogy a Magyar Népi Szövetségnek országos gyűjtést kellett indítania a nyomorgó professzorok, egyáltalán a magyar oktatás és művelődés felpótlására. Az adományok a Petőfi-alap javára folytak be. Az első jelentős összeget *Márton Áron* gyulafehérvári római katolikus püspöktől kapta az alap, miként kitetszik a MNSz országos végrehajtó bizottságának, *Kurkó Gyárfás* országos elnök aláírását viselő felhívásából. (*Népi Egység*, 1945. június 28.) „*Hálásan mondunk itt köszönetet Márton Áron római katolikus püspökünknek, aki gyorssegély alakjában három millió lejes adományával elsőnek járult hozzá az egyetemi és közművelődési célokat szolgáló Petőfi-alap felállításához.*”

Márton Áron (1896-1980) Erdély legendás püspöke, aki később is anyagi és erkölcsi támogatást nyújtott Erdély magyar egyetemének, az akkori magyar vezető férfiak közül legtisztábban látta, hogy a román nacionalizmus csak kényszerűségből egyezett bele a Bolyai Egyetem létrehozásába, és mindent meg fog tenni az elpusztításáért.

Erről *Csögör Lajost* öregkori visszaemlékezése tesz tanúvallomást. A magyarság küldöttei, bukaresti tárgyalásaikról Kolozsvárra tartva, gyakran megálltak Fehérváron, és felkeresték a püspököt.

„*Közvetlensége, egyszerűsége és minden kérdésben okos, határozott, egyértelmű magatartása*

percek alatt bizalmat keltett, tiszteletet és szeretetet parancsolt. Nem vonhatta ki magát az ember egyéniségének megnyerő hatása alól. Engem szinte meglepett tréfálkozó, mondhatnám évődő hangja, amellyel ügyeink menetét kísérte, és azokról érdeklődött. Egyik alkalommal az egyházi iskolákról beszélve nem tagadta, hogy aggodalommal néz a jövő elé. Én a magam igazát és optimizmusát igazolandó, azt fejtegettem, hogy az egyetem alapítását a most alakuló és még sok küzdelmet igénylő jogegyenlőség szimbólumának tekinthetjük. Miért gondoljunk tehát aggodalommal a középiskolák jövőjére, amikor a magyar anyanyelvű oktatás csúcshintézményét, az egyetemet most alapították meg az új, demokratikus erők. Nem elég garancia ez a jövőre nézve? Márton Áron egy ideig hallgatva, tünődve nézett reám, majd az kérdezte:

– Csögör kérem, maga tényleg azt hiszi, hogy az önálló magyar egyetem sokáig megmarad? Magukat megszedítette az a négy év, amit Észak-Erdélyben éltek át, és ezért nem látnak elég tisztán. Hogy mit várhatunk a jövőtől, azt csak mi tudjuk, akik Dél-Erdélyben éltünk.”

Szabédi László

Keserű jóslat, amiben akkor az erdélyi magyar vezetők nem nagyon hittek. Három év múlva államosították a felekezeti iskolákat. (Egy katolikus kántoriskola maradt meg összesen egyházi kezelésben.) Majd elkövetkezett az egész magyar okta-

tási hálózat lassú sorvasztása. Fokozatosan, de következetesen. Megfordult a folyamat, amit megfordíthatatlannak hittek. A riasztó jelt a Bolyai Egyetem beolvasztása adta meg. Gheorghiu-Dej pártfőtítár már 1956 decemberében egy marosvásárhelyi pártértekezleten – a magyar forradalom tanulságaként – az egész magyarságot ellenforradalminak, nacionalistának bélyegezte. Ez a „jellemzés” többszáz ember előtt hangzott el, de nyomtatásban nem jelent meg. Annál inkább megértették ebből mindazok, akiknek ezt érteniük kellett, hogy az „ellenforradalmár” magyarság iskoláit, intézményeit, nyelvét félre kell söpörniük, a „proletár internacionalizmus” nevében és érdekében, minél nagyobb némaságban.

Ez volt a módszer mindig a román diktatúrában: egy „véletlenül” elejtett szó, egy félig visszavont mondat, ami valójában a legkeményebb parancsot jelentette.

Két év múlva országos diákgyűlés volt Bukarestben. Jelen van Gheorghiu-Dej pártfőtítár is. Felszólalt egy magyar diáklány Kolozsvárról, a Bolyai Egyetemről. Pontosabban: felolvasta a kezébe nyomott román szöveget. Nem is érti igazán, izgalomban csak arra figyelt, hogy helyes románsággal fel tudja olvasni az idegen szellemiségű mondatokat. Hatalmas taps. Csak magyar diáktársai ültek dermedten. Szemükben kétségbeesés és vád: mit tettél velünk? Mit tettél magaddal?

Az állt a felszólalásban, hogy a magyar diákok közösen akarnak tanulni román társaikkal, egyazon egyetem keretében, ugyanazokban a diákszálókban.

Kimondatott a Bolyai Egyetem halála. Magyar diákkal mondatott ki az, ami a román nacionalizmus célja volt a kolozsvári magyar egyetem alapítása óta.

Félrehúzódik a kislány, zokog. Most értette meg, hogy mire használták fel. A rendezők vigasztalják. Odamegy hozzá a magyar diplomáciai képviselő embere is. Meghívták a nagy eseményre. Hadd hallja saját fülével, hogy nem a román hatalom akarja a magyar egyetem megszüntetését, hanem maga a magyar fiatalság. Bukarest csak teljesíti a magyar diákok kérését. Lehet-e ezek után egyetlen tiltakozó szava Magyarországnak? Pedig valószínűleg egyébként sem lett volna. De így „hiteles” a kép.

Teljes némaságban ment végbe a magyar iskolák felszámolása. Előírt felszólalások közepette, amelyek azt sugallták, hogy az erdélyi magyarság saját érdeke iskoláinak megszüntetése, beolvasztása. Anyanyelvének halála.

Az asszimiláció eszköze

Évezredek óta ismert és elismert az iskolák igen fontos szerepe a népek, az országok fejlődésében.

Eme ténynek nemcsak azok voltak tudatában, akik népük felemelkedésért harcoltak, hanem sajnos azok is, akik kultúrák, népek megsemmisítésére törekedtek és törekszenek.

Julianus Apostata római császár már a IV. században megfogalmazta azt a gondolatot, hogy tűznél és vasnál is veszélyesebb bajt hárít a keresztényekre az, ha iskoláikat bezáratja.

Sajnálatos és tragikus, hogy ezt az elvet ma is számontartják és alkalmazzák azok, akik mások azonosságának felszámolására törnek.

A magyar állam szerves részét alkotó, majd a török hódoltság időszakában a magyar államiság fennmaradását biztosító Erdélyben a magyar és szász oktatás fejlesztésével párhuzamosan fejlesztették a román oktatást is. *Lórántffy Zsuzsanna* (1657) Fogarason kollégiumot építtetett a román ifjaknak, II. *Rákóczi György* az ortodox papokat kötelezte arra, hogy az oszláv helyett románul prédikáljanak, hogy híveik megértsék. A legnagyobb erdélyi fejedelem, *Bethlen Gábor* iskolapolitikája a vallási és nemzeti türelmesség, a tudás, az értelmiség megbecsülésének máig ható, ragyogó példája.

1648-ban *Fogarasi István* Gyulafehérvárott román nyelven adta ki *Catechismusát* és ő tette az első kísérletet arra, hogy a román szövegek kinyomtatásában latin betűket használjon. Itt csupán még azt kívánjuk megjegyezni, hogy Romániában a könyvek nyomtatására 1860-ig csak cirill betűket használtak!

Az 1793-ban Marosvásárhelyen megalakult Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság – lényegében az első magyar Akadémia – soraiban a magyarok mellett találunk németeket, zsidókat, románokat, örményeket és másokat is. Tagja volt a társaságnak például *Ioan Piaru Molnar*, az első román nyelvű orvosi szakmunka szerzője is. Bár a mai román kultúraktivisták ezt nem akarják elismerni, történelmi tény, hogy a román anyanyelvű

bábákat Erdélyben román nyelven képezték ki.

A történettudós és botanikus *Benkő József* „*Flora Transilvanica*” botanika szótára pedig latin, magyar és román nyelven jelent meg.

A magyarság legjobbjai azonban nemcsak a magyar nyelvű oktatásért küzdöttek, hanem a Magyarországi területén élő más népek anyanyelvének szabad használatáért is. Ennek következménye volt az, hogy a 19. század második felében a magyar közjog Európában egyedülálló feltételeket biztosított a Magyarországon élő nemzetiségek anyanyelvű oktatásának, művelődési életének fejlesztéséhez is. Történészeink, köziróink és politikusaink máig tartó, megbotcsájthatatlan mulasztása az, hogy a magyarság lejárátását célzó, mintegy két évszázados kampány feltételei között ezt nem tudatosították a nemzetközi politikában. És mindez olyan körülmények között, amikor *Adamason* „*A közoktatás alapvető kérdései Nagyromániában*” c. művében elismeri, hogy Erdélynek előbb voltak román felsőbb iskolái, mint az Ókirályságnak. Sőt sok szülő küldte gyerekeit Romániából a brassói és nagyszebeni román iskolákba tanulni.

A magyar parlament által 1868-ban elfogadott nemzetiségi törvény (XLIV. szakasz) például jogot adott arra, hogy a közigaz-

gatási autonómiával rendelkező megyék és városok a jegyzőkönyveket mindazokon a nyelveken írják, amelyeket a szavazati joggal rendelkező bizottsági tagok egyötöde kér. Ezeket a nyelveket a kormányhoz küldött feliratokban is használhatták. *A közönség maga határozta meg közigazgatása nyelvét.* A szavazati joggal rendelkezők egyötöde kérhette a jegyzőkönyvek írásánál egy másik nyelv használatát is.

A törvény előírta, hogy a falvakon az elemi iskolákban az oktatás a tanulók anyanyelvén történjen. A közoktatási miniszter feladata volt többek között gondoskodni arról, hogy a bármely nemzetiséghez tartozó állampolgárok, ha kompakt tömegben élnek, vidékükön működő iskoláikban anyanyelvükön tanulhassanak főiskolai, akadémiai szintig.

Az 1868. évi törvény alapján a román nacionalizmus által erőszakos elmagyarosítással vádolt dualizmus korában *a magyar állam nem szólt bele a felekezeti iskolák tantervébe.* A tankönyvek tartalmát a felekezeti hatóságok állapították meg, a történelmet romániai tankönyvekből tanították, románul. *(Itt összehasonlításként nem árt, ha emlékezünk arra, hogy 1989 után milyen hisztériát váltott ki az, hogy Romániába magyar nyelvű történelem tankönyvek kerültek be!)* Az 1879. évi XVIII. törvény cikk előírta a magyar nyelv tantárgy-

ként való tanítását a nem magyar tanítási nyelvű iskolákban.

Az akkori magyarországi román egyházak vezetői az uralkodóhoz fordultak, kérve, hogy e törvényt ne szentesítse, mert az nyelvüknek és nemzetiségüknek megtámadása. Később a román magánoktatási törvény a Romániához csatolt Erdélyben az úgynevezett nemzeti tantárgyaknak (négy tantárgy) tanításával egyszerűen elkobozta a magyar tanítási nyelvet és románnal helyettesítette. És az egyoldalúan érzékeny ortodox egyház e méltánytalanságért nem tiltakozott a román királynál.

Megemlítjük, hogy 1907-ig *az államsegélyt is élvező román felekezeti iskolákban a magyar nyelv tanítása nem volt kötelező!* Mintegy 1000 román tanítvány iskolában a tanítók a magyar nyelvet nem ismerték! 1880-ban közölt hivatalos román statisztikák szerint is a magyarországi román lakosságnak csupán 5,7 százaléka ismerte az állam nyelvét. Ilyen „elmagyarosító” politikát folytatott a magyar állam. Érdekes, hogy akkor a magyarországi román értelmiségiekben fel sem merült az, hogy a román-ság „bantusztanizálódik”.

1912-ben Magyarországon mintegy háromezer román tanítvány felekezeti népiskola működött, azaz minden 1000 román lakosra jutott egy népiskola. Ekkor a román királyság területén csupán 1335 lakosra jutott egy iskola! A magyar állam Erdélyben a leginkább románlakta vármegyékben még 296 román állami iskolát is fenntartott. Ezek mellett működtek még román nyelvű tanítóképzők, kereskedelmi, pénzügyi szakközépiskolák, a kolozsvári egyetemen román nyelvű tanszék, stb.

Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a magyar kormányoknak nem volt átgondolt nemzetiségi politikája, mert ez a napi politika szerint ingadozott, az egyes elképzelések pedig legfennebb tüneti kezelésre szorítkoztak. Tehát a nemzetiségi kérdést helytelenül csupán nyelvi kérdésnek tekintették, eszükbe sem jutott az, hogy például a gazdaságpolitikának a nemzetpolitikai szempontokat is szolgálnia kell.

Egészen más politikát folytattak a románok az 1918. évi meg-

szállás óta. *Ionel Brătianu* miniszterelnök a nemzetközi szerződésekben vállalt román kötelezettségek ellenére kijelentette, hogy Románia a kisebbségek teljes beolvasztásával fogja megoldani a kisebbségi kérdést.

A hagyományos balkáni gyakorlat alapján így értelmezte Románia első embere a románok által kidolgozott gyulafehérvári határozatok (1918) első szakaszát, amely kimondotta: *„Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzatához saját nyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által...”*

A tények eme szép szavakra alaposan rácsafolva azt bizonyítják, hogy Románia több mint 75 éve erőszakos asszimilációs politikát folytat és, hogy fényévnyi távolság van a szavak és tettek között.

1919-ben a Romániához csatolt magyar területeken 62 polgári iskola, illetve algimnázium, 35 főgimnázium, 14 tanítóképző és 9 felső kereskedelmi iskola működött. 1937-ig a román hatóságok megszüntettek 39 magyar polgári iskolát, 7 tanítóképzőt és 4 felső kereskedelmi iskolát. *Tehát felszámolták a magyar középiskolák mintegy 50 százalékát.*

A trianoni békediktátum után Románia nemcsak az erdélyi magyar állami iskolák ellen indí-

tott frontális támadást, hanem lábbal taposta a magyar felekezeti iskolák többévszázados autonómiáját is.

A magyar egyházak felismerték a magyarság létét, kultúráját fenyegető veszélyt, óriási áldozatokkal 1919-1920-ban 400 felekezeti iskolát hoztak létre, melyek nagy részét a román állam később természetesen bezárattott.

A beolvasztás, erőszakos asszimiláció és betelepítés ügyét szolgálta Románia két világháború közötti kultúr- és iskolapolitikája is. Ezt a célkitűzést félreértetlenül megfogalmazta *Brațianu Vintila*, a liberális párt vezetője, volt miniszterelnök, az 1926. októberében Turnu-Severinben tartott „*Új-Románia eljövendő hivatása*” című előadásában. Ebből az alkalomból a következőket mondotta: „Romániában három rész-kultúra létezik:

a/ az Ókirályságban a francián keresztül a latin kultúra

b/ Erdélyben a magyaron keresztül a germán kultúra

c/ az ország keleti részén a szláv kultúra.

A fiatal román nemzet új kultúráját kell ezeknek a régi kultúráknak a helyébe ültetni. A régi kultúrák megszüntetése úgy valósítható meg, ha elvonjuk alóluk a gazdasági alapot. Így leszegényíthetjük a régi kultúrájú népeket, és visszavethetjük kezdetleges életmódjukba, meghasonlásba és társadalmi züllésbe hajtjuk őket. Így lesz a magasabb,

régi kultúrákból rom, amelyen felépülhet az új és egységes román kultúra. Az átöröklött kulturális adottságokat meg lehet szüntetni és egyáltalán nem baj, ha ez bizonyos fokú idegengyűlölet felgerjesztésével fog járni.”

Íme, hogyan fejleszthették „szabadon” nemzeti kultúrájukat, népi egyéniségüket a kisebbségek a párizsi Kisebbségi Szerződést aláíró Nagyromániában! Így nézett és néz ki a gyakorlatban „*a román nép ösztönös és nagyon demokratikus nacionalizmusa*” (idézet Nicolae Iorga román történésztől).

Ugyanezt a xenofób politikát alkalmazták a román hatóságok a kisebbségi, elsősorban a magyar iskolákkal szemben is. Kezdvé a hírhedt 1924. július 26-án elfogadott törvény 8.§-ával – a román származású polgárok, akik elfelejtették anyanyelvüket, gyermekeiket csak román nyelvű iskolába járathatják – folytatva a még hírhedtebb „kultúrzonák” létesítésével – e szerint a nem magyar megyékből származó tanítók kötelezik magukat, hogy legalább négy évig dolgoznak a zömmel magyar lakosságú településeken, ezért 50 százalékos fizetésemelést, korpótléket és próbaidő-kedvezményt, valamint tíz hektár földet kapnak és *Anghelescu* „bakkalaureátusi” törvényével az érettségi bizottságok valóságos vésztörvényszékek szerint működnek – elbuktathatják a tanulók 90-95 százalékát.

A húsz „kultúrzonás” megye között volt Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros, Torda megye is, ahol a lakosság döntő többségét a magyar alkotta. A kisebbségi szerződés székely önkormányzatra vonatkozó előírásaira fittyet hányva, a Székelyföldet elárasztották magyarul egyetlen szót sem tudó ókirályságbeli tanítókkal.

Az 1930/31-es tanévben a magyar anyanyelvű tankötelesek 57,6 százaléka, az 1934/35-ös tanévben pedig 175.000 magyar anyanyelvű gyerek kényszerült román iskolába. Ez az arány a bécsi döntésig állandóan romlott. Míg 1933-ban 427 magyar állami népiskoláról és tagozatról tesznek említést a hivatalos kimutatások (valójában csak 112-ben folyt kevés magyar tani-

tás), addig 1935-ben már csak 44 állami népiskolában tanítottak magyarul is! Félelmetes ez, ha figyelembe vesszük, hogy 1920. végén 1.184 magyar felekezeti iskola működött. *A román uralom alatt 600 magyar felekezeti iskolát zártak be.* A 30-as évek végén a magyar gyerekek csupán 20-25 százaléka járhatott magyar felekezeti iskolába. A román állam arra kötelezte a magyar községeket, hogy saját erejükből építsék fel a román állami iskolát.

A hagyományosan félrevezető propaganda szellemében a román kormány 1923-ban úgy „tájékoztatta” a Nemzetek Szövetségének Erdélybe küldött bizottságát, hogy a kisebbségi iskolák tantervébe a magyar, német, zsidó nyelv mellé a románt is felvették. A kisebbségek viszont nem emiatt, hanem azért fordultak a Nemzetek Szövetségéhez, mert valójában román lett a kisebbségi iskolák nyelve. Így például a székelykeresztúri tanítóképzőben csupán a magyar nyelvet és irodalmat tanították magyarul. Az 1925-ben elfogadott ún. magánoktatási törvény alapján a felekezeti iskolák tanítóinak csak a miniszter által kiadott előzetes engedély alapján és sikeres román nyelvvizsgálóval bizonyított alapos ismerete alapján szabadott tanítani.

A kegyetlen nyelvvizsgák, amelyeken megbuktatták a magyar tanítók 70-80 százalékát, az állami segély megvonása teljesen reménytelenül tette helyzetüket. A magyar felekezeti iskolák tanítói egyharmadát kapták az állami tanítók fizetésének és egytizedét annak, amit a magyar államtól a román nemzetiségű tanítók fizetésének és egytizedét annak, amit a magyar államtól a román nemzetiségű tanítók kiegészítés címén 1918-ig kaptak. 1937-től már egyszerű tanfelügyelői feljelentés alapján bármely magyar tanítót elbocsáthatták állásából. Így élt Romániában „*a világ legkivételezettebb kisebbségi állampolgárainak*” legnagyobb létszámú értelmiségije!

A romániai magyar egyházaknak az agrárreform előtt (1921.) 371.614 hold birtoka volt, amiből a román hatalom 314.199 holdat, vagyis a birtok 84,54 százalékát sajátította ki.

Csupán a berettyószéplaki református egyház esetét említjük meg, ahol a román hivatalnokok a magyar templom harangját elajándékozták, földjét elkobozták és a nem létező román ortodox felekezetnek 50 hold földet utaltak át! A 30-as években Románia faszálódásával párhuzamosan a magyar oktatás vészesen közeledett a numerus nullus felé. (A román kiugrás, majd a II. világháborút közvetlenül követő események elemzését, a magyar iskolaügyek alakulásával olvasóink Beke György cikkében ismerkedhetnek meg alapos részletességgel. – a szerk.)

Témánk szempontjából az egyik legfontosabb intézkedés volt az oktatási intézmények szervezeti felépítéséről szóló 273/1973. számú államtanácsi törvényerejű rendelet meghozatala. Ennek értelmében „*azokban a községekben, amelyekben az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató általános iskolák működnek, illetve az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató líceumokban... román tanítási nyelvű tagozatokat vagy osztályokat kell szervezni, függetlenül a tanulók számától.*” Miközben a nemzetiségi iskolákban 25, illetve 36 fős kötelező osztálylétszámot határoztak meg, addig egyetlen román tanuló részére is létesítettek külön osztályt. Így történhetett meg, hogy a Kolozs megyei Széken egyetlen román anyanyelvű tanulóért három tanítót fizettek. (Ugyanis kettő betegszabadságon volt.) Mindez nagymértékben megkönnyítette, most már nemcsak városban, hanem falvakban is a betelepítést.

A betelepítéshez az egyik ideális terepet az oktatási hálózat jelentette. Így például az 1984/85-ös tanévben Hargita megye tanulóinak 91,47 százaléka járt magyar tannyelvű iskolába, az 1989/90-es tanévre ez az arány 43,41 százalékra csökkent, a szakiskolákban pedig 24,9 százalékra.

1985-1989. között 310 román anyanyelvű tanárt helyeztek ki Kovászna megyébe, miközben csak 26 magyar anyanyelvű fiatal, egyetemet végzett helyezkedhetett el ebben a megyében. Még rosszabb volt az arány Hargita megyében, ahol az 502 kinevezett végzős közül 464 román, és

mindössze 38 volt magyar anyanyelvű. Alig négy év alatt csak Hargita és Kovászna megyébe 774 román anyanyelvű tanárt neveztek ki, miközben csak 64 magyar anyanyelvűt. Mindezt tetőzte a Ceausescu-diktatúrának azon „eredeti módszere”, amelynek értelmében az oktatási nyelv a tanár anyanyelvétől függ. Ezeknek a tanároknak tehát „missziós” küldetést szántak, amelyet egyéni beszélgetésekkor nyíltan be is vallottak. A „missziós” tanárok ügyködéséről hadd említsünk meg egy havadi (Maros megye) példát: a biológia szakos tanár nő forró piszkavassal próbálta „ösztönözni” a magyar anyanyelvű gyerekeket tantárgya román nyelven való elsajátítására. Minden bizonnyal neve ott szerepel az „elüldözött” román tanárok soraiban.

Az 1989. decemberét követő időszakban a magyar osztályokba többtízezer tanuló tért vissza. Ennek ellenére a magyar nemzetiségű tanulók mintegy 30 százaléka továbbra is román iskolákban tanult.

Az újonnan elfogadott, szélsőséges nacionalista román oktatási törvény a magyarság legnagyobb közös alkotását, népünk menedékét, anyanyelvünket fenyegeti. Ez a törvény mélységesen nemzetiségellenes, méltán nevezhető nemzetgyilkos törvénynek.

A román honatyák 1995-ben szavazatukkal újból bizonyították, hogy Romániának esze ágában sincs vállalni kötelezettségeit, az európai integráció ember- és kisebbségjogi követelményeit teljesíteni. A törvény 8. szakaszának első bekezdése előirányozza például, hogy az ország minden helységében román tannyelvű osztályok kell működjenek. Ez lehetővé teszi azt, hogy az elmúlt évtizedek gyakorlata alapján akár 1-2 tanulóval román osztályt indítsanak és a magyar tannyelvű iskolákat vegyes iskolákká alakítsák át, majd pedig a magyar oktatást fokozatosan el-sorvasszák.

A román politikát, a kétértelmű törvényi szabályozásokat és az ezek alkalmazására vonatkozó előírásokat nem ismerők nehezen veszik észre például azt, hogy a 122. szakasz olyan megfogalmazásai, miszerint „*a kisebbségeknek joguk van anyanyel-*

ven osztályokat, csoportokat szervezni, amennyiben kellő igény mutatkozik rá”, illetve „*a lehetőségek függvényében*”, a kisebbségi iskolák működését a hatalmi szándéktól, nem pedig az érintett közösség akaratától teszik függővé. A törvény kimondja az egyetemi autonómiát, de ezt tartalmatlanná teszi azzal, hogy a minisztérium hatáskörébe utalja a felvételi kritériumok megállapítását, a rektorok kinevezését. Az a tény, hogy az ortodox államegyház nem hajlandó visszaadni a kisebbségi egyházak egyetlen iskoláját sem, ugyancsak a kisebbségi oktatás hátrányos helyzetének állandósítását célozza.

Az a veszély áll fenn tehát, hogy a romániai magyar nemzeti közösség kisebbségi (bal) sorsba kényszerített milliói az anyanyelv szabad használatára nélkül óhatatlanul a társadalmi lét peremére szorulnak. *Tiltakoznunk és cselekednünk kell!*

Anyanyelvünk, kultúránk megmaradásáért vívott küzdelmünk igazában és győzelmében bízva idézzük Wass Albert költő szavait:

„Üzenem a földnek: csak teremjen, ha sáska rája is le a vetést, ha vakond túrja is a gyökeret. A világ felett örködik a Rend, s nem vész magja a nemes gabonának, de híre sem lesz egykor a csalánnak”...

CZIRE DÉNES

Székelyföldi autonómia

Múlt és jelen időben

Bő hetvenöt éven át Erdély megszerzésének kapcsán Romániában nem volt ildomos Trianonról beszélni, sértette a román érzékenységet. A történetírás ugyanis nem a győztes nagyhatalmak akaratának, nagylelkűségének tulajdonította Nagyrománia megeremtését, hanem a román nép „évszázados hősie harcának” valamint önrendelkezésének, amelyet 1918 december 1-jén gyakorolt Gyulafehérvárott. Az országgyarapító nagytekintélyű I. C. Bratianu kormányfő olyan hitelesen próbálta „kudarcként” feltüntetni a trianoni békeszerződést a világ politikai közvéleménye előtt, hogy lemondott. A békeszerződést mással íratta alá. Beszédés bizonyítéka, mennyire sikeres volt a trianoni tények ködösítése, hogy (a békeszerződés aláírásának időpontja helyett) 1990-től a Gyulafehérvári Nemzetgyűlés időpontja lett Románia nemzeti ünnepe. De feledtetni kellett a közvéleménnyel a „Gyulafehérvári Határozatok” szövegének egy igen fontos, az együtt élő nemzetek létét alapjaiban meghatározó elemét is. A nemzeti tudatban, a politikai közvéleményben mindössze azokat lehetett megtartani és táplálni, amelyek a „homogén nemzet-állam-eszmét” szolgálták.

A „Gyulafehérvári Határozatok” kimondta az erdélyi, bánáti és magyarországi románok egyesülését Romániával. De kimondta a román állam fennhatósága

alá kerülő nemzeti közösségek kollektív jogait is az önrendelkezési elv alapján. A III.1 pont a következő képpen rendelkezik: *„Teljes nemzeti szabadság az itt lakó nemzeteknek. Mindenik nemzet önmagát kormányozza a saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által. Minden nemzet a törvényhozási képviselőre és az ország kormányzásában való részvételre népességének számarányában nyer jogot.”* A III.2. szerint: *„Az állam összes hitfelekezetei egyenjogúak, és az autonómia teljes szabadsága megilleti őket”.* A békeszerződés előkészítésének időszakában a román politikai elit, a külföldi közvélemény megnyugtatása végett úgy mutatta be a fentebb idézett pontokat, mint a készülöben lévő román alkotmány alaptételeit. Az 1920 január 1-jei országgyűlés azonban ezeket nem emelte jogerőre.

A román társadalmi-politikai gondolkodás sajátos módon viszonyul még egy olyan horderejű dokumentumhoz is, amelynek jelenlegi államkereteit tulajdonítja. Egyfelől Erdély Romániához csatolását az önrendelkezési elv alapján a románság akaratnyilvánításaként tünteti fel. Ugyanerről az elvről azonban hallani sem akar mások tekintetében. Másfelől pedig ugyanannak a dokumentumnak mindössze a számára kedvező részét tekinti „érvényesnek”. A III.1 és III.2 pontokat egyszerűen a feledés homályába taszítja. Pedig az erdélyi magyarság autonómia törekvéseinek megvannak a történelmi hagyományai, gazdasági-társadalmi előfeltételei, illetve nemzetközi gyakorlatból merített békét, biztonságot és stabilitást szolgáló pozitív tapasztalatai.

Az erdélyi önkormányzati rendszerek (magyar nemesi vármegyék, székely székek, szász

székek, szabad királyi városok és román kenézségek) bő öt évszázadon keresztül fennmaradtak és működtek. A székely székek (Sebus) kialakulása kb. 1325-től kezdődően mutatható ki. Intézményrendszerének kialakulása a nemzetiségi és a területi elv ötvözetének tulajdonítható. (Nyilván a geopolitikai tényezők szerepe sem zárható ki). Székely székek voltak: Marosszék, Udvarszék, Csík-Gyergyó-Kászonszék, Sepsiszék, Kézdiszék, Orbaiszék és Aranyos-szék.

A 16. század közepétől kezdetét vették a székely lázadások, amelyek a székelység jogainak csorbítása ellen irányultak. 1555-ben a székelyudvarhelyi nemzetgyűlés 88 szakaszban összesítette a székelység jogait. Ezt tekinthetjük tulajdonképpen az első székely törvénykönyvnek. A közigazgatás szabályait viszont statútumok szabályozták. Ezek a statútumok a közösségi akaratnyilvánítás elvére épültek.

A székelység autonómiájának történelmi örökségét egyetlen hatalom sem hagyhatja figyelmen kívül. Hagyományai mai napig oly mélyen élnek, hogy a tabula rasa módszerének minden kísérlete kudarcra van ítélve. E történelmi örökség birtokában és a hagyományos képviselői demokrácia szellemében fogalmazta meg a Székelyföldi Egyeztető Tanács 1995 április

13-án és 1995 május 23-án a székelyföld (Terra siculorum) autonómiájára vonatkozó igényét. A kolozsvári Kongresszus az RMDSZ programjába foglalta ezt a jogigényt a korábban már kinyilvánított belső önrendelkezési elv szellemében (a félreértések elkerülése végett: belső önrendelkezés, mivel államon belüli, tehát nem kérdőjelezi meg Románia fennhatóságát, területi egységét és szuverenitását).

Dr. Csapó József szenátor (mint az erdélyi magyarság autonómia törekvéseinek legkövetkezetesebb szószólója) Székelyföld Autonómia-Statútum-tervezetéből lényegében az alábbi alapelvek következtethetők ki:

– A székelyföldi autonómiák rendszerének bő 500 éves hagyományaira épül,

– Tiszteletben tartja a „Gyulafehérvári Határozatok” betűjét és szellemét (nyilván a „feledésbe merült” III.1 és III.2 pontokban foglaltakra is gondolok),

– Nem kérdőjelezi meg Románia területi integritását és szuverenitását, sőt erősíti azáltal, hogy feszültséggócokat (potenciális feszültséggócokat) oldoz, illetve tart a kezelhetőség határain belül,

– Tiszteletben tartja Románia Alkotmányát, amely lehetővé teszi a népszavazást,

– Demokratikus közösségi akaratnyilvánításra (népszavazásra) épül,

– Figyelembe veszi a számot-

tevő hagyományokkal rendelkező nyugati demokráciák tapasztalatait (gondolok itt elsősorban Spanyolországra, Svédországra, Finnországra, Olaszországra, Portugáliára sőt Moldáviára !)

– Olyan nemzetközi jogforrásokra épül, amelyeket Románia is aláírt (például: EBEÉ 1990-es koppenhágai dokumentumának 35. pontja, EBEÉ 1991-es genfi dokumentuma, az Európa Tanács 120/1993 számú Ajánlása 11. szakasza, stb.)

– Lényegében területi – és nem etnikai – alapokon szerveződő autonómiának lehet tekinteni.

Annak ellenére, hogy a Székelyföldi Autonómia-tervezet (de az autonómiák másik két formája is) tökéletes összhangban van Nagyrománia alapdokumentumának tekintett „Gyulafehérvári Határozattal”, Románia alkotmányával, a nemzetközi joggal és joggyakorlattal és bő öt évszázados hagyományokra épül megvalósítása a jelenlegi román társadalmi-politikai környezetben nem tűnik egyszerű feladatnak. Fölöttébb nehéznek ígérkezik meggyőzni a román politikai élet szereplőit (beleértve sajnos a magát demokratikusnak nevező ellenzéket is), valamint a közvéleményt, hogy az autonómiák nem sértik Románia szuverenitását, nem gyengítik, ellenkezőleg erősítik az állam egységét, biztonságát és a térség stabilitását. A hivatalos román történelemszemléletből táplálkozó és a nemzeti tudat szintjén jelentkező xenofóbia, felsőbbrendűségi és kizárólagossági érzés alapján gondolkodó tömegekből pillanatnyilag kilátástalannak tűnik szemlegesíteni a nemzetállam anakronizmusát. Megértetni a tömegekkel és a politikai élet szereplőivel a valós történelmi tényeket azt, hogy miért tartunk joggal igényt arra, ne hasonlítsanak bennünket például a németországi török vendégmunkásokhoz.

Tökés László püspök szerint „a székelység egy alvó óriás”. Csakis egy eszme, egy megvalósítható cél ébresztheti fel álmából, hogy a jog és nemzetközi jog eszközeivel megteremthesse az erdélyi magyarság fennmaradásának intézményi kereteit. Az erdélyi magyarság pontosan tudja, hogy a történelem folyamán az emberi és közösségi jogokat so-

ha senki ingyen nem adta. Ezekért meg kell küzdeni, ezeket ki kell harcolni. Az a körülmény, hogy harcunkat bizonyíthatóan a jog eszközeivel vívtuk nem gyengeségünket, ellenkezőleg erőnket bizonyítja. Ez az erő pedig a hagyományos erdélyi toleranciából és a történelmi igazságból táplálkozik.

Az erdélyi magyarság joggal elvárja az anyaország mindenkori kormányának hatékony támogatását. A jelenlegi helyzet a legjobb alkalom arra, hogy a magyar kormány végre bebizonyítsa nem pusztán a két állam, Magyarország és Románia, hanem a magyar és a román nép viszonyának rendezésére törekszik. Az alapszerződés egyeztetése, az Iliescu féle megbékélési javaslatra adandó válasz a legjobb alkalom arra, hogy a magyar politikai élet szereplői félreérthetetlenül leszögezzék: az autonómiák rendszere az egyike azoknak a minimális biztosítékoknak, amelyeket a magyar fél joggal elvár a kisebbségi kérdés megnyugtató rendezése végett.

Ha a magyar kormány képes megszabadulni a proletár internacionalizmus és liberális kozmopolitizmus bűnűségétől képes lehet nemzetközi fórumokon hatékony támogatást nyújtani az erdélyi magyarság jogos küzdelméhez.

KRECZINGER ISTVÁN
a Bocskai Szövetség elnöke

A gagauz autonómia

Hágában, ahol épp a volt Szovjetunió területén kialakult konfliktusok voltak napirenden, példa nélkülinek nevezeték a gagauz autonómia létrehozását, mivel az a moldvai állam egységének veszélyeztetése nélkül, fegyveres konfliktus elkerülésével, tárgyalások eredményeként született meg. A gagauz területi (etnikai) autonómia nem kis riadalmat okozott a moldovai és a romániai unionisták körében, mondván: Az RMDSZ saját törekvéseit látja benne igazolni. Azonban tudni kell: amíg egy állam könnyedén ad mégoly széles körű autonómiát 150 000 polgárának, annál nehezebben egy 2-2 és fél milliós nemzeti kisebbségnek.

A mai Moldovai Köztársaságnak nevezett 33 700 km²-nyi, 4,05 millió lakosú területet, az egykori Besszarábiát a múltban és a jelenben különböző érdekek ütközőterületének kell tekinteni. A 18. századig a román fejedelemség, Moldova része volt. Mivel Oroszországnak létfontosságú volt a tengeri kijárat és a balkáni hídfőállás, 1812-ben megszállja Besszarábiát. Ezzel *kettészakadt* a történeti Moldova. 1917-18-ban Besszarábia elsőként csatlakozott Romániához. Ettől kezdve – napjainkkal bezárólag – a terület hovatartozása állandó vita tárgyát képezte. 1940. június 28-án megszállta a Szovjetunió, később rövid román uralom következett, majd 1944 nyarán újból visszakerült a Szovjetunióhoz, de annak felbomlása után az ország 1991. augusztus 27-én kikiáltotta függetlenségét.

Az elnökválasztás győztesének, *Mircea Snegur*nak programja az önálló moldvai állam megteremtése és megőrzése; egy hangsúlyozottan önálló út, függetlenségi törekvés mind Moszkvával, mind Bukaresttel szemben; és a moldovanizmus nevű irányzat kiterjesztése.

E szerint a nyelv azonossága nem érv Románia és a Moldovai Köztársaság egyesülésére, mert a fejlett Moldovát a balkáni jellegű Havasalföld egykoron elfoglalta, a két román állam létét tudomásul kell venni. Ezt képviseli Snegur elnök is – *Moldova útja Európához nem Románián át vezet!* (Az egyesülési törekvésekkel szemben természetesen egyéb irányzatok is vannak: a kettévált Moldova egyesítése és egy olyan föderációs elképzelés is egyaránt előfordul, amelynek része például Erdély.)

Mircea Snegur elnök nincs könnyű helyzetben. Ennek első számú oka a moldovanizmus elvének támogatása és az ebből

eredő külpolitikai koncepciója, mely szerint nemcsak a Független Államok Közösségével kell erősíteni a kapcsolatokat, hanem a Nyugattal – és ebben a vonatkozásban Magyarország is nyugatnak számít. Az elnök unionista ellenzéke mellett – a Romániával való egyesülés hívei értendők ezen – ott vannak azok, akik a Szovjetunió egykori tagállamaival való új unió létrehozását szorgalmazzák.

A *Moszkva-Kisinyov* ellentétet fokozza a transznisztriai kérdés. Ugyanis bár 1990-91 folyamán több tízezer orosz hagyta el a Moldovai Köztársaságot a Dnyeszter mindkét partján a lakosság többségét változatlanul az oroszok alkotják az ukránokkal egyetemben. A Dnyeszter bal partja az ipari termelés és az energiaforrás fontos bázisa. A Dnyeszter menti Köztársaságban állomásozó 14. hadsereg parancsnoka arra hivatkozik, hogy az orosz lakosság védelmében olyan szerepet töltenek be, mint a kéksisakos ENSZ csapatok. Az 1995. március végi népszavazáson a lakosoknak itt arra kellett válaszolni, hogy akarják-e, hogy továbbra is a térségben állomásozzon az orosz (FÁK) hadsereg. Igor *Szmírnov* a Dnyeszter menti Köztársaság elnöke és *Lebegyev* tábornok megelégedésére a közel félmillió szavazó 90 százaléka igenre adta voksát.

Az *ukrán-moldáviai* kapcsolatok ma sem felhőtlenek. Bár

lizálása; 6. végezetül, de nem utolsó sorban *precedenst teremtene más határmódosításra*, esetleg Románia rovására.

Snegur elnök 1995. január 28-án kezdődő washingtoni látogatása alkalmával bizonyosságot nyert, hogy az amerikai kormány – akárcsak Ukrajnát – hajlandó támogatni Moldovát is. *Bill Clinton* elnök kijelentette: újabb 22 millió dolláros támogatást nyújt a reform megsegítésére, de a támogatás nemcsak pénzügyi kölcsönök folyósításában merült ki. Clinton elnök kijelentése, mely szerint a Dnyeszter mentét és a gagauz régiót egyaránt Moldova részének tekinti, megerősítette *Snegur* koncepcióját is. E szerint a Moldovai Köztársaság területe egységes és oszthatatlan. Ugyanakkor arra is figyelmeztették *Snegurt*: mindenféle támogatás feltétele a belső stabilitás és a válsággócok felszámolása az országban. Elsőként a gagauz kérdés megoldása.

A viszonylag kis létszámú gagauzok türk eredetű népesség, amely a török birodalomban vált keresztényé. Az emiatt elszennvedett üldöztetésük miatt – a görögkeleti bolgárokkal együtt – felkerekedtek és a cár kegyelmébe ajánlották magukat úgy 200 évvel ezelőtt, aki Besszarábia déli részén telepítve le, s határórvédelemmel bizta meg őket.

1994. december 23-án a Moldovai Köztársaság parlamentje *hozzájárult a sajátos státusszal rendelkező gagauz területi autonómia létrehozásához, beleértve a saját himnusz, címer és zászló használatot*. Ennek értelmében került sor 1995. március 5-én arra a referendumra, melyen 5 rajon 36 helységének 150 000 lakosa Gagauzi jogi helyzetéről döntött. A választási listára felvett 106 530 személynek 70 százaléka vett részt a szavazáson. 27 helységben, ahol többségben élnek a gagauzok, csaknem valamennyien, ahol kisebbségben, ott a lakosság 40 százaléka adta voksát az autonómiára.

Gagauz Eriben tehát a népgyűlés ezentúl a parlament feladatát látja el. 5000 személyre jut egy képviselő. A képviselőház választja meg az elnökséget és az elnököt. Az elnök hatáskörébe tartozik a végrehajtó bizottság,

azaz a regionális kormány kinevezése. (*Hasonlóval találkoztunk Észak-Erdélyben 1944 novemberében és 1945 márciusa között, ld. az Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottságot.*)

A gagauz autonómia önálló közigazgatást jelent; alapkövetelmény, hogy gagauz katona csak gagauz területen teljesíthet katonai szolgálatot.

Nem önálló a pénzügyi, külügyi kérdésekben, a bankéletben és az állampolgárság megadása terén. A gagauz autonómia kétségtelen, gyermekcipőben jár. Vita van arról, mi legyen a fővárosa: Comrat vagy Ciadir-Lunga; határait hol húzzák meg; mi lesz azokkal a gagauzokkal, akik a határon kívül maradtak; s azokkal az oroszokkal, moldovánokkal, bolgárokkal, akik belül élnek; államnyelv lesz-e az övék is?

Kétségtelen: a nagyhatalmi politika ajándéka az autonómia. Ezen túl egyesek a török nacionalizmus terjedését húzzák alá. A Dnyeszter mentén azért neheztelnek, mert Gagauzia nem maradt meg a konföderációs elképzelések mellett, bizonyos gagauz körök a teljes állami önállóságról álmodoznak. Románia álláspontja: tulajdonképpen Moldova föderalizálása vette kezdetét, és emögött *olyan erőket látnak*, amelyek szerintük *Romániát is föderalizálni akarják*.

KAROLA PRIBILA

1992 októberében jósomszédi, barátsági és együttműködési egyezményt írtak alá, a második világháború után kialakult határok kérdését azóta sem sikerült rendezni. Moldova számára létfontosságú lenne a Duna és a Prut találkozásánál lévő határszakasz kijelölése – az egykori szovjet rendezés nem jelölte ki a pontos határt –, illetve a tengeri kijáráshoz való jutást. Ukrajnában ezzel szemben azt állítják: a határ a part túloldalán húzódik, mely álláspont természetesen előnytelen a Moldovai Köztársaság számára. Mivel a Dnyeszter bal partján több százezer ukrán él, nem véletlen, hogy a Dnyeszter menti Moldáv Köztársaság esetleges Ukrajnához történő csatolása is felvetődött.

Romániában bizonyos politikai körök 30 milliós megnövekedett országban gondolkodnak, ami azt jelenti: területi követelésük van valamennyi szomszédjukkal, így természetesen a Moldovai Köztársasággal szemben is. Az egyesülést szorgalmazó mozgalom heve azonban alábbhagyott. Sokan átgondolták, hogy az egyesülés esetében számolni kell: 1. a moldovaiak román nemzettudatának hiányosságával; 2. a lakosság alacsony civilizációs igényével; 3. egy esetleges fegyveres ellenállás; 4. Moldova – és egyéb területek – annektálásával megnőne a nemzetiségek száma; 5. elkerülhetetlen lenne Románia födera-

CZEGŐ ZOLTÁN

ŐSBEMUTATÓ

Játékunk egyszeri
és visszafordíthatatlan

Hívjanak meg három káldeust
Negyven sumír is részt vegyen
Csak semmi riadtság a ház körül
Távózzék tőlünk a félelem

Színre kerül itt lassan minden
Mára már minden jegyünk elkelt
Be lehet hozni kutyákat is
nekik egy asszír sintér felelget

mert választ kap itt e játékszínen
ha ki a jövőért kérdést föltett
Zsenge Egyiptom nyughasson kicsiny ég
Odalent népet még alig öltek

Agyagtáblára körmölni tilos
A nézőtér nem zsidó kocsmá
Tökmagolni lehet menet közben
Az alapanyagot Ozirisz osztja

Nincs kegyelem és nincs megállás
Virágot hozzanak Babilonból
Mózes is itt lesz a kötőablakkal
De Sodomára itt ugyan ki gondol

Az égiek türelme ló szagú
ha jövőt játszik a büszke Ember
Fél téglák alatt döng a mellkas
Vesszen ki Ararátot játszani nem mer

A játékszínen – szinte hihetetlen –
majd ott izeg maga a kockázat
Csak semmi legyintés pálmalevéllal
asszonyom Csak nem nézi le a házat

Kérjük odakinn szólni a hunoknak
a kazár lányokat hagyják békén
Ötödfél ezer és vége az előadásnak
Jut majd a pároknak utána gyékény

Mit nyüsletnek hátul a magyarok
Miért sír ez a hindű lány homlokán holddal
Osszián ismét leitta magát
És Iván a Rettenetes hol van

Mindegy Kezdődjék Jöjjön a gall kakas
és rikkantson A zenészek félve stímolnak
Házon belül vagyunk ne köpjön senki
Nézzék figyelemmel hogy mit hoz a holnap

MÁTYÁS B. FERENC

Giccsparádé*

avagy erdélyiségem rozzant bordázata

Ez a vers József Attila
és pár üveg sör támogatásával készült

Hajnalodik

Az égbolt – de rég volt diadalív. . .
A szemetes sétányon városlakó,
szmogfakó feketerigó motoz,
akár a szív.

Szánalmas tamásként
tegnap s a holnap peremén,
ülök az ég és a város között,
a Duna fölött.
Gellért hegyén.
Emlékezéstől ernyedten
s kissé henyén,
egy fapadon.

Jó most
végre itthon lenni itt,
lábamnál látni ábrándok
színjeit s a Várost!
S hogy ezt akartam, már akarom. . .
Lombok takarnak s rejtik
remények hült helyét arcomon,
s nincs ki megossza velem,
megoszthatatlan kételyem,
hogy teljesülés-e, győzelem,
mi nem támaszt újabb célokat
és megelégszik – egymást kioltva –,
hogy befogadhatod, ha végre befogad?

De a Duna fölött,
itt,
a város is lazít.
Fű nő! Legeltetni jó. . .
S mind mondtam: madár motoz,
kifakult feketerigó.
Amott szivárványozó gyikocska oson –
Kies sétányok ölelkeznek,
mint hímzés a varrotasokon.
S a pilinkélő lombosűrűn át,
havasnak hinném
a királyi vár fokát. . .

* Megjelent a havi Magyar Fórum 1995 szeptemberi számában.

Hát

ez itt a kísértő örület,
havas bércnek látni az épített követ,
itt lenni végre és örökre ott,
ahogy az Krisztusnak megadatott,
tenni, amit csak meglehet,
s hinni, hogy meg nem történhetett.

Hogy ott vagy itt,
vagy itt vagy ott,
hiába firtatod.

Ahonnan jöttél a valódi lényed,
s ez feloldhatatlan, akár gének
fogantatásai, és
ha szégyelled sincs menekülés,
ha tagadod is rád talál
a szülőföld: akár a halál –
Nincs változata, helyette más,
és nincs belőle ébredés,
esetleg feltámadás.

Alant

a szükös hajléktenger
antenna haját lengetve csábosan legyint –
déliab lopja így pusztába tévedt hegylakótól
legszenzibb álmait.

Illúzió, hogy holmi állomáson
hangyaként,

ki hátán hord magánál többszörös terüt,
kósza bámészok kegyes csodálatára,
batyuba kötött bűd-bajod-keserűd,
mindent, mit múltad meghagyott,
hogy felismerhesd még magad
kirakhatod,
s megkönnyebbülhetsz:
mi üzött eddig – befogad,
ajkadról akképp szólhat hangod,
mint szívedből fakad a gondolat,
és nem kéri számon többé,
ha anyád meg nem tagadod,
ember lehetsz, ha ékezet nélkül
ejted is a *mama* szót –

Ó boldog boldogtalan,
ki elhiszed, hogy minden fokon,
itt mindenki veled rokon,
s hogy vagy, aki vagy nyíltan vallhatod:
anyanyelven kérhetsz,
big maxot, hot dogot –

Csakhát

„hátránytudat-hordozó lelki terhelésed”,
(hiába esküszöl, hogy az, hiszen érzed),
itt csupán madár se látta góbé huncutság,
erdöntúli rögeszméd, *transilván fixa ideád:*
úgy emlékezni a szülőtájra,
mint akit vissza csak sírja várja?
S bizony bátorság bizonyítanod:
haza jöttél, számodra itt már az ott.
Rácsaidat belül hordozod.
Mint vadnak, mi évente szőrét vedli,
de szokása halálíg örök –
emlékezeted börtönöd.

Lelked

megkövesedett,
másra aligha jó,
mint a másságot elviselni,
kegyelmet kérni, félni –
létezni csupán, nem élni,
s ez meghatároz, mint sorsa a páriát,
mint üldözöttet üldözési mániák. . .

Am a peronon legott,
leked kisírhatod.

Elnézik, mint a gyerekek.
Vendégnek néznek s szeretnek.
Nem hiszik, hogy mást nem hoztál,
mint túlélte önmagad,
harisnyádban sem gyűjtött pénz van,
csak kikezdhethetlen öntudat:
hogy vagy, aki vagy!
Akarnak,
nem akarnak,
jöttél, hogy megmaradhass magyarnak.

Magyarok közt magyarnak?

Egyformának lenni mire jó?
Eszmél egy ország körülöttes:
Ez holmi erdélyi perverzió!
S hol hagyta a fenyőmintás virtust,
a Hargitáról metszett éneket,
hogy fenyővizelt bús estéken,
sebeink hegedezzenek. . .
Be szépen szenvedtünk egykor,
budai kiskocsmákban zengve,
hogy össz-be ment tőle a nemzet,
s a lélek, mintha fel a mennybe,
ám most – vagy a Még Egy!
Száj, ami enne.

Azért csak menj s egyél!

Zabálj!

Vár a *hamburger*, *köcsap*, *kiwi*,
csak ne röhögtesd a világot,
hogy életed minden megtakarítását
nemzettudatod teszi ki.
Hiszen az ingyen van,
hitelképtelen,
a *szoftver-nyelvezet* nem is ismeri,
nem *lizingelhető*
nem kamatozik,
s ha körül nézel *se száma*, *se szeri!*
Meg aztán, mi tagadás,
nincs *alternatívád*.
Másként szenvedtél.
Szülőfölded fáj,
nem a hazád.

Szóval megérkezel az állomásra,
s címkét kapsz:

identitás:

két gyökerű magyar-mutáns;
egyik elmetszve bár,
másik a flaszteron,
laposra taposva
táptalajra vár. . .

Csak a remény édes,
a teljesülés fanyar –
szemléltetve láthatod,
mit ér az ember
ha pusztán csak magyar.
Ám nem mész többé
nemzeti kisebbség számba!
A nemzet kisebbsége vagy,
többség árva.

Miként már írva vagyok,
„itt ülök csillámló sziklafalon”.
Gellért hegyén.
Egy padon.

Esteledik
Alant a bölcs folyam
tudom boldogan
megosztaná mélyét velem,
mint sárga tartó szerelem
vagy más,
amire nincs megoldás.
Felszíne oly csábító
a Város drágafényeivel tele!
Isten tudója hány ilyen gondolatot
s gazdátlan sorsot fojtottak már bele. . .

A Hold szmogfelhőbe gubózott,
égi báb csupán önmaga helyett –
a homályban elvackol az erény,
hogy érdekek ébredzenek:
az asztalokra kenyér kerül,
ki családi körben költi el,
ki egyedül,
ki imát mormolva teremtőjét hívja,
ki izetlenül fal tányérját eltaszítva,
de mind, mind szívből áldja a napot,
hogy elmúlni számára megadatott.
Üszkös testrésztől szabadítva lehet
ember ekképpen elégedett.
Hogy túlélte! Életben maradt. . .
Örvendezünk, mintha nem saját életünkben
telt volna el a nap!
*A kárpát-medence így terít mindenütt,
egy lére főzött, kötelező menüt.*

A város fölött,
hol a Mindenség mutatkozik,
hiába kémlelem az égboltozat
reklámfényekben enyésző mélységeit:
tán felfedi holmi csillagrajzolat,
mit rejtjelezett sorsom
tartogat,
jövőt,
követhetőt,
vagy vágyakat veszejtő álreményt,
mely lélekben andalít,
s feledteti,
hogy kivet az ITT,
az OTT pedig eltaszít,
mintha magammal hoztam volna egykoron,
otthonmaradottaim titkait és álmait,
s mint terhelő tanú iránt szokás,
emlékem lelkifurdalás. . .

Olykor mégis levelet hoz a posta.
Érintetlenül.

Nem cenzúrázzák már –

Ami fáj
a sorok közt feszül. . .

Ám midőn sűrűsödik az esthomály,
enyhül bennem a cinkosság
és letisztul, ami fáj.

Ilyenkor esküdni merem:
sorsom igen,
de senkivel sem volt közös
a kenyerem!

Hát lelkiismerete mérlegelheti,
akinek van,
jönni vagy maradni volt haszontalan?
Hol sorsának csak orgazdája lehetett az ember,
s fizetsége álmok lerágott csontozata volt,
s ha teret kért tudása, tehetsége,
várnia kellett, míg utódolhatott;
s nem csak a többségi hatalom,
ha kinjában szólásra vetemedett,
baráti tenyér is csapott a szájra,

JÓZSA PÉTER

Székelyföld 2000

**Látomások nélküli jövőkép
(arra az esetre, ha minden simán megy;
de ha mégsem –
kit fog mindez érdekelni?)**

hogyan ne csorbuljon a tekintélytisztelget,
mivel ki szólhatott, csendben maradt
nehogy elfogyjon szájából a falat;
mert összefüggött kenyér s a kegy. . .
Dehát késő bolygatni,
megalkudtál vagy téged vertek –
Ma ITT is, OTT is
egyremegy.

Mellékdal (barátaimnak)

A hősiesség – gyávák vigasza,
s lejárt események után
terjed, mint a gomba,
ám az igazságos idő
csak tetteseket emel panteonba.
A mártírium – sajna – életműdíj,
s bár többnyire *post mortem* osztják,
kit meglegyint a történelem szele,
hajlamos hordani, akár egy Oscart.

Hát ne írj barátom nekem,
helyettem keresve helyem
kétmillió áldozat nevében
emlegetve mártíromságot,
csak hogy bizonyítsd,
az enyémmel szemben
a te neved közöttük találom!

Mártír lehet egy nép,
de egyenként mind
semmiképp.

Ne írj hát,
ha oly kéjesen érint is
ajkamról a sebsajgató édes szánom-bánom.
a Házsongárdot kiérdemelni
nem fogok letérdepelni,
inkább megkeresem ágamat a fámon. . .

Ozora, 1995. augusztus 6.

Az 1995-ös esztendő fordulatot hozott az erdélyi magyarság önrendelkezési törekvéseit illetően. A nagyhatalmak beleegyezésével létrejött ugyanis a Közel-Keleten a palesztin autonómia, a gázai és a ciszjordániai övezetekben. Az, amiért *Arafat*, a palesztinok vezetője ilyen-olyan módszerekkel vagy negyven évet küzdött végig. Az izraeli határokon belül megalkult tehát két olyan önálló terület, ahol maguk a palesztin-arabok sajátmaguk urai. Megszerveződtek közhivatalaik, bíróságai, rendőrségük, még útlevelet is adhatnak ki.

Mindezek akkor – 1995-ben – azért voltak igen fontos lépések, mert példát adtak többek között a közép- és kelet-európai kisebbségek céljaihoz. Olyan példát, amely világosan megmutatta és bebizonyította, hogy az önrendelkezés biztosítása és a kollektív jogok megadása hozhat csak megnyugvást és békét a nemzetek között.

Így jöhetett létre 1999 Karácsonyára a három, többségében székely magyarok által lakott megyéből Romániában a székely autonóm övezet, vagy ahogy most is hívjuk, egyszerűen csak Székelyföld (*Siculus Land*).

Miután Magyarországot 1999 szeptember elsejétől fölvtették az Európai Közösség tagállamainak sorába, az európai nagyhatalmak, valamint az USA hozzájárulásával Székelyföld is megkaphatta az autonóm státust, amit nemzetközi szerződések garantálnak immár. Mérvadó politikusok belátták ugyanis, hogy ha már Magyarország minden kétoldalú megállapodást, alapszerződést aláírt, az Európai Unióba és a

NATO-ba is felvételt nyert, semmi szükség arra, hogy az integrációért továbbra is jelentkező és sorbanálló országok (Románia, Bulgária, Szlovákia stb.), valamint az újonnan belépettek között nem kívánt feszültségek rontsák a viszonyt, hiszen az akkor már az EU ügyévé válhat. És nemcsak, hogy az etnikai ellentétek az EU hitelét ronthatnák, nem is igen képesek kezelni az efféle dolgokat, még élénken él a volt Jugoszlávia esete, a többéves háborúskodás friss emléke.

Így tehát megállapíthatjuk, hogy Székelyföldnek, illetve az erdélyi magyarságnak szerencséje volt az ezredvégen. Új jövőt építhet, szebbet, önállóbbat, gazdagabbat. És nemcsak ők, hiszen például azt az autózstrádát, amit elsősorban az autonóm övezet miatt kell kiépíteni, a románok éppen úgy használják majd. Jövőre adják át például a PHARE-segélyből, EU-pénzalapból és államok támogatásából az E 7-es autózstráda magyar határ és Brassó közötti szakaszát, s a marosvásárhelyi nemzetközi repülőtér korszerűsítése pedig még az idén befejeződik.

Akadtak persze kételkedők, akik azt mondogatták, nem érdemes változtatni, mindazonáltal a hagyományos „székek” visszaállítása a közigazgatásban egyáltalán nem bizonyult tévedésnek Székelyföldön. Már néhány hónap alatt bebizonyosodott, hogy igen hatékonyan működik. Úgy mint az ide-

Kós Károly

iglenesen nemzetőrségnek nevezett rendfenntartó erő is. Az első fél éves bűnügyi statisztika mintegy ötven százalékos csökkenést mutat. Még a hevenyészett határátkelőhelyeken sem jegeztek fel különösebb atrocitásokat, csupán sátoros ünnepek kor torlódnak össze a gépkocsik a kökösi hídnál vagy Aranyosgyéresnél. A székely határőröknek pedig szinte semmi dolguk, miután Székelyföld lakosai háromféle utiokmánnyal is közlekedhetnek ország és Európa szerte. Mivel mindannyian ketős, román-magyar állampolgárok, bármelyik ország útlevélét használhatják (habár pillanatnyilag a magyar népszerűbb, hisz az már EU okmány), Romániaán belül, illetve Magyarországra elegendő a székelyföldi személyi igazolvány (magyar és román nyelvű), úgy mint a régi Nyugat-Berlin polgárai számára.

Egy valami azonban kiszámíthatatlan volt. Szinte senki se hitte, vagy gondolta volna, hogy az autonómia kikiáltása óta ilyen szélesebb tempóban és ilyen mértékben felszöknek az ingatlanárak. Ma már Székelyudvarhelyen vagy Sepsiszentgyörgyön megfizethetetlenek a lakásárak. Drágábbak, mint Londonban. Négyzetmétere egy átlagos komfortfokozatú blokklakásnak is meghaladja a 2.500 dollárt. Lehet, hogy csupán pletyka szintű a hír, de azt beszélik, hogy a Dresdner Bank baróti és a Credit Lyonnais kézdivásárhelyi kirendeltségeinél még ez évben hozzá lehet jutni kedvező kamatozású és hosszulejártatú lakáskölcsönökhöz. Feltételük mindössze székelyföldi illetőség és munkahely.

Kelt, 2000 december elsején a Marosvásárhely-Budapest közti rendszeres repülőjáraton. (70 éven felül gratis.)

Magyarírtás Erdélyben

A román kiugrás - pontosabban: a bukaresti németellenes királypuccs - után, 1944. augusztus 23-át követően a szovjet és a román csapatok a Havasalföldről rázúdultak a teljesen magyarlakta Székelyföldre. A magyar honvédség pedig kénytelen volt megkezdeni a terület tervszerű feladását, és ennek kapcsán kiürítési parancsot is elrendelt.

Az őslakó földművelő székely népesség zöme azonban ekkor is úgy tett, mint előtte századokon át a harci cselekmények idején; a hegyekbe menekülve várta a vihar elültét, a helyzet tisztázódását.

A Székelyföldre özönlő szovjet és román csapatok a Havasalföldről, Bukarest térségéből érkeztek, főként a Bodzai-szoroson át, és először a terület déli részét, Háromszék vármegyét foglalták el. Észak felé az Olt folyó völgyében nyomultak előre, Sepsiszentgyörgyöt szeptember 9-én, a tőle északra mintegy hetven kilométerre fekvő Csíkszeredát pedig alig két nap múlva, 11-én szállták meg. Az utóbbi várostól északkeletre a Gyimesi-szorosban, illetve az Uz-völgyében azonban a magyar honvédség főleg székelyekből álló alakulatainak kemény ellenállásába ütköztek. Közben a 2. Magyar Hadsereg - szeptember 5-én - Tordánál, valamint a Nagyszalonta-Arad szakaszon támadást indított Dél-Erdély visszavételére, és még ezen a napon bevonult Tordára, amely csak öt napig maradt a magyar csapatok kezén. A további előrenyomulás néhány nap múlva Miriszló község környékén elakadt. Megtorlásul szeptember 9-én a román hatóságok Nagyenyedről és a környező falvakból tüzszokat szedtek össze, többek között *Vita Zsigmondot* és *Kacsó Sándort* is. Az akció egyébként része volt annak a román tervnek, amelynek végrehajtása augusztus 24. óta tartott: a dél-erdélyi hatóságok többszáz magyar vezető személyiséget és papot fogtak el és hurcoltak dél-erdélyi és regáti internáló táborokba, Belényesre, Lugosra, illetve Focsaniba és Tirgu Jiuba.

Románia szeptember 12-én Moszkvában fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval, amely ki-

mondta, hogy a bécsi döntés érvénytelen és Románia visszakapja Erdélyt, vagy annak nagyobb részét. A következő napon, szeptember 13-án Torda körzetében, a híres hasadéknál véres csata kezdődött, ahol a 2. Magyar Hadsereg három hétig tartotta állásait a szovjet és a román tülerő ellen. Ugyanezen a napon a 3. Magyar Hadsereg két hadteste Arad irányában tört előre, elfoglalta a várost, de a felszabadító hadmozdulatok tíz nap múlva Temesvár térségében elakadtak. Közben - 19-én - a szovjet és román csapatok visszavették Aradot.

A hadműveletek következtében szeptember közepén az erdélyi magyarság végveszélybe került. A szovjet-román fegyverszüneti egyezmény 2. pontja szerint Románia internálhatja a területén található német és magyar állampolgárokat, ezt azonban a román hatóságok az erdélyi magyar és német nemzetiségű lakosokra vonatkoztatták, és úgy értelmezték, hogy szabad kezet kaptak a megtorláshoz. Szeptember 12-én Kolozsváron az Erdélyi Kör - a budapesti parlamentben tevékenykedő *Erdélyi Párt* értelmiségi klubja - Fő téri helyiségében a négy nap múlva hivatalosan is megalakuló *Erdélyi Magyar Tanács* egyes tagjai memorandumot állítottak össze, amelyet 15-én *Teleki Géza* adott át *Horthy Miklós* kormányzónak. Az aláírók többek között kéri-
k

kormányzót, hogy haladéktalanul kezdjen fegyverszüneti tárgyalásokat a Szovjetunióval, ugyanezt követelte az erdélyi magyarság nevében *Bánffy Miklós* gróf is *Horthyhoz* eljuttatott emlékiratában. Ez azonban késlekedett, és csak október 11-én írták alá Moszkvában a kormányzó megbízottai az előzetes fegyverszüneti megállapodást, *azon a napon*, amikor a 3. ukrán front csapatai megszállták Erdély fővárosát, Kolozsvárt. (Ekkor megszűnik az Erdélyi Magyar Tanács.)

Közben október első napjaiban az előnyomuló szovjet és román katonaság nyomán a Székelyföldön visszaállítják a régi román királyi közigazgatást. Az ezt megelőző hetekben azonban sajátos ex-lex, vagyis törvényen kívüli állapot alakult ki Erdélyben – különösen a székelyek lakta vidékeken –, amelyet a román hatóságok hallgatóságos beleegyezésével „rendcsinálásra” használtak ki azok a fegyveres csoportok, amelyek hivatalos neve *Voluntari pentru Ardeal*, vagyis Önkéntesek Erdélyért volt. Ezek a félkatonai alakulatok főként a bécsi döntés után Észak-Erdélyből távozni kényszerült románokból szerveződtek, amelyeket *Iuliu Maniu* parasztpárti politikai vezér után Maniu-gárdistáknak, illetve Maniu-csendőröknek, vagy „*voluntároknak*”, önkénteseknek nevezték. A parasztpártnak min-

den bizonyosan köze volt a véres leszámolóshoz még akkor is, ha később elhatárolta magát a kegyetlen megtorló akcióktól.

Milyen előzményei voltak az 1944. őszi erdélyi, románok által elkövetett magyarellenes atrocitásoknak? Okai négy évvel korábbra, a második bécsi döntés idejére nyúlnak vissza, amikor a Magyarországhoz visszatért észak-erdélyi és székelyföldi magyarlakta területekről okkal eltávoztak az addigi román adminisztrációnak azon tagjai, akik a magyarsággal szemben elkövetett tetteik miatt joggal tarthaták a számonkéréstől. A magyar fennhatóság visszaállításakor csak akkor maradhattak volna lakhelyükön, ha korábban is ott éltek, és nem a románosítást szolgáló missziós, *kultúrzonás* tanítóként, pópaként, jegyzőként költöztek volna a Regátból Erdély színmagyar településeibe. 1940-ben az Észak-Erdélyben szolgáló román csendőrök is természetesen elmenekültek, mert igencsak jeleskedtek a magyarság ellen elkövetett visszaélésekben. A három székely vármegyéből – Háromszék, Csík és Maros – évekkel korábban megfutott román hivatalnokok alig várták, hogy a bevonuló szovjet és román csapatok fedezete mögött bosszút állhassanak a magyarokon úgymond „sérelmekért”. Egyébként a bécsi döntés-kor a magyar kormányzat nagyvonalú volt, hiszen a román adminisztráció csak azon tagjainak kellett elhagyniuk az újból magyarrá váló területeket, akik az előző két évtizedes román uralom alatt atrocitásokat követtek el a magyarokkal szemben. A többiek maradhattak, ha akartak.

Az említett módon állítólag „sértett” románok százai 1944 szeptemberében bosszúra szomjazva Brassóban gyülekeztek. Itt

szervezték meg a tisztogatási akciókat, amelyekhez hiába kértek, nem kaptak írásos engedélyt a szovjet hatóságoktól. Megszerezték viszont a román kormány hallgatóságos beleegyezését. Ennek alapján kezdték meg a toborzást az Önkéntesek Erdélyért nevet felvett fegyveres alakulatokba. Ebben az időben a lényegében még teljesen színmagyar Sepsiszentgyörgyön román nyelvű lapot adnak ki *Desrobirea* (Felszabadítás) címmel, amely 1944 szeptemberében és októberében megjelent számaiban a magyarok elleni leszámolásra szólította fel a románokat.

A Maniu-gárdisták, más néven a *voluntárok* Brassó felől törttek be Háromszék vármegyébe, és Sepsiszentgyörgyön át észak felé az Olt folyó völgyén vonultak, majd Gyergyószentmiklós környékéről, a Maros mentén nyomultak előre. A legelső, halált okozó akciójuk szeptember 22-én a háromszéki Árkoson történt: kifosztották egy helybeli székely ember házát, várandós feleségét pedig megerőszakolták. A Magyar Népi Szövetség fennmaradt jegyzőkönyvei szerint ezzel veszi kezdetét a Maniu-gárdisták észak-erdélyi terrorso-rozata.

A következő napon a visszavonuló magyar csapatok nyomában megérkező román hadsereg katonái a szomszéd falubeli román lakossággal együtt feldűlják és kifosztják Bihar megyében a Belényes melletti *Magyarremete* községet. „Partizán-akciók” vádjával 37 polgári lakost kivégeznek, köztük 12-14 éves gyerekeket és 60 éven felüli öregeket. A Fekete-Körös völgyében fekvő faluban a katonák először végigjárták a magyarlakta házakat, és a férfiakat összeteterelték a település közepén. Az ellenszeglőket – köztük nőket, és gyermekeket is – már a házak udvarán, vagy a kertekben kegyetlenül megverték, majd agyonlőtték. A román katonák ezek után foglyaikat a község szélére, az Alszegre terelték, ahol legéppuskázták őket. Öt magyarremetei lakost a falujuktól távol, mintegy száz kilométerre délre, a románlakta Kishalmágyon végeztek ki.

A Belényes és Nagyszalonta között hozzávetőleg félúton fek-

vő Gyantán szeptember 24-én 41 – más adatok szerint 80 – magyar felnőtt férfi, nő és gyermek esett áldozatul a Theodor Brindea őrnagy által vezetett bevonuló román 6., illetve 11. hegyivadász zászlóalj vérengzésének. A legfiatalabb áldozat egy 2 éves kislány, a legidősebb egy 71 éves férfi volt.

A Maniu-gárdák leghírhedtebb akciója a háromszéki Szárazajtán történt szeptember 26-án, ahol 13 helyi lakost brutális módon öltek meg. A Nagy-testvéreket, a 21 éves Sándort és a 25 éves Andrást fejszével, favágótökén fejezték le. A többi tíz áldozatot pedig robbanógolyókkal lőtték le, ugyanekkor egy asszonyt, Csutak Sámuelné is meggyilkoltak. Az erdővidéki kis település, Szárazajta az a falu Európában, ahol talán utoljára nyakaztak le tőkén fejszével embereket. Meztelen testű lányokat, asszonyokat addig vertek ostorral, amíg az állathajtó eszköz darabokra nem szakadt rajtuk. A bosszút irányító önkéntes román százados neve ismert, Gavril Olteanu, aki néhány helybéli román segítségével kegyetlenkedett.

A Csíkszereda és Gyergyószentmiklós közötti falvakban is folytatódott a megtorlás. Csikkarcfalván egy, Csíkdánfalván két embert öltek meg, a többi al-, illetve felcsíki faluban „csak” fosztogattak, raboltak, erőszakoskodtak a lányokkal, asszonyokkal. Márton Áron gyulafehérvári püspök szülőfalujában, Csíkszentdomokoson újabb halálos áldozatok maradtak a Maniu-gárdisták akciója nyomán. Itt 11 ártatlan embert temettek el annak idején közös sírban, a Gábor-kertben. A Nagyváradon megjelenő Erdélyi Napló című hetilap 1994. évi számaiban Székely apokalipszis címmel dokumentumsorozatban tárta fel a csíkszentdomokosi eseményeket Ferenczes István csíkszeredai költő. Írásaiban hajdani szemtanuk vallanak az október 8-án törtétekről. Karda Károlyné, született Szócs Margit nyugdíjas tanítónő elmondása szerint Platos jegyzőtől tudták meg a következőket: „Holnap, vagy holnapután érkezik egy sereg, s addig valahogy értesíteni kellene a falut, hogy mindenki vigyázzon a portájára, ha fegyver van, vagy ilyesmi,

tüntessék el. Hát így kezdődött Csíkszentdomokos fekete vasárnapja... Itt semmi okuk nem volt a bosszúra, itt a faluba helyezett románokkal nem történt semmi, a két háború közt úgy bántunk velük, mint a hímestojással, az 1940 szeptemberében bevonuló magyarok sem bántották őket, mert előbb elináltak.”

A harmincöt tagú, Gavril Olteanu százados vezette Maniu-gárda a szárazajtai öldöklés után Gyergyószentmiklós felé vonulva, mindenütt terrorizálja a helybéli lakosságot, útközben még nyolc székelyt gyilkolnak meg. Október 6-án Gyergyószentmiklóstra érkezve a téglagyárban 3 székelyt lönek agyon. Ezidőben a román hatóságok a Brassó melletti Földváron kényszermunkatáborhoz hoznak létre, ahová az erdélyi magyarok tizezreit deportálták. Azzal vádolták őket, hogy amikor 1940 szeptembere és 1944 augusztusa között Észak-Erdély és a Székelyföld ismét Magyarországhoz tartozott, kiszolgálták a Horthy-rendszert. Most pedig nem ismerik el az újbóli román uralmat, és irredenta álmaikról sem mondtak le. A földvári táborban százával pusztultak el a magyarok a különféle járványok és a kegyetlen bánásmód következtében. A Maniu-gárdák vérengzése szinte polgárháborús állapotokat idézett elő. Mivel a román kormány nem teljesítette

a fegyverszüneti feltételeket, és nem biztosította a magyarság demokratikus jogait, ezért a romániai Szövetséges Ellenőrző Bizottság nevében Vinogradov tábornok november 12-én elrendelte, hogy 14-ig a román közigazgatást vonják vissza Észak-Erdély területéről. Csak így tudták megakadályozni a Maniu-gárdák további kegyetlenkedéseit. (A román adminisztráció csak 1945. március 9-13. között térhetett vissza Észak-Erdélybe.)

A Maniu-gárdisták és a román királyi hadsereg megtorló akcióiban több ezer erdélyi magyar pusztult el ártatlanul. Álljon itt örök mementőül a máig véglegesnek nem tekinthető helységek sora: Beszterce-Naszód megyében Bethlen, Mezőerked; Bihar megyében Gyanta, Magyarremete, Tenke; Brassó megyében Négyfalu, Földvár; Fehér megyében Váralmás; Csík megyében Csíkdánfalva, Csikkarcfalva, Csíkszentdomokos, Gyergyószentmiklós, Maroshévíz; Kolozs megyében Bánffyuhnyad, Egeres, Fejérd, Gyéresszentkirály, Kajántó, Kendilóna, Kolozsvár, Magyarderzse, Magyarpalatka, Ördögkeresztúr, Ördögösfüzes, Páncélcseh; Háromszék megyében Szárazajta, Hídvég; Maros megyében Dicsőszentmárton, Kisnyulas; Szilágy megyében Kispetri, Magyarzsombor.

BOTLIK JÓZSEF

A román kiugrás és Magyarország

Augusztus 23-án volt 51 éve, hogy Bukarestben a királyi Románia meghatározó politikai vezetőinek döntése alapján a román hadsereg megfordította fegyvereit, s szembeszállt korábbi szövetségeseivel, Németországgal. Azon a nyáron nyilvánvalóvá vált: a szovjet Vörös Hadsereg feltartóztathatatlanul nyomul nyugati irányban, s ez az angolszász szövetségesek sikeres partraszállásával együtt, lényegében eldöntötte a második világháború sorsát.

A románok kockázatvállalását még két fontos körülmény is elősegítette:

a./ A szovjetek a megelőző hetekben elfoglalták a románok által 1941 nyarán visszaszerzett Besszarábiát és már átkelőben voltak a Pruton, s Moldvát veszélyeztették.

b./ Az 1940-es események idején a németek a román király beleegyezésével, úgynevezett tancsapatokat vezényeltek Romániába a politikai stabilitás biztosítására. Ez a néhány tízezer fős megszálló erő akkor elégségesnek bizonyult a viszonylagos belső béke helyreállítására. De a román átállással szemben kis létszáma, s felszereltségének színvonala miatt tehetetlen volt. *(Meg kell jegyezni, hogy az 1944. március 19-én Magyarországra betört német haderő létszáma csaknem félmillió fő!)*

A bukaresti események néhány óra alatt elérték a kívánt célt, a német helyőrség lefegyverzését, s a központi politikai akarat kiterjesztését a román haderő túlnyomó részére. Ezt a stratégiai előnyök mellett az tette lehetővé, hogy kivételes egyetértés alakult ki a megteendő lépés fontosságát tekintve az akcióba lépő hazafias erők körében. A puccs élén álló király és hívei legnagyobb ellenfele a szerencsés politikai helyzetben valójában nem a német hadsereg, hanem a fasiszta diktátor, Antonescu marsall és hívei voltak!

A jól szervezett fellépés hatására a Prut menti front román katonái beszüntették az ellenállást. A maradék német erők pedig nem bírták önmagukban a korábban is túlerőben lévő Vörös Hadsereg nyomását, és gyorsuló ütemben vonultak vissza a Kárpátok felé. A román katonai igazgatás teret nyitott az előre nyomuló szovjet csapatoknak,

miközben Románia maga is hadat üzent Németországnak, s elindította csapatait északon és nyugaton *elsősorban Magyarországra*, kisebb részben Jugoszlávia felé.

Magyarországot felkészületlenül érte a román kiugrás, annak ellenére, hogy bekövetkeztét sok szakértő előre jelezte. A megszállt ország azonban március óta már nem a maga ura, ezért nem volt képes a megfelelő döntések meghozatalára. *Horthy Miklósék* abban reménykedtek, hogy az ország hadszíntérré válása elkerülhető, ha sikerül a Kárpátok gerincén megállítani a román szövetségesekkel gyarapodott szovjet erőket. Ugyan a magyar vezetők sem bíztak a háborús győzelemben, de makacsul hittek – illetve hinni akartak – abban a rögeszmében, hogy a Kárpát-medencébe angol-amerikai csapatok fognak bevonulni.

Ebben a szerencsétlen helyzetben a románokhoz való csatlakozás vagy a minta követése komolyan fel sem merült, sőt megindították a magyar csapatokat a Déli-Kárpátok hágoinak elfoglalására. A román határt át lépő magyar haderő azonban néhány nap múlva mind Aradnál, mind Tordánál megállásra kényszerült, és véres harcba bonyolódott a szovjet és a román seregekkel.

A Kárpátok keleti védvonalát, főként a székelyföldi hágókat, néhány hétig elkeseredett harcokban megpróbálta tartani a magyar honvédség. A németek ezekbe a határmenti harcokba alig bonyolódtak bele, mert fő erőiket az Alföldön csoportosítva kívánták megállítani a szovjet offenzívát. *A román átállás rendkívüli mértékben felgyorsította a Vörös Hadsereg előrenyomulását nyugat felé. A vasutakon és a közutakon többszáz kilométert tudtak úgy előrehaladni, hogy*

közben nem ütköztek fegyveres ellenállásba. Az augusztus 23-i bukaresti döntésnek tehát *nagy jelentősége* volt abban, hogy a világháború délkeleti frontvonalán néhány hét alatt átveddött Magyarországra. Október elején már az Alföldön folytak a harcok. A szovjetek nem merültek el a kisebb erdélyi csetepatékban, hanem fő erőiket Budapest, Belgrád és Bécs felé sorakoztatták fel.

A román hadsereg, amely rettenetesen kivérzett már az 1941 óta tartó, nagy erővel vívott szovjetellenes harcokban, ezekben a hadműveletekben csak a másodhegedűs, az utóvéd szerepét töltötte be. Így is soktízezer román katona életébe került a mostmár győztes koalíció oldalán vívott háború.

Ceausescu Romániája a *legnagyobb nemzeti ünnepnek tekintette augusztus 23-át*, s annak sikerében mértéktelenül felnagyította a valójában csak maroknyi kommunista szerepét. Az 1989. decemberi műanyag-fordalom után, minden restaurációs próbálkozás ellenére, ezen a téren már sokan kimondják az igazságot Romániában. Így van ez még akkor is, ha a különböző politikai erők mind a kiérdemeltnél nagyobb részt kívánnak utólag kiharítani a dicsőségből. De jelen van a román közéletben egy Antonescu-párti irányvonal is, amelyik nem tekinti pozitívnak a történeteket. A puccs tette lehetővé ugyanis, nézetük szerint, a kommunista hatalomátvételt később az országban.

A román történelem nagy augusztusi fordulata megpecsételte hazánk sorsát. Mivel a csatlakozás elmaradt, az ország félévig tartó pusztító háború hadszínterévé vált. A szörnyű szenvedéseket és veszteségeket hozó harcok mellett a politikai vereség is totálisnak bizonyult. A kivárási taktika, amely márciusig többé-kevésbé ügyesen tartotta távol a magyar katonákat a legsúlyosabb frontharcoktól, most egyszerre összeomlott. A politikai csőd történelmi vereségbe torkollott, mert elveszett a remény a háború előtt visszaszerzett, jórészt magyar többségű területek saját erővel történő megtartására. Az ország bolsevik elfoglalása súlyos harcok árán odavezetett,

hogymár csak a háborút lezáró, békét diktáló hatalmak kegyelmében bízhatott az a nemzet, amelyik 1920-ban egyszer már megtapasztalta, milyen az, ha róla tájékozatlanul és előítéletesen mások döntenek.

Végül is milyen hatással volt hazánkra az 51 éve történt román fordulat? Vajon mindent megmagyarázhatunk vele, ami utána ránk szakadt és újabb nemzeti sérelmeket okozott? Vajon csak és elsősorban a katonai teljesítményt vették számításba a párizsi tárgyalóasztaloknál a második világháború után?

Elsősorban nem a kiugrás, s nem a harci érdemek vitték vissza Románia kebelébe a magyar többségű erdélyi területeket, hanem a sokkal fajsúlyosabb *világpolitikai megfontolások*. Főleg a Szovjetunió nagyhatalmi érdekei, expanzív törekvése határai minél nyugatabbra tolására! Mert a szovjetek nemcsak és nem is elsősorban ellenfeleiktől, a későn ébredőktől, az átállni nem tudóktól szereztek területeket az elmúlt háború után, hanem saját szövetségeseik földjét vették el.

Hogyan kerültek a keleti lengyel területek szovjet kézbe? Miért csatolták el Kárpátalját, ha nem tőlünk magyaroktól, akkor Csehszlovákiától? Azért, mert az imperialista célt legjobban szolgáló politikai aritmetika úgy kívánta. Csak az különböztette meg a szövetségest az ellenségtől, hogy az előbbi területeinek elvétele után megpróbálták valamivel kompenzálni. Természetesen nem saját tulajdonból, hanem a vesztesek, vagy az annak kikiáltottak területéből. Ezért kellett Lengyelországot többszáz kilométerrel keletre tolni. Ezért kellett Kárpátaljáért cserébe megengedni Beneséknek a szudétanémetek s a magyarok millióinak elűzését, s témánkhoz visszakanyarodva, ezért kellett a románoknak az elragadott Besszarábia (Moldova) helyett ismét a kezére adni Észak-Erdélyt, amelynek területe, lakosságszáma, de még nemzetiségi összetétele is kísértetiesen hasonló egymáshoz. Az alku tökéletesen sikerült. Ma már a történészek sem igen emlékeznek rá. Hajlanak arra, hogy mindent alárendeljenek annak az untilig

Kemény János

hallgatott sztálinista koncepciónak, amelyik megpróbálta utolsó csatlósként definiálni hazánkat, hogy aztán minden felelőséget, területvesztéssel egybekötve, ráháríthasson.

A szovjet expanzionizmus a háború után kezére került közép-európai népekkel „igazságosan” bánt: a szövetségesek ugyanazt kapták jutalmul, mint a korábbi ellenségek büntetésül. Területeik elszakítását és hagyományos társadalmi rendszerük szétzilálását. A világ*szocializmus építése ürügyén. Ennek vagyunk mi magyarok is szenvedői. De vajon vége áldozathozatalunknak ...?

SZABÓ A. FERENC

A rablás nemzeti ünnepei

Néha csak ámulni tudunk a szomszédos országok kaméleon természetén. Az adott szó, nemzetközileg érvényes törvények és hasonló, számukra kótyomfitty rendelkezések mit sem számítanak. Úgy viselkednek és azt cselekszik a nemzeti kisebbségben tartott néprészekkel Romániában, Szlovákiában, a maradék Jugoszláviában, amit akarnak; és főként azt művelik, ami nagy nemzeti ködös álmaiknak ma, s a sorra kerülő jelen napokon a leghasznosabbnak látszik.

Ugyanígy tesznek nemzeti ünnepeikkel is, cserélgetvén azokat, mint más emberfia az ingeit.

Nemrég voltunk tanúi annak, hogy meghatottan bocsátotta útjára a nacionalista Szlovákia azt a „nyelvvédő” törvényt, mely halálos lehet az ott igazán nem jószántából élő 600 ezres lélekszámú magyarság számára. És nemzeti ünnepnek nevezték a szlovák nyelv védelmére hozott rendelkezés napját. Már maga az a tény, hogy egy szabad, független országban a nemzeti többségnek miért van szüksége nyelvvédő törvényre, ha csak nem a megnyomorított kisebbségi magyar ellenében -, már csak ez a kérdés is elgondolkodtató. Ha nem egyenesen nevetséges.

De az, hogy senkitől nem fenyegetve védekeznek, és azt a törvényt, melynek senki ellenében nem kellett győzedelmeskedni, csupán a magyar nyelv használatát kell pusztítania a jövőben, azt az Európa számára fölmutatott törvényt nemzeti ünnepként kezelik, szánalmas és fasiszta jellegű örömmünnp.

Nemrég üritették ki a román kalendáriumokból, naptárakból a megunt nemzeti ünnepeket. Egykor május 10. volt a Hohenzollern királyi ház okán a nemzeti ünnep, aztán sorjázta a kommunizmus és a dicsőséges Szovjetunió kívánalmai szerint a más-más piros betűs napok. Az 1989. decemberi, Temesváron indult majd Bukarestben megtorpedözött, műanyag-forradalomá átminősült román rendszerváltás egyenesen december elsejét kiáltotta ki nemzeti ünnepnek. Még emlékezünk arra az augusztus 23-ra, mely a „felszabadulás”, a II. világháborúban történt román átállás ünnepe volt szent nap. Ceausescuék már ott tartottak a nyolcvanas években, hogy „bebizonyították”:

a Szovjetunió mellett a kiugró, általában minden szövetségből, szerződésből kiugró, mindenkit hátbatámadó Romániának volt a legjelentősebb szerepe Európa felszabadításában. Nevetséges, de jegyezzük ide: ennek az augusztusi napnak az örvén évről évre nagyobb területet „szabadítottak fel a románok” 1944-ben, '45-ben, köztük Ausztria jelentős területeit, Bécsét, Budapestet, számos más osztrák, német várost...

Így kristályosodott a románok előtt egy nemzeti ünnep, a saját legendáik fényénél. De mi ez ahhoz képest, hogy a Római Birodalom omlása is a dákok hősi harcaival kezdődött, nevezetesen a mostani románok „rokoni” küzdelmeinek folyományaként. (De akkor miért kell a római testvériség juszt is, világ nevetésére is?!)

Most december elseje, ama hírhedt gyulafehérvári nagygyűlés napja a nemzeti ünnep. Mi történt akkor az erdélyi magyar fejedelmi, katolikus püspöki székvárosban 1918-ban? Az első világháború befejeztével (annak négy éve alatt a románok elarulták sorra-rendre a szövetséges Ausztria-Magyarországot, majd Oroszországot, hadüzenet nélkül betörték 1916-ban Erdélybe rabolni, gyilkolni, elarulták a belgrádi szövetséget stb.) összetoboroztak néhány száz románt, akik elhatározták Erdély egyesülését a román királlyal. Üzenték akkor az antant hatalmasoknak, hogy „Románia szeretné az ősi román föld, Erdély határain belül érezni magát”. Ugyanígy üzentek írásban a Szovjetunióknak a második háború után.

Való igaz, 1918-ban, majd 1920-ban, Trianonban a román királyság érdekei egybeestek az antant nagyhatalmak szándékával. Utóbbiak a Habsburg hatal-

mat akarták porrá zúzni, megsemmisíteni, földarabolni, így akarván – a saját javukra! – új egyensúlyt teremteni Európában. Egy új rend Európa közepén „éktelenkedett”, az állandó fenyegetettséget jelentő Németország szomszédságában. Románia legelképezhetőbb kívánságain túlmenően részesedett a felदारabolt Magyarországból, megszerezvén Erdélyt, a Bánságot.

Ezt a gyulafehérvári nagygyűlést tekintik a románok ma nemzeti ünnepnek, Erdély megszerzését a legtvénytelenebb bevonulásokkal. Csak emlékeztetőül szeretnénk az ünnepi asztalra tenni azt a ténytet, hogy Erdélynek már saját magyar ipara volt, létezett bányászat, kohászat, infrastruktúrája megközelítette az európai szintet. Vasúthálózata korszerű volt, kereskedelmi hálózata úgyszintén. Nos, ezt az Erdélyt, mely független államként vergődött át Mohács után a középkoron, ezt tapasztották Európa legfeudálisabb országához, Romániához, melynek lakossága akkor 90 százalékban analfabéta volt. Az erdélyi román iparosok, pénzemberek nem is akartak csatlakozni a királyi Romániához, tudván, milyen szintre zuhanhatnak, ha a Regát elárasztja Erdélyben a gyarakat, földeket, modern városokat.

Mindez megtörtént. December elseje nemzeti ünnepe Romániának. Érdekes, hogy nem a török uralom alóli fölszabadulás 1877-es évének valamelyik napja a nemzeti ünnep, hanem egy magyar országrész megszerzése és gazdasági, morális, etnikai lezüllesztése. Keselyű ünnep.

A románok hisztériásan szórták teli szétszórtsági panaszaikkal Európát meg a teljes Nyugatot. Feledni látszanak – ügyesen, hiszen ebből az amnéziából is hasznot látnak! –, hogy Bukovinát, Moldáviáért cserében megkapták a dicsőséges Szovjetuniótól a teljes Erdélyt. Siratják a Bánság déli részét, mely Jugoszláviához csapódott önkaratán kívül. Valójában az történt és ez nagyon is tragikusnak mutatkozott, hogy a magyarságot szórta szét a műveltnek nevezett Nyugat hét országba.

A románok december elsejei ünnepi asztalán ott éktelenkedik az iskolatörvény, mely halá-

los veszedelmet jelent a két és félmilliónyi erdélyi magyarság számára. És ott a példa: a moldvai katolikus magyar csángókat sikerült szinte teljesen eltüntetni a magyar nemzet térképéről. Még a pápa sem hajlandó tudni róluk. Hát ha ez lehetséges Európában, miért ne lehetne mosolyogva, hazudozva, hosszabb távon fölszámolni, elűzni, beolvasztani 2,5 milliónyi magyart?!

Ez a nemzeti ünnep napja a mai Romániában. És még mindig mi hirdetünk megbékélést. Hogy a régebbi meg a mostani magyar politikusok nem hajlandók tanulni a múltból s meghallgatni az értő embereket, az egy dolog. De hogy a jelenből sem okulnak –, ez már nemzet ellen való vétek. Büntetendő.

1907-ben azt a parasztlázadást hívja Románia, melyen a magyar társadalom túl volt 1437-ben, 1514-ben. Rá néhány évre megkapja Erdélyt. Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezéssel Magyarország kiesett Európa kegyeiből. Hiszen Európa elvárta a magyaroktól, hogy ha már nem sikerült teljesen elvérezniük 1848-49-ben a földrész szemelátára, legalább ne erősítsék kiegyezéssel Ausztriát.

Ez ismét a románoknak a malmára látszott hajtani a vizet, ama 1918-as gyulafehérvári „egyesülésig”, melyre a román küldötteket MÁV-hálózat szállította ingyen és bérmentve a fejlődési városba. Jászi Oszkárunk pedig „szabadnépek testvéri szövetségéről, konföderációról” beszélt, akkor mikor Linder Béla miniszter „nem akarok katonákat látni” felkiáltással dőlt a békés nemzeti elmúlás felé.

Ez a román nemzeti ünnep, s annak háttere. Az erdélyi magyar sajtó egykoron komolytalanlannak, életképtelennek nevezte a románok 1918-as kívánságát, Erdély elszakítását. Valóban ab-

szurd, képtelen dolog volt, és ha az akkori magyar politikusok – melyik világon képzeltek magukat, nem tudom – legalább annyit tettek volna, mint a Királyhágónál a fölállított Székely Hadosztály, biztosan nem jutunk ide. Akkor nem hajthatnák saját rabságát ünnepelni az erdélyi magyarságot december elsején.

Még nyög egyet az örült gróf, Károlyi Mihály, a kommunista arisztokrata, mondván, „végső esetben fegyverrel is megvédjük ezt az országrészt”. Mármint Erdélyt. Ám akkor már minden odalett.

És elindult a román honfoglalás Erdélyben, leváltottak mindenkit a MÁV-nál, a postánál, a tanügyben, hivatalokban, aki nem ismerte a román nyelvet, és aki nem tette le a román királyi hűségesküt. Bot, fegyver, öklök kíséretében. Erdély zuhanvást zuhant Munténia, Olténia szintjére.

Ez a december elseje, a nemzeti ünnep, ez ad nevet tereknek, sétányoknak, utcáknak Erdélyben, ez ad szobrot a gyilkos Antonescu marsallnak, Maniunak, ennek a nemzeti ünnepnek a jegyében mocskolják Mátyás király s annyi más magyar szobrát ott, ahol államellenesség vádjára éri a magyar szót a kisgyermek száján.

Figyelsz, Európa? Ceausescu kedvenc ünnepe volt ez a december 1, a saját születésnapja mellett.

CZEGŐ ZOLTÁN

Magyarország „jogvitás kérdései”

A magyar államnak nincsenek „jogvitás kérdései” az öt körülvevő utódállamokkal szemben. – Megoldatlan kérdései Romániának, Szerbiának, Szlovákiának vannak 1920 június 4-én Trianonban a hozzájuk csatolt területekkel és az azokon évszázadok óta élő államot alkotó magyar nemzetrészekkel.

Az említett utódállamok rendezzék „jogvitás kérdéseiket” immár 75 éve az állami főhatalmuk alá került magyar nemzetrészekkel és akkor – esetleg – orcájuk pirulása nélkül fordulhatnak Magyarországra felé is kapcsolataik rendezése érdekében.

A magyar államnak azért nincsen határvitája és területi követelése az utódállamokkal szemben – mint szomszédaival –, mert nem emezek vették el országrészeit, hanem a világháborúban győztes nagyhatalmak büntetés-képpen osztották szét a háborúban a vesztesek oldalán állott Magyarország területét és csatolták az utódállamokhoz „jutalom”, „ajándék”, „kártérítésként”.

Tehát az új államhatárokat nem az érdekelt szomszédos utódállamok állapították meg, hanem a háborúban győztes nagyhatalmak, anélkül, hogy figyelembe vették volna Magyarország földrajzi-vasúti-vízi-úthálózatát, gazdasági, kulturális élete normális működéséhez fűződő érdekeit!

Magyarország területét bűnösen szétarabolták, megcsonkították – tiltakozása ellenére – és most ne kívánják, hogy ezt az égbe kiáltó igazságtalanságot, önkényes döntésüket – amelyek az összes kárpát-medencei népek kárvallottjai lettek – a világháborúban győztes nagyhatalmak felmérhetetlenül súlyos tévedéseit, Magyarország külön kétoldalú szerződésekkel legi-

timizálja, szentesítse 1920 június 4-én létrehozott Nagyjugoszláviával, Nagycsehországgal – amelyek ma már nem is léteznek – meg a még létező Nagyromániával szemben!

Ezen nyugateurópai elvárásokkal kapcsolatosan jogosan merül fel a kérdés: hasonló országcsonkítás esetében – mondjuk a román nemzet vagy más nemzet, lehetne olyan felelőtlen önmagával szemben, hogy a győző nagyhatalmak drámákat kiváltó tévedéseit magára nézve üdvösnek véglegesítsen ?!

Ilyen nemzetet az öt kontinensen nem találunk! A román nemzet aztán igazán soha nem vállalkozna ilyen politikai lépésre!

Tehát, ha ilyen nemzet nem létezhet, akkor ép ésszel senki ne várja el, hogy valamelyik nemzet – a román vagy más nemzet – a szorgalmazott igazságtalanságot hajtsa végre!

Úgy vélem – az adott helyzetben – semmi nem lehetne természetesebb, mint az a kijelentés, amely szerint – a román vagy bármely más nemzet – országa területi megcsonkításába soha nem fog belenyugodni, mert ebbe egészséges, lelkiismeretes gondolkozással belenyugodni nem lehet és etikailag nem is szabad!

De a mindenkori kormány mindaddig tiszteletben fogja tartani a győző nagyhatalmak által megállapított trianoni országhatárokat, amíg ennek szerzői be nem ismerik, hogy 1920 június 4-én vétkeesen tévedtek az összes kárpát-medencei népekkel szemben és drámákat kiváltó tévedéseik kiigazítása érdekében trianoni bűnös döntésüket revízió alá veszik és az érdekelt népek-nemzetek jogos követeléseiknek megfelelően új ország határvonalakat fognak megállapítani avagy minden ország határvonalát – nemcsak elméletben –

hanem gyakorlatban is légisíteni fogják!

Bármelyik új döntésüket a mindenkori érintett kormányok bizonyára tiszteletben fogják tartani.

A Trianonban történtek dacára, a tévedések beismeréséig is az érintett nemzetek türelemmel bár, de fogcsikorgatva és ökölbe szorított kézzel – s ezen gondolom senki nem botránkozhat meg a történetek után – várják a győző nagyhatalmak trianoni döntésük revízióját az érintett népek-nemzetek jövőjéről való új határozatát!

S ha az érintett népek-nemzetek véleményére legalább most szükségük lenne – mert annak idején Trianonban erre nem voltak kíváncsiak – az érintett kormányok ki fogják fejteni álláspontjukat Kárpát-medence minden népe-nemzete meglegedésére fajra-nyelv-re-vallásra való tekintet nélkül.

De addig is engedjék meg a magyar nemzetnek, hogy csonkaságát mutogassa és megcsonkításából fakadó fájdalomról beszéljen, jajgasson, kiabáljon!

Ez a legelemibb emberi védekezési jog egy dologi kárt okozó és fizikai, lelki fájdalmat kiváltó tragikus nagyhatalmi határozat ellen!

DR. UJVÁRI FERENC
Kolozsvár

„ha az Isten székely volna!”

Egyházfők Erdélyben

A székely (származású) püspökök vallási ereje a katolikus székely tömbmagyarság terebélyes lelki egészségét tükrözi. Már Báthory András bíboros – a későbbi fejedelem – székelyföldi körútján (1591) észrevette: a székelység – nemes, és nem-nemes egyaránt – templomait jól megépítette, fallal vette körül, hogy védje s plébániáit illő módon sajátjának érzi. Engedelmissége pedig Róma örök főpapjának tetsző. Egyházáért mindig kész volt többet adni a székely nép, mint amire napi küzdés adta lehetőségek „logikája” engedni következtetett.

A katolicizmus a reformáció térhódítása után főként Csíkban maradt meg. Ott alkotott összefüggő, egy testben élő erőt. Ezt az egységet csak erősítette a táj szakrális központjává formálódó csíksomlyói kegyhely. A püskösdi nagybúcsú s a Mária-ünnepnek ferencesek által formált rendje számtalan zarándokot, lelki megújulást vonzott, eredményezett. Mi sem természetesebb, hogy a XVI. század óta a székely püspökök mind Csíkból kerültek ki.

A középkori Erdély püspökei között viszont nem találunk székely egyházfőket. *Goblin* (1376-1386) szász származású volt. Alsó-fejér megyei *Csanádi Balázs* (1423-1427), miként az erdélyi Szekeskáptalan prépostjából a püspöki székbe emelkedett *Lépes György* (1427-1442) is. Raj-

tuk kívül *Veronai Gábor* nevét ismerjük és *Vingárdi Geréb Lászlót* (akinek erdélyi klerikusságáról történeti adataink is fennmaradtak.)

A reformáció Erdélyben a katolikuságot nemcsak számszerint apasztotta le, hanem jelentőségben is felette kiszorult a közéletből. Maga a püspökség is megszűnt, s azzal együtt az éppen csak beindult szisztematikus papképzés. A Báthoryak korában tapintható fellendüléstől eltekintve gyakorinak mondható a fogyatékos hit- és erkölcsbéli ismeretekkel rendelkezők pappá szentelése. Az ordináció szentségét vagy a török elől Leleszre menekült csanádi püspök, vagy a lengyelhoni kamienici püspök szolgálta ki. Mások Moldvába: Bákóba mentek pappá szentelődni.

Időnként egy-egy külföldi püspök is megfordult Erdélyben. Ilyenkor szentségeket szolgáltattak ki, liturgikus ünnepléseket vezettek, de ... különösebb hatást nem gyakoroltak Erdély katolikus hitéletére. Báthory Kristóf fejedelem temetését például a kamienci püspök: Bialobrzkeski Márton végezte – s egyúttal sokakat meg is bérmált. Vagy 1596-ban a pápai nuncius: Alfonz püspök „permetezte” az Úr szőlőit Erdélyben, de a must forrására már másnak kellett vigyáznia ... S ha a magyar király követe egyben püspök is volt, mint 1598-ban Szuhay István váci episcopus személyében, akkor állami küldetésén felül a nép metafizikai éhségét is próbálta csillapítani – hatalmas tömegnek misézvén. Valószínűsíthető, hogy e püspökök – alkalmilag – papszentelést is végeztek.

Egyes erdélyi papnövendékek tanulmányaikat Olmützben és Bécsben végezték – XIII. Gergely pápa alapítványa támogatásával. Pázmány Péter mint esztergomi érsek a bécsi Pázmáneum

alapításakor kikötötte: a felvételt a székelyek előnyt élveznek. Ettől kezdve az intézetben legalább három helyet az erdélyi egyházmegyének tartottak fenn.

Ugyanakkor az alapítványtevők nem kötötték ki, hogy az ily módon kiképzettek az erdélyi egyházmegyébe menjenek vissza szolgálni. Így aztán az erdélyi származású hivatások más egyházmegyékben – főként az érseki főegyházmegyékben! – telepedtek le, gyakorta magas méltóságokat betöltve. Ez történt azokkal a püspökökkel is, akik az erdélyi egyháztörténelemben mint választott püspökök szerepelnek. Ugyanis az erdélyi püspöki cím névleg a fejedelemség korában is fennmaradt. A magyar uralkodó e címet egy-egy prépostnak, kanonoknak ajándékozta, azzal a szándékkal, hogy a kinevezett püspökök – ha helyzetük megengedi – Erdélyben joghatóságot gyakoroljanak. A pápa ugyanakkor az ily püspökök kinevezését nem tartotta törvényesnek (azzal érvelve, hogy a magyar király nem nevezhet ki püspököt olyan területre, amely nem tartozik de iure is országához).

E választott püspökök közül a székelyek – számszerint öten – valamennyien csíkiek voltak. Közülük az első: *csikmádéfalvi Szentandrásy István*, vagy röviden *Csiky István* jutott nagyobb szerephez az erdélyi papság újjászervezésével kapcsolatban. A pápa őt 1607-ben még mint szendrői püspököt küldte Erdélybe azzal a céllal, hogy ott a fellelhető papságot összegyűjtse. Tevékenységét a fejedelem nem akadályozta. S így 1608-ban már, a megmaradt papság felhatalmazásának birtokában, a fejedelmi biztosokkal tárgyalta – és megegyezett.

A gyűlés napirendje alapján arra következtethetünk, hogy az

a papság életmódját hivatott szabályozni. E szabályokat közvetlenül 1618-tól ellenőrizhette Szentandrásy István – Erdély püspökeként, elvileg. Gyakorlatban azonban egyházmegyéjében de facto joghatósággal (jurisdictio-val) nem rendelkezett, s ezért is mint veszprémi püspök fejezte be hivatását.

Az erdélyi püspöki cím viselésében a következő székely *Pálfalvy János* (1653-1656). Tanulmányait Nagyszombaton kezdte, Pázmány kedvezményezettjeként – s a Pázmáneumban végezte. Kanonok, nagyprépost, majd erdélyi püspök. Noha a váradi püspöki címet is viselte, de oda éppúgy nem juthatott el, mint egyházmegyéjébe – mert e város is a fejedelemséghez tartozott.

Szentgyörgyi Ferencet, utódát (1656-1660) szintén Pázmány vette fel egyházmegyéjébe. S az erdélyi püspöki székre az esztergomi kanonokság szolgált számolyul. Kortársai nemesszívűnek, megnyerő módon tartották – *Szenttamásy Mátéhoz* (1667-1676) hasonlóan. Az egykori nagyszombati prépost az erdélyi egyházmegyében azzal szerzett jó hírnevet, hogy tekintélyes alapítványa jelentékeny hányadát az erdélyi papnevelés céljaira fordította.

Kiegészíti e névsort *Illyés András* (1697-1712), aki pozsonyi kanonokként kapta meg Erdély episcopális teendőit – formálisan.

Két alkalommal is hiába próbálta elfoglalni állomáshelyét. Ugyanis a püspökség megszűntetéséről hozott régi törvényt az országgyűlés még nem helyezte hatályon kívül. A fejedelmi kormányzók pedig a püspök ellen foglalt állást, s őt az egyházmegye elhagyására kényszerítette. Szíve azonban változatlanul egyházmegyéjéért dobogott. Halálakor 8 500 forintot és pozsonyi ingatlanait hagyta a külföldön tanuló erdélyi papnövendékek támogatására. Illyés mint egyházi író is – nyomtatásban megjelent prédikációi révén – jelentékeny nevet szerzett magának.

A választott püspöki intézményt Bethlen Gábor fejedelem és utódai azzal ellensúlyozták, hogy az erdélyi egyházmegye vezetésére *vikáriust* neveztek ki. Nehogy olyanakk lássék – mondja Bethlen –, mint aki hivatása ellenére a panaszost nem hallgatja meg. Ellenkezőleg! Azzal tűnjék ki, hogy bármely vallás szabadságát előmozdítsa. Az a jogszokás formálódott ki, hogy a vikáriust a papság választotta, és választását a fejedelem megerősítette.

Az erdélyi püspökség visszaállítását 1713-tól *Mártonfi György* kinevezésétől számították. Az ellenreformációnak ő az első – igazi – s egyben székely püspöke. Kinevezésével kezdődik az a joggyakorlat, amely a katolikus státusnak – a XX. század első felében: Egyházmegyei Tanács – hosszú időre a püspök jelölésébe beleszólást biztosított. E püspökjelölés a korábbiakban említett vikáriusválasztás természetes következménye...

A státusgyűlés rendszerint hármat – közben többet is – jelölt, és az uralkodó azok közül egyet nevezett ki.

Mártonfi György püspöksége (de facto 1716-1722) a katolikus berendezkedés színes korszaka. A katolikus hitélet felvirágzásáé. A jezsuita rend megnyitotta a főiskolai hallgatók Szent József szemináriumát. Új főiskola kapuit tárta ki, hogy valláskülönbség nélkül a tudományokat hirdesse. *Apor István* alapítványából a teológiai karon 10 egyházmegyei papnövendéket képeztek. 1716-ban a papságot gyűlésre hívta egybe. S ott megerősítette mindazokat a határozato-

kat, amelyeket előzőleg a vikáriátus idején hoztak. Hozzácsatolták azokat a kérdéseket, amelyek különös időszerűséggel rendelkeztek. Érdemes kiemelni ezek közül azon pontokat, amelyek addig is a társadalmi közérzet elrákosodott „tájai” voltak: mint a beszéd fekélye: a káromkodás, és a mértéktelenség defektusa: az iszákosság. A káromkodással a korabeli országgyűlések is foglalkoztak már. A káromkodó ellen alkalmazott büntetések a székek és a városok határozataiban is felfedezhetők. Kaloda, szégyenoszlop = pellengér, kikötés, nyilvános megvesszőzés, pénzbírság ... szigorú tiltotta a parázna beszédet.

E vétek elleni küzdelem még erősebb egyházi vonatkozásban. *Antalfi János* vikárius (utóbb püspök) 1710-ben a csiki papsággal, nemességgel és főtisztekkel gyűlést tartott, ahol a védekezés módját részletesen kifejtették. Kitűnik a határozatokból, hogy a javítást elsősorban az egyházközségtől remélték ..., s csak a makacs bűnösöket szolgáltatották ki a világi hatóságoknak. Eszerint a közember, ha káromkodással vétkezett, az egész egyházközség előtt levonatván, az első vétekért e célra készült „fúratással” 25 ütést kaptak; második esetben 50-et; a harmadikban 100-at.

A darabontok és lófok az első esetben 6 forintot, a másodikban dupláját, a harmadikban 24 forintot tettek le. A nemes személyek már az első alkalommal 12 forintot, a másodikban ennek kétszeresét, a harmadik esetben a világi tisztek kezébe kerültek. A 12 éven aluli gyermekek felelőtlen beszédéért szüleik feleltek ...

A *Mártonfi* püspök idejében tartott gyűlés (1717) az említett határozatokat teljes egészükben fenntartotta. A pálinka – égetett bor, gorolyka vagy dühödtké – elleni védekezés az istentiszteletek idejére is kiterjedő abstinentiára is vonatkozott. Sem előtte, sem utána nem lehetett templomkörnyéken szeszt árusítani.

Mártonfi püspök saját költségén két kanonoki stallumot alapított. Végrendelésében jámbor célokra 24 ezer forintot hagyott. Az őt követő *Antalfi János* (1724-1728) gyulafehérvári nagyprépostból lett püspökké. Püspök-

sége idején a gyulafehérvári és kolozsvári hiteles helyek visszanyerték újból egyházi karakterüket. Az uralkodó ugyanis elrendelte, hogy a világi levéltárosok elhaltával funkciójukat egyháziak töltsék be. Antalfi halála után 71 éven keresztül nem jutott székelly származású az erdélyi püspöki székhelybe. Csak az 1799-1815 között regnáló *Mártonfi József* személyében találunk újra csiki tájról valót. Őt az új metodikájú püspökjelölés juttatta pozíciójába. A katolikus bizottság: a *Catholica Commissio*, magát a státusképviselő kebelbeli bizottságnak tekintvén, kérte, hogy püspökjelölő joggal élhessen. Kérése teljesült. Mire a bizottság hármas jelölést tett. *Mártonfi* mellett szólt, hogy volt tanár, spirituális – s érdemei elismerésül eddig csak hangzatos címet kapott. Az uralkodó e gyakorlaton változtatott kinevezésével.

Vagyis e méltóságra a *Catholica Commissio* előadói tisztségéből emeltetett, amiről még püspöksége során sem mondott le. Első intézkedései sejtetni engedtek: egyházszerzői karizmája van. Még püspöki széke betöltése előtt kieszközölte, hogy a Pázmáneumban nevelkedő három erdélyi papnövendék eltartására a vallásalap 1 000 forintot utalványozzon. Mint püspök azonnal konstitútiót adott ki, amelyben az egyházmegyei joghatóságot, espereskerületeket szabályozta. Felhívta a papságot, hogy a volt jezsuita házak könyveit a papnevelő könyvtárába küldjék be. A 33 cikkelyt és 1 toldalékot tartalmazó szentszéki bíraskodás szabályzatát is kiadta.

Az ő idejében történt, hogy tehetséges esperességek önerőből támogatták a papképzést. Így *Bálintffy Gergely* gyergyói főesperes a Nagyszombatban tanuló *Szereday Andrást* segítette. Az erdélyi származású egri kanonok: *Pál András* pedig magát arra kötelezte, hogy egy Gyulafehérvárott tanuló papnövendéket tartson el.

A papságot és a híveket egyaránt sújtotta az 1811. évi devalváció – megrendültek az intézményi élet feltételei. A püspök

atya szemléletét szépen példázta, hogy a különösen veszélyeztetett helyzetbe került papjai számára évi 6 000 forintot utalt ki. Ingatlanainak egyrészét zálogba adta, hogy az így szerzett 1 200 forint jövedelmet a papnevelés céljaira fordítsa. Végrendellete hagyatékát tíz egyenlő részre osztotta, amelyből három a papi nyugdíjalapot, három a szegény plébánosokat és három a kántorokat hivatott segíyezni. A fennmaradó tized pedig a mindenkori szükséget, mint azonnali segílyt, szolgálta.

Püspöksége idején önálló lelkeséggel emelkedtek Gyergyótölgyes, Magyarigen, Mikóújfalun. Érdeme még, hogy a káptalant az alvinci uradalom kezelésével megbízván, vagyoniilag is függetlenítette. Megemlékezésre követele és bebizonyította a püspök azon jogát, hogy mindenkor a kolozsvári plébánia épületében lakhasson. Vizitációi nem annyira az ellenőrzés jogi eseményének, mint inkább a caritas Istennek tetsző alkalmainak bizonyultak. A fehérvári székesegyház díszítésére ugyanúgy áldozott, mint a tudományművelő férfiak könyvvél való ellátására. A szelityorai hegyek lenyűgöző látványa pedig megszólította benne a szunnyadó művészt...

A székelység igazi képviselője: *Kovács Miklós* püspök (1828-1852). Élete csakugyan a jó cselekedetek szakadatlan láncolat

Gróf Majláth Gusztáv Károly, Erdély püspöke, a magyar diákok „atyja”, a Zászlónk megteremtője.

ta. „Nyitott tenyérrel” járt – intézmények és magánszemélyek egyaránt bővelkedően részesültek abból. A papságot felszólította, hogy a papi nyugdíjalapra – javadalmaik arányában – adakozzanak. Jó példával ő maga járt elől. Az egyházmegye majdnem minden részében alkotó keze emlékével találkozhatunk. *Türben* templomot épített, miként *Farkaslakán* is (Tamási Áron szülőföldjén). A *fehérvári ferencrendi templomot* restauráltatta. *Szebenben* az *orsolyiták* és az *árvaház* részére gazdag alapítványokat tett. *Szilágsomlyón* gimnáziumot létesített. A *brassói iskolát* különösképpen felkarolta és alapítványokkal bőkezűen gazdagította. *Kolozsvárt* az *örültek* és a *némák* intézetét látta el bőkezűen. A *csíksomlyói* és *gyergyószentmiklósi* iskolák állandóan érezték jótékony támogatását. *Kolozsvárt* a *Külsőmonostor utcai kápolnát*, valamint a *bánffyhungyadi templomot* és *iskolát* jelentékeny összeggel erősítette. Ez utóbbi helyeken nagyszerű munkatársra talált *Jósika János* kormányzó feleségében: *gróf Csáky Rozáliában*. Szülőhelyét: *Tusnádot* különösen szíven viselte. A tűzvész által elhamvadt falurészt a kárvallottak az ő támogatásával építették újjá. A templomba új szószéket, oltárt adományozott és gazdagította a paramentumokat.

A '48-as idők szellemét fel-

használni akarván, összehívta a státusgyűlést azzal a céllal, hogy az egyházi és alapítványi ügyek fölött rendelkezhesen. Majdnem ezzel szinkronban papságát zsinatra gyűjtötte össze, hogy velük a kor kihívásaira megfelelő válaszokat fogalmazzon meg. A zsinat e nyugtalan történelmi háttérnek azért vált áldozatává, mert Kovács püspök személye kellő integráló erővel hatott. Lelki nagysága kiváltképp.

Az erdélyi egyházmegye történetének kiemelkedő alakja *Fogarasy Mihály* püspök (1864-1882). Teológiai tanulmányait Bécsben végezte, visszatérével liceumi tanár, elemi iskola igazgatója – majd udvari káplán, s

kanonok lett. A katolikus autonómia érdekében hatékonyan agitált, a jó és olcsó könyvek kiadására megszervezte a *Szent István Társulatot*.

Nagyszabású tervek, átfogó koncepciók formálója. Elődei közül csak *Bajtay* és *Batthyány Ig-*

Marton Áron püspöksége kezdetén

gyűlés ismételten köszönetet mondott neki atyai gondosságáért. A fehérvári normális iskola alapításához, a leánynevelő építéséhez, a gyergyószentmiklósi leánynevelő építéséhez nagy összeggel járult hozzá.

Odaadó figyelme, tevőleges segítsége kiterjedt a megrokkant plébániákra, egyházközségekre. Számos templom azonnali beavatkozásának – intervenció religiosa – köszönheti létezését. Kiváltképp Apanagyfalu és Vice érezte megtartó szeretetét.

Jeles egyháztörténészünk: Karácsonyi János szerint 1636-ban Székely Miklós nevű fiatalember Székelyföldről Magyarországra észak-nyugati részére ment, s ott sikeresen teremtett egzisztenciát népes családjának. E familia a Mailáth nevet vette föl. A Székelyi – azaz Székelyi – előnév a székely származás emléke. Ilyetén Mailáth Gusztáv Károly (1864-1940) is genetice székely ősökkel rendelkezett, noha a Baranya megyei Bakócán született. Atyja Mailáth György – Magyarország utolsó országbírája –, édesanyja Hellebrand-Prandau Stefánia bárónő, Erzsébet királyné csillagkeresztes palotahölgye.

Az esztergomi teológia egykori növendéke 1887-ben prefektusi minőségben tér vissza a főiskola falai közé. 1895-ben Komáromban adminisztrátor, ahol a város számára iskolát épít és megszervezi a katolikus legényegyletet. Innen szólítja el a legfelsőbb akarat új munkaterületére – Erdélybe. A súlyosan beteg Lönhardt Ferenc mellé – utódlási joggal felruházott – segédpüspökké nevezik ki. 1897-től négy évtizeden át Erdély magyarságának spirituális fókuszsa. Prohászka Ottokár mellett az ő személyisége a kor szellemiségének: a liberalizmusnak rendkívül hatásos ellenpontja. Nagy iskolaépítési akciói ebből az elgondolásból indultak ki, érezte és tudta, milyen értéket jelent a *hitvallásos iskola*. Nemcsak a katólicizmusnak, az egyetemes magyarságnak is használ, ha hitben erős magyarságot indít útnak.

Az ifjúság lelki nevelésének nagy gondolata vezette, amikor országszerte megteremtette az ifjúsági Mária-Kongregációkat és megalapította azok központját a Regnum Marianumot. Hitokta-

nác püspökökkel lehetett összehasonlítani... 1866 elején elérkezettnek látta az időt arra, hogy a katolikus státust az őt megillető jogokhoz juttassa. Megállapítván a Státus autonómiájának hatáskörét, feliratot szerkesztett, hogy a Catholica Comissio megszűnván, annak hatáskörébe tartozó ügyek a státusgyűlésre és annak kebeléből választandó 24 tagú igazgató-választmányra bízassanak. A Státus neki köszönheti autonómiájának biztosítását.

Az általa gonddal létrehozott egyházmegyei segélyalap nevét hálás emlékezés tárgyává tette. A kolozsvári Szent József szemináriumot rendeltetésének visszaszerezte, s saját költségén 80 főiskolás befogadását tette lehetővé. Az I. vatikáni egyetemes zsinat rendelkezéseit, újonnan kihirdetett dogmáit papságával elfogadtatta. Pályázatot hirdetett Erdély egyháztörténetének megírására – mondván: nemcsak a hivatalos tekintély, hanem a napilapok által terjesztett közvélemény is irányadó.

A tanítói nyugdíjintézeteket is pártolta – anyagilag. Aranymiséje emlékére 100 ezer forintot helyezett alapítványába, azzal a szándékkal, hogyha e tőke idővel 800 ezer forintra emelkedik, akkor ebből az összegből egy katolikus főiskola alapjai vettessék meg.

A fiú- és leányifjúság nevelésének előmozdításában mértéken felül jeleskedett. A státus-

tási reformját új hittankönyvek megírásával szolgálta. Ugyanúgy a Zászlónk c. kitűnően szerkesztett ifjúsági lapja is, miként a leányok Nagyasszony-a, a kisiskolások Kis Pajtás-a is. Szellemi elindítója volt a katolikus szépirodalom orgánumának: az Életnek. S mikor Erdély magyarsága számára kellett katolikus szellemű *napi* sajtót teremteni, hatalmas anyagi áldozattal segítette a Nagyváradon megjelent Magyar Lapok-at.

Mailáth püspök minden évben felkereste Erdély katolikus iskoláit – missziós lehetőségnek tekintve ezen alkalmakat. Egyszerű, a *szegénységig egyszerű* megjelenése az alázatos és szelíd szívű Jézus követévé tette. Püspöki rezidenciája szegénynek, kisembernek biztos támaszul szolgált. A szeretet és a jóság volt. Am ha kellett, tudott harcolni is. Amikor a román impérium alatt az államvallásnak deklarált pravoszlávia az Erdélyi Katolikus Státus jogait és iskoláit veszélyeztette. Küzdött értük – és sokat sikerült megmentenie. 1938-ban visszavonult. S amikor 1940. március 18-án Erdély harangjai megkondultak érte, szellemiségét Csíkszentdomokos földjének szülötte, Vorbuchner Adolf apostoli kormányzója, az alig negyvenkét éves Márton Áron, a kolozsvári belvárosi Szent Mihály egyházközség plébánosa örökölte és vitte tovább. Akár Mailáth Gusztáv,

Márton Áron is negyven éven át állt az erdélyi katolikus egyház-megye élén. „Népből jött ... amit mondott, mióta Erdély püspöke lett, szétáradt az erdélyi értelemben. Felfrissítette a megfáradt szellemet, s beharsogta Erdély magyarságába a jelszót: megúj-hodást!” – írta róla Ruffy Péter a Brassói Lapok-ban.

Márton Áron hittan órái – a marosvásárhelyi gimnáziumban – a jellemnevelés palestrájává nemesbültek. Kolozsvári szónoklatai az eszményi magyarság nagy alakjaira utaltak. Megtanulta mindhárom erdélyi nép anyanyelvét. Németül Szébenben, „román szóra” olténiai kis faluba ment el. Nem ismert felekezeti türelmetlenséget.

Holott 1940-ben a határváltozás hátrányosan érintette, de „Áron püspök olyan utat talált, amely paphoz és magyarhoz egyaránt méltó”. A gyulafehérvári Aula kertjéből nemcsak a maga egyházát kormányozza Áron püspök, hanem azt a nagyobb lelki és szellemi közösséget is, amelybe az egyetemes magyarság beletartozott.

1944. május 18-án a kolozsvári Szent Mihály templomban egyértelműen és félreérthetetlen határozottsággal kiállt a zsidó deportálások ellen. A hatóságok kiutasították ezért őt Észak-Erdélyből.

A II. világháború befejeztével, különösen 1946 tavaszától Márton Áron mint az erdélyi magyar-

ság vitathatatlan erkölcsi tekintélye, el akarta érni, hogy az újjá rendezendő határok igazságos karaktere érdekében az erdélyi magyarságot is meghallgassák

... Ahogyan a püspöki nyilatkozatot (amit az erdélyi református egyház, az EMGE, Hangya Szövetkezetek és a Hitelszövetkezetek Központja is aláírt), úgy a kommunista diktatúra nyílt és „szemérmes” éveiben keletkezett tiltakozásokat is lesöprik a tárgyaló asztalokról. Sőt, 1949. június 20-án – Petru Groza miniszterelnök konspirációjával – letartóztatják és börtönbe vetik. Tíz évre ítélik. 1955. március 25-én szabadul, de 1967-ig házi-örizetben tartják. 1969 és 1971 során eljut Rómába, ahol VI. Pál pápa úgy fogadja, mint a kortárs katolicizmus egyik legnagyobb alakját. 1971-ben a püspöki szinóduson latin nyelvű beszédében profetikus kijelentést tesz: „Proprium autem Hierarchiae officium est, ubicumque iustitia vel dignitas et iura fundamentalia personae humanae aggreduuntur, vocem suam extollere”. (A hierarchia feladata, hogy szavát felemelje, amikor az igazságot, vagy az emberi személyiség méltóságát és alapvető jogait támadás éri.) Népéhez: a székelységhez való bensőséges viszonyát híven fejezi ki a Ruffy Péter feljegyezte „tündérfényű” mondás:

„Még a negyvenes években történt. Az Udvarhelyen és a Csikszeredában végzett Áronok összejöttek a Vadászkiért étteremben. Ennek során mondta el Tamási Áron az alábbi történetet.

Tamási Áron, akkor még Kolozsváron élt, meghívta a gyulafehérvári irodalmi társaság egy előadás tartására. Megérkezvén ... fölhívta Márton Áront a püspöki palotában. Halló, itt Márton Áron – itt Tamási Áron. Hát te, mit csinálsz itt? – Itt vagyok, előadást tartok. Utána mit csinálsz? – kérdi Márton Áron. Nincs különösebb dolgom – felelte Tamási. Akkor gyere hozzám vacsorázni. – Köszönöm, ott leszek.

Ám, alighogy letette a kagylót, Tamási Áronnak eszébe jutott: ma péntek van, és a püspök-barát neki tejet és puliszkát ad vacsorára. Áron gyorsan bement egy vendéglőbe és ott jól beflekkenezett. Így indult a püspöki palotába. Megérkezvén oda, az

inas már hozta is a terített asztalhoz a fazékban párolgó forró tejet és egy lapitóm a meleg puliszkát. Az asztali áldás után a házigazda kínálni kezdte vendégét. Áron szabadkozott: köszöni, ő már vacsorázott. Erre a püspök azt mondta: én téged vacsorára hívtalak. Miért vacsoráztál más helyen?

Tamási becsületesen elmondta, hogy a telefonálás után jött rá arra, hogy a meghívás napja péntek. S tudta, e napon csak tejet és puliszkát kaphat vacsorára. S mert ő azt nem szereti, ezért vacsorázott meg. Márton Áron gyanút fogott s megkérdezte: ugyanbizony mit? Tamási őszintén bevallotta: berbécs flekkent. A püspök erre nem kis megütközéssel azt mondta: „Áron, Áron, hiszen ma péntek van! S te húst ettél?! Mire Tamási nagy lelki nyugalommal azt válaszolta: azért van püspökbarátja, hogy azt helyette leimádkozza. Mire Márton Áron csak annyit mondott: „Tudod, ha az Isten is székely volna!”

1980. márciusában Róma felmenti – kérésére – az egyházmege vezetése alól, s az 1971-től segédpüspökként tevékenykedő, hőslékű Jakab Antal veszi át Gyulafehérvár episcopális hivatalát. Így érkezett el Szent Mihály napja. Az 5. püspöki szinódus halálhírére néma felállással tisztelgett.

RÁSZLAI TIBOR

Nem hallgatok ...

A konyhával szemben, a szűrős drótkerítés volt a 7-es barakk elkülönítője. Jó időben, amint a nap változtatta helyét, és délfelől ragyogott az ablakokra, a zúzvara leolvadt és látni lehetett az állványokat, ahol Vincze Sanyi brigádja vágta a deszkát a nyers fenyőrönkből, amiből priccs készült az új barakkban.

A havas udvar körös-körül kihalt volt, csak az állványok mezedeztek feketén a hóból, háttérben a szögesdrót kerítéssel, s az őrtoronnyal.

A fűrészelőket a szél ostromolta, kavarta, sodorta a havat, s ha átfázott a láb, bejöttek melegedni, kapcát cserélni, vagy csak tereferélni a barátokkal. Mindenki tudja, hogy már elmúlt a fertőzés veszélye és az emberek bejönnek egy kis beszélgetésre, melegedésre vagy csak a hólapátolás elől menekülnek.

Én is kóricálok olykor a zónában, ügyelve mégis, hogy le ne bukjam, mert parancsba adták, hogy a csellengőket le kell fülelni és ki velük hóhányásra vagy a temetőbe, ahol csákányolhattad a csontkemény földet.

Beteglátogatni jöttem a tífuszosok barakkjába...

Olyan tömény a bűz, hogy úgymond vágni lehetne. Óvatosan araszolok a mocsoktól, füsttől, vizelettől vastag levegőben, ahol láztól legyengült, ápolatlan emberek imbolyognak a priccsközökben, s az

egész felett, mintha a halál szeleme lebegne.

Egy beteg körül fojtott hangon beszélnek a fejadagján – eddig – osztozó bajtársai. Mellkasából zihálva csap ki a forró lehelet.

Néha még kábulatba esik, homlokát kiüti a verejték. Révetegen körülnéz, és tudtára ébred, hogy feléledt. Szeméből csordogálnak az öröm könnyei...

Eljöttek az erdőre járó barátai és együtt sírnak, mint a gyerekek. Bőrrel fedett csontvázak szárai vártak ilyen csodára...

Szívják a csontvázak a dohányfüstöt, kézzől-kézre adják a nyálasvégű csikket hármannégyen, és egymás szájába bámulnak, hogy ki mennyit húzott a közös füstből...

Az embereket a tetű is tiporja, s priccsen haldokolnak...

Az alsó priccs mocsoktól sötét deszkája az öreg Vinczét húzza a halálba. A vén hőstátihoz a fia jött el a deszkavágók szünetében látogatóba. Kedvében jár, mahorkát szór az öreg tenyerébe, egy része a földre pereg, fogytán az apa ereje. Pár nap és vége, nem piaccol többet Kolozsvárt a zöldséges téren, ott alkudozott egykor, hosszan a vevőkkel tereferélt vígan a fehérkendős hostáti menyecskékkel... Most itt alkudozik egy kis haladéért a Végzettel... de nem volt könnyörület: elnyelte másnap az Ural hideg földje.

A két Vincze – Sándor és Pista – sokáig reménykedtek, de minden hiába, reményeik szívükben imává alakultak. Péterük lelke elszállt, élete előttünk ment át lassan a halálba.

Az emeletes priccs alsó helyének egyik zugában, elnyúlva fekszik a Kolozsvári Ref. Gim. egykori diákja - Losonczy Pista.

A barátom haldoklik, de nincs még tudatában...

Vértelen fehér ujjai hidegek voltak és erőtlenek. A mennyezet gyér elektromos fénye az arcára esett, amely már a közelgő halál jegyeit viselte. Az ilyenre mondtuk: „Már nincs arca szegénynek”.

Jöttömre életre kelt és vágyai támadtak. A kenyere után sóvárgott, amit eddig elloptak az örökké éhes, élni akaró sorstársai.

„A kását még nincs erőm kikanalazni, de kimértem mégis, hogy erőre kapjak” – fogadkozik és vigyázni fog, nem engedi, hogy elegyék fejadagját a szomszédai...

Lassú mozdulatokkal mutatja, hogy csoszogott ki tegnap a latrinára, és nem volt már ingere, úgy hiszi, elmúlt a krízis, és kérte, hogy hozzanak egy kis dohányt, mert már kívánja, és sőt is szerezzenek, az biztosan jót tesz...

Ez volt az utolsó kívánsága...

Bodrogi tanár urat keresem...

Nevének hallatára előjön a priccs homályából egy, már valószínűtlen ember. Egészen közel jön és mintha csak, még tegnapi képmása lenne. Mélyen a szemüregből kihulló mélykék szemeiről ismertem meg. A valaha snájdig „Klerofil” tanár úr áll előttem és furcsákat kérdez: „Péter haza ment?”

Ezen rágódik szüntelen, de Bakk Péter ASABAN maradt novemberben, és nem tudunk semmit felőle, nem is tudjuk meg sohasem.

Fogta a kezemet és könnyezett...

Mit tehettem? Hagytam, hogy sírjon, gyermeki, megkönnyítő sírással. Talán gyermekkorában nem kapta meg azt a lelki edzettséget, amit a lágeri élet elviseléséhez szükséges.

Bodroginál sok gyermek volt Enyeden. Mesélik, hogy az öreg tanár megkérdi a Kollégium sar-

kán ácsorgó gyerektől: „Kié vagy, fiacskám?”

A Bodrogi tanár úré, Édesapám...

Mars haza haszontalan...

Így szól a legenda.

A másik csontvázban Bartalis tanár úrra ismerek.

„Hoztam egy kis mahorkát tanár úr” – és nekiállnak a füstölésnek...

Holnap is eljövök – ígérem.

Fogták a kezemet és köszönő szavakat ismételték, marasztaltak... maradj még – kértek.

Könyörgő szemekkel néztek utánam...

Nagy teher nehezedett ilyenkor rám, akitől segítséget reméltek. Nem jöttem soha üres kézzel, a csipetnyi dohánnyal, halvány reményt is hoztam lelkük homályába. Fizikai állagom miatt talán maguknál különbnek tartottak és erkölcsi erőt meríthettek belőlem, bátorítást kitartást egy másnapi létezéshez.

Az értelmem akkor nem ennek titkát kutatta, csak azt érzékeltem, hogy mint a remény távolodó szekereéről lemaradt utas, néztek utánam, és tekintetükkel belém akaszkodtak.

Maradj még – kértek.

Kovács tanár úrnak – a diákok Zulu bácsijának – több tartása van, de őt időnként szívroham kínozza, amely ha elkapja, karját szétvetve zuhan a földre, ajka elkékül, habzik a szája, vonaglik a teste. A roham végén

teste elernyed és mély álomba zuhan.

Ezek a látogatások mély nyomokat hagytak lelkemben, amit soha nem tudtam simára borítani, és sérült maradtam egész életemre, a sovíniszta önkény minden formája iránt érzékeny.

A barátom meghalt.

SALASOVÁN dobbant fiatal szíve utoljára. Halála megdöbbenett, letört még egy darab régi életemből, amely amúgy is egyre távolodott tőlem, és még jobban egyedül maradtam. Ott találtam rá a létből kilépve, fagyott tetemek halmazában, és az otthoni tapasztalat nem készített fel erre az iszonyú látványra: Tátongó szemgödrök és szájúregek, csupa orr meg állá merevedett halálfejek néztek rám vissza...

Néztem, néztem és néztem, mert nem voltam felkészülve, mert fiatal (17 éves) voltam, a lágerhalál iszonyú látványára. A tetemeiken patkányok nyüzsögtek és a foglyok vadászták őket, hogy ezzel pótolják élelmüket. Valóságos kannibáltanya volt a hullakamra, ahol a patkányok révén ették a foglyok a társaikat...

A halálozási hullám főleg a kolozsvári civileket vitte.

Losonczy Pista tavasszal halt meg, amikor a gödrökben hólevelek csörgedeztek. Fenyőerdő szélén, közös sírban nyugszik a salasovai fogolytemetőben. Örökzöld fenyők borulnak sírjára. Élt tizenhét évet...

Berger Lacikával kísértük utolsó útjára. Szemünkől csurogtak a könnyek és imánnal együtt hullottak a földre. Úgy éreztük, elhagyott az Isten. És akkor megértettem, hogy ezentúl csak magamban keresem a megtartó segítséget.

Donáth Ernő tanárunk Varró Gabi köpenye alatt halt meg. „Együtt takaróztunk a rongyos köpenyemmel. Hajnalban gyanúsnak tűnt, hogy mozdulatlan. Éjjel a tanár úr meghalt, reggelre megdermedt. Halott karok abroncsában ébredtem.” (Varró Gábor, Szentpéterszeg, Bihar m.)

Tavasszal, amikor a víz feltámadt a hóból, a remény is feltámadt az emberekben. Egy nap aztán, amikor ilyen tavaszi sze-

lek lengedeztek, gyógyultaknak nyilvánították és kihajtottak az erdőre, amitől nagyon rettegetem.

A remény hitette ezt velünk, a hit, hogy a világot mégis Isten teremtette.

Hóvizek csörgedeztek ezernyi úton igyekezve a folyóba, hogy eltűnjenek az áradatban, mely magával ragadta a fákat, és vitte, sodorta, úsztatta őket a városi lepárlóba, ahol a fák kiizzadták nedveiket, amíg vegyszerré alakultak.

Naphosszat tapicskoltunk a hólével kevert talajban, néha körbeálltuk az alkalmi tüzeket, egy szivarnyi időre. Este a megszokott úton tértünk a zónába és vállunkon fahasábokat vittünk a konyhára.

Amikor az alkony sugarai hosszú árnyékot vetettek, elvékonyodtak a szelek és testünk kalóriái kifogytak. A zónába érve elvánszorogtunk a konyhára és ha beértünk a barakkba, elnyúltunk a piccsen, miután elhelyeztük lábbelinket a szárítóban. Mielőtt álomba szenderültünk, betakaróztunk az emlékezés csalóka felhőivel, és a szabadságról beszélünk és a jóllakásról. Ezekbe a mesékbe ágyasztuk vágyainkat és a valóságot olyan ruhába öltöztettük, amilyenbe hinni akartunk.

Ezek a mesék aztán, mint sókristály a vízben oldódott fel bennünk, ez is előbb eltűnik, de újból előjön, hogy konzerváljon. Így konzerválták az ábrándozások bennünk a reményt, hogy eljön a pillanat és vége szakad rabságunknak.

Egy nap aztán kezdték rebesgetni, hogy hamarosan vége a háborúnak. Emlékszem, nagy pelyhekben hullott a hó, a tél utolsó napjait élte. A háborúnak mégis előbb lett vége.

Lefújták a trombitások a háborút... a tankok nem dübörögtek... az Elbánál felrepült a fehér lobogó...

Aznap mindent elárasztott a napfény és friss hó hullott a földre. Még pár napig maradtam Salasován, ott már csak halott bajtársaim maradtak... Gondolatban elbűcsúztam tőlük és megfogadtam, hogy nem hallgatom...

Erdélyi orvosok – hívatlan vendégek?

Az erdélyi magyar ember, kisebbségi sorban sarjadt nemzettudatának köszönhetően a magyar sorstratégiákat fájdalmasan és folyamatosan hordozza magában mindhalálig. Ez az anyaországban többféle – főleg társadalmi okokból – szinte egész generációk számára ismeretlen életézés azonban nem csak ölni, de *éltetni* is tud. Meg kell tanulnunk tudomásul venni amit eddig is tudtunk, de nem vallottunk be magunknak sem, hogy a remélt csodák nem léteznek és a megélt apró csodácskák is múlandónak bizonyulnak, javunkra alig fordulnak.

A magunkfajtanak marad a nagy, sivár valóság, a csalódások sivataga és az az üresség, amit akkor érzünk, amikor arra gondolunk, hogy sem ott sem itt nem kellünk. Vészesen fogy a nemzet, de ittlétünk mégis nyűgnek deklaráltatik, jöttünkkel s főleg az utánunk következők esetleges jöttével lob-bik ijesztgetik egymást. A NEMZET szót is már-már csak mi merjük kiejteni. Pirul a modern honpolgár kéretlenül rákent kozmopolita hímpora alatt ha e szót kell kimondja, s pláne ha azt, hogy MAGYAR. Ha pedig „rölünk” beszél, – így emleget ma is: „a románok!” No nem rosszindulatból. Csupán tájékozatlanságból, tudatlanságból, felületességéből. Többnyire eszébe sem jut tisztázni e fogalmakat. A fogyasztói igénytől sarkalva nincs is erre ráérése. Most arról értekeznek ki a hibás azért és kinek jó, hogy ez így van. Egy részletével az egésznek – s benne azzal a bizonyos kötelező ördöggel.

Hogyan is áll a Romániához tartozó területekről áttelepült orvosok kérdése?

Mint választott orvoskamarai vezető és évtizedek óta megszállott egészségpolitikai amatőr, 1990 óta ott voltam szinte minden jelentősebb országos és területi rendezvényen, amire a kamarai szerveződés vagy a reformfolyamat kapcsán sor került.

Eközben, a helyzetemből eredő érzékenységgel figyelve, határozottan azt észlelhettem, hogy valamilyen okból, talán az ebben érdekelt hatására vagy bizonyos befolyások nyomán, fokozódó ellen-szenv vesz körül minket. Ez nem személyesen észlelhető élmény. Eleinte csak állásfoglalások, kijelentések, vélemény nyilvánítások, általánosítások szintjén volt tapasztalható. Ezt követően tartózkodás lett úrrá, aztán rémhírek, bírálatok, becsmérések következtek. Utóbb eljött – és ma javában dül – az a periódus amikor velünk magyarázzák az eljövendő orvos-munkanélküliséget. Zavaros ez az egész. Soha senki le nem írja, hogy a valóságban hány magyar orvos jött át. Számokkal dobálóznak, melyek olykor már a 3500-at is meghaladják. Nem tisztázzák, hogy ebből hány az erdélyi, hány jött másfelől (nem is ez a legfontos-

abb) hány a magyar, hány a nem utódállamból ideérkezett és főleg nem beszél senki arról, hogy ezek az emberek milyen állásokat foglaltak el itt megérkezésük után, milyen létező ürt töltöttek be éveken át, ellátván olyan munkaköröket, melyekre magára valamit adó anyaországi kolléga nem vállalkozott. Arról pedig a legkevésbé lehet hallani, hogy ma is hány orvosi állás van betöltetlenül. A kérdés tisztázására szándékot senki nem mutat, ugyanakkor minden fórumon felmerül mint probléma valamilyen formában. Újabban programok, feladatlisták első pontjai közt szerepel az idegen diplomások (és itt elsősorban „a románok”-ról van szó) tiltása, taszítása, torlása, törlése. Olyan javaslat is elhangzott már jelenlétemben, hogy büntető adót kellene fizessünk azért, hogy itt dolgozhatunk vagy a kamarába belép-hessünk (ami feltétele a tartós munkavállalásnak).

Egy hihető forrásból származó információ szerint:

a) 1986–87 fordulóján még csak 269 áttelepülő-ről tudnak és ezek majdnem mind Románia területéről érkeztek (nem csak Erdélyből – ezért írom így).

b) Az innen érkezők száma 1993-ra 1435-re emelkedett.

c) Végül egy igen érdekes adat: a rendszerváltásig a Magyarországra érkező és a Magyarországról nyugatra távozó orvosok száma megegyezett. Az egyensúly csak ezt követően billent fel.

Egy újabb adatforrásból igen érdekes dolgokra következtethet a figyelmes olvasó.

a) Az országban pillanatnyilag 42158 orvos él

b) Aktív orvosok száma 41060

c) Nem dolgozó nyugdíjas 1095

d) Itt egy nagy egészségügyi fórumon elhangzott adatot szürok közbe: dolgozó nyugdíjaskorú orvosok száma 3500 körüli.

e) Tehát összesen kb. 4600 nyugdíjas korú orvos él még a 42158 ból, illetve ennyi érte meg a 60 évet!!!

f) Budapesten dolgozik 15442 orvos ami 36,6 %

g) Vidéken dolgozik 26716 ami 63,4 %

h) Összes KÜLFÖLDI DIPLOMÁS SZÁMA 2582 tehát 6,12 %.

Ebben benne foglaltatik több száz Leningrádban higiénikus diplomát szerzett magyarországi kolléga és néhány tucat külföldi egyetemen végzett anyaországi is.

i) Külföldi diplomások megoszlása:

Románia:	1551	60 %
Szovjetunió	680	26,3 % (jórészt anyaországi)
Egyéb	351	13,7 %
az egyéb országok között?		
Bulgária	94	
Csehszlovákia	66	
NDK	62	
Jugoszlávia	55	
Lengyelország	27	
Ausztria	9	
Egyéb	38	

j) Budapesten 286 romániai és 259 Szovjetunióbeli diplomás dolgozik.

k) Pest-megyében csökkent a romániai diplomások száma.

l) Veszprém megyében 2 év alatt 25 ről 102-re, Szabolcsban is jelentősen nőtt a számuk.

m) Tehát romániai diplomával rendelkező orvosok száma:

1987	269
1993	1435
1995	1551

Itt tartom szükségesnek ismét kiemelni, hogy jelenleg Magyarországon 3500 körül van azoknak az orvosoknak a száma akik a lehetetlen nyugdíjak miatt, a megérdemelt pihenés helyett erejükön felül robotolnak utolsó leheletükig. A fenti adatok lehet, hogy nem tökéletesen pontosak, de a tendenciák követhetők belőlük.

Egy ilyen kaotikus helyzetben rendezni kell gondolatainkat. A korrektség arra kötelez, hogy először magunkba nézzünk.

1. Elsőként az örök kérdés merül fel. Jogosan hagytuk-e el szülőföldünket, ha pedig elhagytuk helyes volt-e idejönnünk? Erre a kérdésre már van kikristályosodott válasz. Az áttelepüléseket nem lehet együttesen, csak egyenként megítélni és semmi képen sem lehet elítélni. Vannak a legkritikusabb véleményeket is meggyőzően indokoló helyzetek és vannak természetesen olyanok akik csak a nagyobb karéj kenyér miatt jöttek át. Nem vagyunk egyformák. Anyaországi nemzettársaink sem azok. Innen is volt kivándorlás (amelyet összességében messze *nem pótolta a mai napig is sokkal kisebb számú bevándorlás*). A kérdés második részének megválaszolása azonban a „gazdasági menekültek” esetében is eligazítást ad és így

hangzik: vészhelyzetben, akkor amikor egy 15 milliós nemzet a szétszórattatás és a belső demográfiai katasztrófa évszázadát éli, *nem lehet irányadó a nemzettudatától megfosztott és így eltorzított saját közvéleménye sem*. Ez a nemzet ma, eltekintve néhány kiemelkedő szellemi óriásától, nem képes biztonsággal megítélni saját helyzetét. Hát még egy számára ismeretlen körülmények közt élő, tőle 1–4 generációval ezelőtt elszakított darabjának gondját, életérzését, döntéskényszerét.

A felelet tehát: IGEN! Ide kell jöjjön az, aki máshol nem bírja már (akár mert túl nagy a nyomás, akár mert nem oly ellenálló), mert ez a még fel nem ismert nemzeti érdek. A beteget gyógyító orvos sem kérheti ki szakmai részletekről a paciens véleményét. Mire ez a nemzet felismerné, hogy ezt kellett volna tegye, ha közben az ideigyekezőket tovariasztják, megkétszereződne széthullásunk irama. Ezt nem szabad bevárni szubjektív vélemények, tudatos vagy primitív uszítások, érzékenységek, még saját örök kisebbségi érzékenységünk által indokoltan sem.

Pláne nem a tájékozatlanság és önhibán kívüli, ismerethiány szülte vélemények hangoztatása okán. (Nem tudják mit cselekednek!)

Itt kell szomorú vigaszként megemlítenem, miszerint már az az érvünk sem áll, hogy lám a németek, lám a zsidók! Németországban dül az utálat az „oszik” irányába, nem fogadják be az erdélyi szászokat akik sirva nosztalgiaznak nyaranta 1–2 hetet, pusztuló szülőfalvaikba látogatván és ugyanazt a gyökértelenséget élik meg mint mi. Velünk együtt lettek „get-beget” (tösgyökeres) bozgorok. De nem jobb a sorsa a ma Izraelbe érkező orosz vagy ukrán zsidóknak sem. E két példa legfennebb abban különbözik mitőlünk, hogy ott a befogadó állam magatartása más. Nem úgy az átlag állampolgároké.

2. A második kérdés lenne, hogy a minket ócsárolók mire alapoznak. Itt is önkritikusan kell először vizsgálódnunk. Kétségtelen, hogy amikor sokakról van szó, lehetetlen, hogy ne keveredjen közé a kritikát kiérdemlő személy is. Ez elkerülhetetlen. Mi sem vagyunk felsőbbrendű lények gyülekezete. De. A becsmérés mértékével ez távolról sincs arányban. Különösen nem azért mert sokszor éppen a teljesítmény irigylése, a szorgalom kellemetlen és kényelmetlen példája és az ezektől gerjedő sanda szándék váltja ki azt. Hasonló helyzetben volt annak idején sok „ötvenhatos” magyar is a nagyvilágban. Csak ott a helyi tradícióknak köszönhetően felülkerekedett a megbecsülés. Ezért és ezeknek ellenére itt kell felhívnom minden kolléga, de minden hazáját itt kereső földim figyelmét, hogy a mi életünk, munkánk felelőssége dupla. Nem csak annyi mint minden itt született magyaré, hanem terhel minket egy kollektív felelősség is, tudva azt, hogy kollektíven ítélték meg valamennyiünket. (Íme a kollektív megítélés egy alig emlegetett változata, amit nem Benes talált ki.) Az én sikerem nem biztos, hogy lehet a te sikered is, de biztos, hogy az én hibám téged is magával ránt. Hogy mondják szép magyar nyelv honi bajnokai? Ez van! Miután ekképpen magunkba néztünk, lássuk a többi kérdést.

3. Az érkezőkhöz való viszonyulásnak több szakaszt éltük meg. A hatvanas-hetvenes évek áttelepülői a „hőskor” sok-sok éves harc árán átjutó és nem nagy számot képviselő „jövevényei” még a kor szellemét meghazudtoló fogadtatásban részesültek. A legvidámabb barakk lakói szeretettel, együttérzéssel és érdeklődéssel, ugyanakkor a helyzetünk ismeretének maihoz hasonló teljes hiányával fogadtak. Ezt követően évtizednyi időszak telt el úgy, hogy a szerény, kitartó és tisztességes munkával szerzett helyi becsület pl. elégnek bizonyult arra, hogy több tucat utánam érkező család lakás és állásgondját „kijárásos” módszerrel rendezni tudjam. Miként sikerülhetett ez a ma elképzelhetetlen művelet? A kor funkcionáriusaiban zavarosan pisllakoló szolidaritásérzést felcsiklandozva, de főleg az apparátusban „véletlenül” mindenütt ott tévelygő becsületos magyarok segítségével. Mert voltak ilyenek. Neveiket fel nem sorolom, de áldom emléküket. Sokuk már nem is él, jórészt az idősebb generációhoz tartoztak. (Lásd: előző átkos korszakok maradék nemzeti tudata, marxista agymosás elégtelensége stb. mint belső indíték vagy magyarázat)

A nyolcvanas évek közepétől már kimondottan az etnikai tisztogatás meglóvagalása volt az akkor is nehezen kiharcolható, de a diktátor által mégis óhajtott távozások útja. Már többen érkeztek és megjelent egy olyan kis réteg is akik nyugat és az anyaország között vacilláltak elméletben, de sokan az utat is végigjárták, egyesek csak oda, mások oda-vissza. Ekkorra a beilleszkedés már nem volt annyira idilli, de még lehetett segíteni és senki nem maradt az utcán. Hangok már ekkor hallatszottak arról, hogy miért hagyják cserben az otthonmaradtakat. 1989 karácsonya volt természetesen a nagy fordulat. A hatalmas felbuzdulás a nagy és áldozatkész segítőkészség ekkor mintha túlteljesített volna. De a nyomás alól szabadult és főleg a „fekete március” rémálma után ébredve megmozdulók csalódott százeit már itt is csalódás várta. Rohamosan kezdett elharapózni az ellenérzés irányunkba és sokfelé még a kötelező tapintatot vagy udvariassági minimumot is félresöpörve kezdtek beszélni róluk és velük. Az egészségügyi reformháború előre-hátra lépései közepette itt tartunk most és nem sok a remény arra, hogy ez gyorsan változzon.

4. Magától értetődően tevődik fel a kérdés: MIÉRT? Erre lehet válaszolni indulatosan, hideg fejvel, – ha majd felmérjük – akár tudományos adatok fényében is. Mindez azonban a lényegesen nem változtat. Mögötte ott sorakozik a sok évtizedes tudatrombolás, a kádári „kaparj kurta” szellem továbbélése, a nemzetromboló megosztó sanda szándékok sugallatai és egész egyszerűen az emberi kicsinység, a félre és alulinformált emberek hétköznapi kenyérféltése stb. stb. Egy mostanság nagyon sok kolléga kezébe eljutó lap, egyébként felületes ismeretség alapján jószándékunak tetsző és jótollú újságíró írja nemrégben egy kórház gondjait illusztrálандó: „Az osztály négy beosztott orvosa közül az egyik váratlanul „kiment” körzetbe, egy másik pedig az Egyesült Államokba távozott. A helyzetet súlyosbította a nem túl nagy szakmai tekintéllyel rendelkező, Erdélyből áttelepült osztályvezető-főorvos nyugdíjbavonulása.” Olvassuk csak újra! Gondolkodjunk! És most helyettesítsük

be az „Erdélyből áttelepült” jelzőt valamely másik kisebbség nevével. Jelen formájában fel sem tűnt a jó szándékú cikkírónak, – ez már szinte megszokott. Ha azonban ott egy másik szó állna, – most országos botrány lenne, esetleg nemzetközi visszhanggal. (Hát még 2–3 éve!) És egy másik gyakori élmény: „Mi titeket befogadtunk, nem illik, hogy kritizáljatok és ugráljatok!” Hányszor voltam fültanúja e sértő ránkpirításnak, ilyen vagy nagyon hasonló formában, ha az ország vagy a szakma dolgában aggódva kritikai megjegyzést tettem vagy tett valaki közülünk. Minden ilyen esetben egy másik mondat bukkant fel sajogva emlékezetemben: „taci din gura! Minici piunea româneasca!” („Fogd be a szád! Román kenyeret eszel!”)

5. Mi lenne a teendő? Mindezek ellenére csupán annyi, hogy magunkkal hozott ellenálló képességünkre hagyatkozva túléljünk, dolgozzunk, szűkebb környezetünkben szerezzünk magunknak és így közösségünknek csakazértis becsületet (ez ma nehezebb, de nem lehetetlen) és ne féljünk. próbáljuk elérni, hogy minél többen ismerjék fel az igazságot. Értsék meg egymásra utaltságunkat. Fogják fel azt, hogy ha mi elpusztulunk, utánunk ők következnek. Megértetni azt, hogy természetesen elsősorban az otthonmaradókat kell okosan támogatni, de nem kell kiteszítani azokat sem, akik már nem bírják és elindulnak, mint irtam már, belső vagy külső okokból, a külső nyomás és taszítás ereje miatt, vagy belső ellenállásuk megroppanása nyomán. Ha már mozdul, erre mozduljon és nem a vakvilágba. Értsék meg, hogy szerződés ide, szerződés oda, a határok sérthetlensége veszályban lehet fordítva is (és más lappangó formákban) mint azt a világban a birtokos belüliek terjesztik – mégpedig odaátrol. Tanulják meg, hogy nem tréfa a „Dnyesztortól a Tiszáig” jelszó (és létező szervezet). Tudjanak arról, hogy ezt a gondolatot a mai bukaresti parlament felállva tapsolta meg. Hiszen a századelőn megmosolyogták az Erdélyt féltőket is e hazában. Akkor is létezett már ez a tájékozatlanság? Pedig akkor még nem volt baj a nemzeti tudattal. Ugyanakkor ismertessük meg az itteniekkal a románság érdekeit. Így tudják igazán felmérni őket barátnak és ellenfélnek is reálisan.

Itt teszek még egy utolsó kitérőt.

A minket leszólo vagy nem túl elégáns toleranciával csak megmosolygó, magabiztos hazai kolléga akkor amikor a „bunkó, balkáni románt” emlegeti, minket is oda sorol egy két enyhítő körülménytől eltekintve. Fogalma nincs arról, milyen a román értelmiség, mire képes egy elsőgenerációs román kollégája felzárkózásban, ehhez szükséges dörszölségben, tanulásban, kitartásban, nyelvvis-

meretben és kultúrszomjban. Sajnos az itt megismert átlag ezekben a tulajdonságokban elmarad lebecsült balkáni szomszédjától de történelmi következményeiben minket is már annyiszor sújtó kivagyisággal annál ékeesebb.

Nemrégiben kéttagú magyar küldöttségben jártam odaát egy nagy nemzetközi orvoskongresszuson. Fantasztikus rendezés, nagyszerű propaganda folyt a nyugatiak felé és felénk is. A váratlan felkérésre, részemről öszinte segítőszándékkal elmondott előadásom a reform buktaíróiról, hatalmas siker volt. Azonnal ráéreztek. Nagy vendégszeretettel és rendkívül nagy diplomáciai érzéssel, közben pedig a rájuk ilyenkor jellemző okos barátságossággal vettek körül. Minderről, kimondottan a tapasztalt fontossága miatt színes beszámolót írtam (felkérésre) egyik szaklapunknak. Lásd, hogy lehet ezt csinálni nálunk szegényebbeknek is. Leírtam mekkora eredményeket értek el a nyugatiaknál ezzel, mennyi segítséget remélhetnek. A cikk tetszett de csak kibelevé jelent meg. Holott a lényeg éppen a részletekben volt. A szerkesztő ennyit mondott: „nem nyaltál túlságosan alá a románoknak?! Tán nosztalgiád van?” Ők ennyit értettek meg belőle, ennyit voltak hajlandók tanulni az általuk tapasztaltakból.

Sok gondolat bánt engemet. Itt hever előttem egy rosszulgereblyézett kazalnyi. S bennem félig kaszálva félig lábom a sok legelni és kérődzni való. Tele csalánnal, kóróval. Égető, sajtó, sarkaló, üző, hajtó csakazértis érzések.

Fejezzük be vidáman barátain és ahogy erre hallottam: ne veszítsük el reménytelenségünket. Salut voios de bozgor (Vidáman köszönt a hazátlan). Ezt a státusunkat rövidesen európai szerződés fogja szavatolni. Előre, mindig előre. MI már szabad, hazátlanok vagyunk. Tragikus, de ez talán a vessző nélkül is igaz lehet??

Leányfalu 1995

DR. SZÁSZ ISTVÁN T.

Vissza a hősök emléktábláját!

A hetvenes évek végén, a Ceausescu diktatúra sötét éveiben, a romániai magyar kisebbség iránt gyűlöletet szító, szélsőséges, sovíniszta erők egy csoportja a Kolozsvári Református Kollégium Farkas utcai régi épületének falán elhelyezett első világháborús emléktáblát vandál módon összetörték, megsemmisítették. Az emléktábla a kollégium első világháborúban hősi halált halt tanárai és tanulói nevét örökítette meg.

A Kolozsvári Református Kollégium öregdiákjainak Apáczai Csere János Baráti Társasága elhatározta, hogy a megsemmisítették. Az emléktábla a kollégium első világháborúban hősi halált halt tanárai és tanulói nevét örökítette meg.

A Kolozsvári Református Kollégium öregdiákjainak Apáczai Csere János Baráti Társasága elhatározta, hogy a megsemmisített emléktábla helyett újat fog állítani s ezt a Farkas utcai templom belső terében fogja elhelyezni.

Az új emléktáblán az első és második világháborús hősök neve mellett az 1944. évben hősi halált halt, elhurcolt és a gyűjtőlagerekben elpusztult kollégiumi tanárok és tanulók neve is szerepelni fog.

Kérjük azokat az egykori református kollégiumi öregdiákokat, akik hiteles adatokat tudnak szolgáltatni az elesett vagy elhurcolt tanárok vagy tanulók személyéről, hogy információikat a következő címre juttassák el:

Benedek István, 2200 Monor,
Kiss Ernő u. 2/II. I. em. 5.
Tel.: 06-29 414-695

**Az Apáczai Csere János
Baráti Társaság
választmánya**

Magyar önkormányzatok és a megmaradás

A kárpát-medencei magyar önkormányzati törekvésekről A rész és az egész címmel rendezett konferenciát a közelmúltban a felvidéki Madarászházán a budapesti Kárpát-Alpok Alapítvány, a szintén anyaországi Pro Professione, a Batthyány Lajos, valamint a felvidéki Demokratikus és Nyitott Társadalomért Alapítvány támogatásával. A tanácskozássra több mint száz erdélyi, kárpátaljai, délvidéki, felvidéki, valamint anyaországi polgármestert, önkormányzati vezetőt, politikai pártok képviselőjét hívták meg Csíkszeredától Dunaszerdahelyig, Beregszásztól a horvátországi Kórogyig.

Szeifert Tibor, az ELTE docense előadásában a kezdetektől napjainkig tekintette át a Kárpát-medencében az önkormányzatiság történetét. Az ősi szokásjogon alapuló, nemzetiségi, törzsi önkormányzatok az Árpád-korban átalakultak, különösen a városok fejlődésével. Nemcsak a magyarság, hanem az országba ekkor és a később betelepült népek – így például a szászok, a kunok a XII. századtól – jelentős önállóságot kaptak királyainktól, a következő évszázadokban pedig a románok, szlovákok, szerbek, rutének is. A legfőbb tanulság, hogy az önkormányzatiság nem e századi liberális és nyugatról importált találmány, hanem az a történeti Magyarország, illetve a Kárpát-medencében sok évszázados múltra tekint vissza.

Dsida Jenő

cében sok évszázados múltra tekint vissza.

Ankerl Géza szociológus, a genfi egyetem tanára, az ENSZ kisebbségi szakértője azt fejtegette, hogy az elcsatolt területeken kisebbségben élő magyarság anyanyelvének használata nem egyszerűen és kizárólag kulturális jog, hanem a szülőföldjén való fennmaradását szolgáló alapvető eszköz, és a megélhetés munkanyelve. A Kárpát-medencében tömbökben, illetve kisebb-nagyobb csoportokban élő magyar közösségek alanyiságát az egymás között használt közös anyanyelv adja. Ezért a magyarság fennmaradásért vívott politikai harc legfőbb céljának az anyanyelv használatának nemzedékeken történő fenntartásának kell lennie. Ennek egyetlen formája az önkormányzatiság, vagyis az autonómia és annak különböző formái. A személyi elv, vagy perszonális; a területi önállóság, illetve az országokénti és országos hatókörű, nemzeti alapon megszervezett politikai és kulturális érdekképviselet.

Dézsi Zoltán, Gyergyószentmiklós polgármestere a testvérvárosi kapcsolatok jelentőségéről szolt. Az erdélyi város 1940-től ápol ilyen viszonyt Kiskun-

Áprily Lajos

majával. Kezdeményezte, hogy a határon túli magyarok települések ne csak anyaországiakkal létesítsenek testvérvárosi kapcsolatokat, hanem az erdélyiek kárpátaljaiakkal, felvidékiekkel és délvidékiekkel, és viszont vagyis sajátos hálózatot alakítsanak ki, és csak ezután keressenek nyugati partnereket. Kvarda József, az Együttélés elnöke, a Szlovákiai Magyar Önkormányzati Szövetség elnöke elmondta, hogy a Felvidéken a hatóságok újabb közigazgatási átszervezést terveznek, amellyel tovább akarják bontani az összefüggő magyarok területet. Kupa Mihály volt pénzügyminiszter előadásában azt fejtegette, hogy Magyarországon az önkormányzatokkal kapcsolatban veszélyes folyamatok indultak meg. A központi hatalom növelni igyekszik a megyék szerepét, hasonlóan mint a korábbi évtizedekben, és ezek kapják a támogatás nagyobb részét. Az önkormányzatokat a kényszerszertársulások felé taszítják, lakóikat pedig az iskolák, a közegészségügy és más közfunkciók elszorításával alattvalókká degradálják.

BOTLIK JÓZSEF

Az utódállamok jogsértései

Egyes szélsőséges diplomaták és hasonszörű történészek szerint az Osztrák-Magyar Monarchiát azért kellett felosztatni, mert a „népek börtöne” volt. Azaz nem engedélyezte a különböző etnikai közösségek autonóm jogainak működtetését. Anyanyelvükön való oktatástól mereven elzárkózott és megtiltotta elemi, középfokú és felsőfokú oktatási rendszerük kiépítését, elhanyagolta az infrastruktúra fejlesztését.

Ha ez megfelelné a valóságnak, akkor annak is igaznak kellene lennie: Magyarországot nem azért darabolták szét Trianonban, hogy az utódállamok a hozzájuk csatolt területeken erőszakosan megváltoztassák az évszázadok folyamán természetes fejlődéssel kialakult etnikai közösségek összetételét, hanem az addig létezett gazdasági, kulturális, tanügyi-közigazgatási-egészségügyi-igazságszolgáltatási-viszonyokhoz mérten jobbat, modernebbet valósítson meg minden nép javára, fajra, nyelvre, vallásra való tekintet nélkül.

Sajnos, ez az elvárás 75 év alatt nem valósulhatott meg a jól ismert nacionalista és nemzeti kizárólagosságra törekvő utódállamok kormányainak intézkedései miatt. Ellenkezőleg, a múltbani mulasztásokat, vétkeket túllícitálták az utódállamok mindenkori kormányai kisebbségellenes kormányzásokkal! – Hova is lehetne kategorizálni a román, szerb, szlovák jogrend-

szereket? – Hogyan lehetne minősíteni ezeket, amelyek ahelyett, hogy a kor követelményeinek megfelelően újabb elemi iskolákat, kollégiumokat, egyetemeket létesítenének, modernizálnának, a már 400 év óta létező felekezeti magyar nyelvű kollégiumokat és egyetemeket felszámolják, bezárják, megszüntetik. – Azt a román, szerb, szlovák parlamentet, amely kimondja: magyar nyelvű oktatásra nincsen szükség, lehet-e európainak, modernnek tekinteni? A román, szerb, szlovák népeket, amelyek ilyen és ehhez hasonló törvényalkotásokhoz beleegyezésüket adják, lehet-e európai, felvilágosultnak minősíteni?

Mivel az általános érvényű elv az, hogy a kultúrának minden nyelven virágoznia kellene, az évezred fordulón nem lehet elfogadni, sőt határozottan vissza kell utasítani azt a román, szerb, szlovák jogrendszert, amely ellenszegül az általános érvényű értékeket teremtő és szolgáló intézményrendszereknek!

Jogosan tevődik fel a kérdés: szabad-e olyan nemzetekre bízni más országok országrészeit, amelyek ilyen káros kulturelles jogrendszerekkel szándékoznak kormányozni a Trianonban reájuk bízott magyar országrészeket: Kárpátalját, Felvidéket, Délvidéket, Bánságot, Párciumot, Máramarost és Erdélyt??!!

Mindenki előtt legyen világos: Magyarországot nem azért darabolták fel Trianonban, hogy az utódállamok a hozzájuk csatolt magyar országrészeket az évszázadokon át létező iskolahálózatokat felszámolják, hanem, hogy azokat továbbfejlesszék és modernizálják!

Ha állítólag mindez nem sikerülhetett az Osztrák-Magyar Monarchiában, akkor a nyugati nagyhatalmak most tegyék pró-

Bánffy Miklós

bára a mindenkori magyar kormányokat – amint 75 éven át próbára tették az utódállamok mindenkori kormányait – hátha nekik sikerülni fog, amit az utódállamoknak 75 év leforgása alatt nem sikerült – azaz megvalósítani a kárpát-medencei népek megbékélését mindenki melegegésére fajra, nyelvre, vallásra való tekintet nélkül!

A nyugati nagyhatalmak előlegezzék a bizalmat, hogy a mindenkori magyar kormányok hozzájárulásukat fogják adni mindazon román, szerb, szlovák követelésekhez, amelyeket ezek kormányai 1920 óta következetesen megtagadnak a magyar nemzetrészekről, a hozzájuk csatolt területeken, saját hazájukban élő, saját szülőföldjükön a magyar nemzetrészekről.

E bizalom előlegezése bizonyára minden feszültséget megszüntetne ebben a térségben is.

Ilyen irányban kellene tevékenykednünk személy szerint és közösségi erővel civil szervezetekben is.

DR. UJVÁRI FERENC
Kolozsvár

A tájnév kényszerű utóéletéhez

„... híre s engedelme nélkül változtatni, istentelenség.”
(Kazinczy Ferenc)

Az „Egy új keletű tájnév karrierje és karakterisztikája” című tanulmányba (Erdélyi Magyarság, 20. szám), a közlés során elképesztő hibák tömege került. Furcsa módon – lényegében – a lapszerkesztőség véltensége mellett (hisz „az aláírt cikkekért a szerzők viselik a felelősséget”). Ha az embert még ilyen helyzetben sem hagyja cserben a humorérzéke, mondhatja: a *Horn Gyula* „megkoronázásához” vezető baleszt nem járt annyi zúzódással, ficammal, töréssel, mint amennyi a közlés során ezt az írást érte; végére érve a szövegnek, hasonló elképedéssel, vagy inkább „csodálattal” nézhetjük a faktumot, mint annak idején a térkép ominózus *alföldjén* hangyavonulatként végigmasírozó *tájelnevezés* betűláncát.

A „hibák” (fogalmazzunk visszafogottan) azáltal keletkeztek, hogy a már korábban másutt, így például a pozsonyi *A Hétköz* is (1992. 19-20) megjelent írás újabb publikálását dr. R. L. nem csak kezdeményezte, nem csak szorgalmazta, majd közvetítette, hanem önkényesen, a szerző tudta, beleegyezése nélkül, az eredeti kéziratban *módosításokat*, fölfoghatatlan helyesírási és stiláris hibákkal „fűszerezett” *betoldásokat*, csonkításokat, cseréket hajtott végre. És „természetesen” a szerző kontójára, számlájára – még az aláírt nevet is megváltoztatva. S tette, cselekedte mindezt – a látottak-

ból ez félreérthetetlenül kiderül – abból a megfontolásból, azzal a szándékkal, hogy egyrészt saját neve-szerepe (amiről egyébként az autentikus szöveg a fejleményeknek megfelelően megemlékezik) kedvezőbb fénybe kerüljön, másrészt a *történetekben* érintett intézmény, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetet (amelynek ő maga is több évtizede funkcionáriusa) „előretékintően” kimenekítse a kényelmetlen helyzetből, majd az így megüresedett posztba, hálátlan szerepbe – szinte találomra – az Országos Pedagógiai Intézetet állítsa, hírbe hozva azt. Még a csatolt mellékletek, a fontos illusztrációs anyag sem úszta meg a „dolgot”. Mert ha például helyszüke miatt vagy más okból válogatni, ritkítani kell az anyagot (a mi esetünkben a perdöntő térképmellékleteket), akkor nem a *legjobbát*, a *legbeszédesebbet*, a legeggyértelműbbet ítéljük halálra (amely, ha szükséges, egymaga kiváltja, egymaga helyettesíti a többit!). Mert e csapás is érte a tanulmányt.

A legostobább szövegcsontítás az utolsó előtti bekezdés végéig érte, minek következtében a tanulmány záró, *Miért?*-tel kezdődő – a mondanivaló végkövetkeztetést sűrítő – sorai értelmetlenné, már-már nevetségessé válnak. Ugyancsak zavarossá, sőt érthetlenné válik – további példa – az írás elején, annak nyitó mondatában található „*bő három évtized*” kitétel, mert a rá utaló soroknak „lába kelt” a harmadik bekezdés közepén. E „málenkij robotra küldött” soroknak valószínűleg az lehetett a bűne, hogy a vitatott kartográfiai alapkérdésben – akarva-akaratlan –, az átkos ötvenes évek *Rákosi-Révai* dirigálta garnitúrát sokkal derekasabb kiállásban éri tetten, szemben, párhuzamban a későbbi, *Aczél* fémjelzte

idők elcsapatának (máig átvilágítatlan káderlegénységének) viselt dolgaival.

A tanulmányban fölvonultott tényanyag, nemkülönben a szövegnyelvezet már csak azért sem lehet ágrólszakadt, mert érinti – bár áttételesen – az MTA Nyelvtudományi Intézetét is, a Helyesírási Tanácsadó Szótár szerkesztőségét, a tankönyvkiadókat stb. Az ebek harmincadjára jutott eredeti kézirat hiába igyekszik szem előtt tartani a makulátlanság, a nyelvi tisztaság követelményeit, ha az érdeklődő a lincselte változatot kénytelen olvasni!

Egy ízben, amikor már sejteni kezdtem, hogy bajt szenvedett írásom bevezető és UNESCO-t emlegető sorai voltaképpen a „társszerzőmre” is vonatkoznak, azt fejtegettem volt R. L. úrnak, hogy a *Csallóköz*t minden szövegkörnyezetben hosszú l-lel illik, illetve kell ellátni (Geodézia és Kartográfia, 1991, 2-124). Ezúttal viszont – csak egy-két példát, mert a jóból is megárt a sok – az „*újsütetű*” tájnevet nememlékeztető „*újsütettűvé*” (talán, hogy valaha süttői márványban megörökíthessék), majd a „*pilseni sörömet*” lépteti elő „*Pilseni sörre*”, a balsors üldözötte és *Gabcikovitól* hangos „*Kisalföldet*” pedig lefokozza és következetesen „*kisalföldre*” igazítja (valószínűleg azért, mert egy idő óta kicsi, értsd: Trianon óta csak a fele a réginek...).

Adományok az Erdélyi Magyarság 24. számához

A központosítás problematikájának, vesszőkkel, gondolat- és zárójelekkel és más effélékkel terhes felhőinek színeváltozásai is megérnének egy misét. Persze, ha volna valamiféle foganatja, mea culpája! De amikor a „*remekbe szabottnak*” át kell vedlenie „*remekre szabottá*”, s a „*nem fülk a fogát*”, „*fülk a fogára*” gnómitják, s a tanulmányt – főleg annak fináléját – effajta betoldások, „stilis dúsítások” érik, mint „... a kiszáradt föld megírása nagy szerényen... harmincéves pályafutásom után... a fiatal nemzedéknek (meg-)tanulásra érdemes.”, akkor jobb, ha véget vetünk e merengő nyelvestétikai és kandidátusi keringősdinek, mert még túlságosan elbizonytalanodhatunk a „*ködből való remélt kibontakozás*” kilátásait illetően. Kivált, ha fölsejlik előttünk, hogy a magyar szellemiség meghatározó kúriáiban rég esedékes lomtalanítás feladatával talán még egy árvíz sem tudna megbirkózni.

Így aztán marad *Bacsó Péter*. Vigaszul. Aki, ha történetesen mellettem ülne most, bizonyára fölkapná a fejét. Sőt a térdére csapna, s fölkiáltana: *Megvan! Megvan a Tanú III. forgatókönyvének a nyersanyaga.*” Mire valami hirtelen támadt kicsi örömféle melege szlalomozna végig az ember mellén, hátán. Mert mégsem volt egészen haszon nélkül való a történet. Ugye? Éljen!

URBÁN GYÖRGY
Zseléz

KÜLFÖLD

Kucsera János és Judit	Németország	480 DEM
Dr. Osváth László	USA	120 USD
Sándor Ödön	USA	120 USD
Böröcz József	Svájc	100 CHF
Dr. Czako József	Németország	50 DEM
Balogh M. Zoltán	USA	25 USD
Borsai Kozma Olga	USA	50 USD
Dr. Major Márk	Németország	100 DEM
Szántó István	USA	10 USD
Dr. Parák Tibor	Svédország	860 SEK
Dr. Eugene de Benkő	USA	100 USD
Dr. Kozma Zsolt	Kolozsvár	50 DEM
Ref. Teológiai Int.		
Könyvtára	Kolozsvár	5.000 Ft
Kiss Károly		
(1995. évi jöv. 3 %-a)	Kolozsvár	3.000 Ft
Ref. Teológiai Intézet	Kolozsvár	5.000 Ft

BELFÖLD

Bátor Béla	Jászapáti	500 Ft
Dr. Tarr Ferec	Nyíregyháza	10.000 Ft
Salló István	Tatabánya	1.000 Ft
Nagy Miklós	Budapest	1.000 Ft
Makay Mihályné	Budapest	1.000 Ft
Szacsvey Imréné	Solymár	5.000 Ft
Pelle László	Szeged	1.000 Ft
Pintér Károly	Högyész	1.000 Ft
Péter Lászlóné	Etyek	1.000 Ft
Keszte József	Nádasd	1.000 Ft
Kegyess Attila	Répcelak	2.000 Ft
Melis Jánosné	Budapest	10.000 Ft
Dr. Petkes Emőke	Budapest	2.000 Ft
Dr. Parádi Enikő	Szigethalom	5.000 Ft
Filep Jánosné	Budapest	1.000 Ft
Nagy Elek	Üröm	10.000 Ft
Dr. Pásthay Ferenc	Pécs	1.000 Ft
Pánczél József Attila	Pécs	1.000 Ft
Máncsi György	Budapest	3.000 Ft
Révbíró Sándor	Tököl	700 Ft
Dr. Hettmann Károly	Cellsdömölök	3.000 Ft
WESTEL 450	Budapest	100.000 Ft
Benefi Sándor	Fehéregyháza	250 Ft

„...amit erő vagy hatalom elvesz,
azt idő és kedvező szerencse ismét
visszaadhatják. De amiről a nemzet,
félve a szenvedésektől, önként
lemondott, annak visszaszerzése
mindig nehéz és mindig kétséges...”

DEÁK FERENC

Hírek – Postabontás

BOLYAI EGYETEM BARÁTAINAK EGYESÜLETE

Ezer éves a magyar oktatás!

AZ ERDÉLYI MAGYAR EGYETEMI ÉS FELSŐOKTATÁS ÉVSZÁZADAI KIÁLLÍTÁS

és Tudományos konferencia
1996. október – november

Budapest

Országos Idegennyelvű Könyvtár
1056 Bp. Molnár u. 11.

Erdélyi Magyar Egyetemek és Főiskolák kiállítása

Báthori István Egyetem Kolozsvár	1581
Collegium Academicum Gyulafehérvár	1622
Jezsuita Egyetem Kolozsvár	1689
Piarista Főiskola Kolozsvár	1774
Királyi Akadémia Nagyvárad	1780
Institutum Mecochirurgicum Kolozsvár	1817
Kolozsvári Konzervatórium	1819
Állami Gazdasági Akadémia Kolozsvár	1869
Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvár	1872
Katolikus Teológiai Szeminárium Gyulafehérvár	1873
Kereskedelmi Akadémia Kolozsvár	1878
Református Teológia Kolozsvár	1895
Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvár	1940
Bolyai Tudományegyetem Kolozsvár	1945
Magyar Művészeti Intézet Kolozsvár	1948
Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet Marosvásárhely	1948
Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet Marosvásárhely	1951

Megnyitó: 1996. október 5-én 10 órakor

A tudományos konferencia tárgysorozata:

Köszöntő

A magyar oktatás ezer éve Erdélyben
Egyetemi, főiskolai kezdeményezések XVI-XVIII. sz.
Az Erdélyi Múzeum Egyesület szerepe a kolozsvári
Magyar Egyetem születésében 1859-72.

A Ferenc József Tudományegyetem fél évszázada
és utóélete 1872-1919, 1940-1944.

Magyar tudományos élet egyetem nélkül 1920-
1940

Bolyai Tudományegyetem létrejötte, működése és
felszámolása 1945-1959.

Katolikus hittudományi oktatás

Protestáns szellemű hittudományi oktatás

Természettudomány és technika

Orvosképzés – orvostudományi kutatás

Mezőgazdasági oktatás főiskolai szinten

Művészképzés (Zene, képzőművészet, színjátszás)

Van-e létjogosultsága és lehetősége az önálló ma-
gyar egyetemi és főiskolai oktatásnak Erdélyben a
XXI. században?

Előadók volt kolozsvári egyetemi tanárok, magyar-
országi tudósok, külföldi meghívottak.

A konferencia helyszíne: Az Országos Idegen-
nyelvű Könyvtár tanácsterme

Időpontja: 1996. október 5-én, 11-18 óra

Támogatók

Magyarok Világszövetsége, Bolyai Egyetemért Ala-
pítvány, Magyar Nemzeti Tájékoztatási Alapítvány,
Országos Idegennyelvű Könyvtár, Erdélyi magya-
rok Egyesülete stb.

A kiállítás főrendezője: Dr. Incze Miklós ny. egye-
temi tanár

Rendező-szervező bizottság: Dr. Aniszi Kálmán,
dr. Fikker László, B. Kis Béla, Katona Szabo
István, Máté Jakab, Mátyás B. Ferenc, dr. Medvigy
Endre, Román L. Ildikó, Sebestyén Kálmán

FELHÍVÁS

*a Kolozsvári Magyar Egyetem és az erdélyi
magyar főiskolák egykori tanáraihoz, diákjaihoz*

A Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete kezde-
ményezi a „Magyar Oktatás 1000 Éve” alkalmából,
kiállítás és tudományos konferencia rendezését
Budapesten „Az erdélyi magyar egyetemi és főis-
kolai oktatás évszázadai” címmel.

Kötelességünknek érezzük, hogy felelevenítsük
és népszerűsítsük mindazt a kulturális értéket,
melyet neves elődeink alkottak az egyetemes ma-
gyar és az európai kultúra számára, olyan mosto-
ha körülmények között, melyeket kevés ország
vállalt történelme folyamán.

Kiállításunk beszámol az egész erdélyi magyar
főiskolai oktatásról, a kezdeti egyetem-alapításoktól
a jelenkorig. Hisszük, hogy meglepő értékeket ismer-
tet nemcsak a nagyközönség, az ifjúság, hanem a
szakemberek számára is. Megrendezését azonban
csak a magyar társadalom és társadalmi szervezetek
támogatása teszi lehetővé. Eddigi támogatóink fela-
járásai, csak részben fedezik a költségeket. Szük-
ség van azok hozzájárulására is, akik részt kívánnak
venni az ünnepi megnyitón és konferencián.

Tisztelettel és szeretettel kérjük az erdélyi főis-
kolákon, egyetemen végzetteket, járuljanak hozzá
a kiállítás és konferencia költségeihez. Személyen-
ként mintegy 2000 Ft adományra volna szükség,
melynek fejében az adományozók a részvétel mellett,
baráti összefüggésben vehetnek részt és a kiállítás
anyagát ismertető kiadványban részesülnek.

Szeretettel várunk minden érdeklődőt és kér-
jük, legkésőbb 1996. májusáig jelezze részvételi
szándékát a következő címre: H - 2100. Gödöllő,
Palotakert 11. 8/2. A jelentkezők számára részle-
tes programot és postautalványt küldünk.

Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete

Postaláda

Elégedetlenül olvastuk az Erdélyi Magyarok 23. számában a Dr. Pacha Ágoston emlékezete" c. cikket, nem annyira a benne foglaltak okán, mint a szerintünk célzatosnak vélt elhallgatások miatt. A leglényesebb ezek közül számunkra nevezetnek a magyarsággal szemben nyíltan, 1919 óta tanúsított – enyhén fogalmazva – barátságtalan magatartása. Ettől az időponttól kezdődően, ténykedésének nem titkolt, tekintélyes része arra irányult, hogy a zömében magyarbarát bánási svábságot, annak értelmiségét ellenünk áthangolja, szolgálatot téve ezzel a román államhatalomnak a kisebbségek széjjelválasztásában. Tág teret kaptak e tekintetben a pángermán, majd később a náci eszmék – Pacha püspök, saját kezdeményezéséből, 1935-ben hódoló látogatást tett Hitlernél és megáldotta a tevékenységét. A temesvári püspöki hivatal személyzeti politikája 1923 és 1950 között súlyosan hátrányos volt a magyar nemzetiségű lelkészek kárára és a magát sváb püspök"-nek nevező főpásztor szinte kivétel nélkül csak sváb intézményeket volt hajlandó anyagilag támogatni. Jellemző, hogy 1939-ben, a temesvári kat. magyar fiúgimnázium(polgári) jogos tá-

mogatását igénylő igazgatóját azzal utasította el, hogy maguknak itt úgyszincsen jövőkük". Úgyszintén hiába fordultak a püspökséghez az Antonescu-diktatúra alatt kifosztott parasztagdákésmásüldözöttek. Dr. Pacha Ágoston nem volt jó püspöke egyházmegyéje magyarjainak, nem tudunk jószívről emlékezni, helytelenítjük améltatócikk közlését.

Sajnos, a jelenlegi temesvári megyéspüspök sem barátja a híveinek háromnegyed részét kitevő magyaroknak, alig beszél nyelvünket, nem pártolja egyházmegyéjének a gyulafehérvári érsekség alárendelését.

Németországi magyar olvasók

* * *

Lapzártakor érkezett a szomorú hír, hogy barátunk, szerzőnk dr. Szabó T. Ádám tragikus hirtelenséggel elhunyt. A lap következő számában veszünk tőle búcsút.

* * *

Nincs olyan szigorú lapzárta, mely egy jó hírnek még ne tudna helyet adni. Most kaptuk Washingtonból az értesítést, hogy „a mi erdélyi lányunk Katócz Sára az Amerikai Magyar reformátusok Szövetségének támogatásában részesül a hátra lévő másfél esztendőre. Köszönjük C. Klay (Sziklay) professzornak a segítséget, melyet önzetlenül nyújtott Sárának. Ashlanában tanul oktatási ösztöndíjjal 1994–97 között, a Kolozsvári Református teológia elvégzése után, az Erdélyi Szövetség kezdeti sietős támogatása révén.

* * *

Sebestyén Kálmán: Erdély református népoktatása (1780-1848)

Az erdélyi magyar iskolatörténet szerves része a magyar művelődéstörténetnek, az erdélyi magyar iskolatörténeti kutatások pedig szorosan kapcsolódnak a magyarországi művelődéstörténeti kutatásokhoz.

A népoktatás-történet olyan gazdag hajszálygyökér-hálózat,

amely a magyar művelődéstörténet szinte minden vetületét át-
szövi. Időszerű, hogy az erdélyi magyar népoktatás-történet súlyának megfelelően elfoglalja a helyét a magyar művelődéstörténetben és ezáltal hozzájáruljon a teljes magyar neveléstörténeti valóság bemutatásához.

SEBESTYÉN KÁLMÁN

ERDÉLY REFORMÁTUS NÉPOKTATÁSA 1780-1848

PÜSKI

Az alábbi munka a történeti Erdély népoktatásával foglalkozik az ún. Partium nélkül. A felhasznált levéltári forrásanyag – a négy erdélyi religió közül – a református iskolákra vonatkozik, de adatokat szolgáltat a katolikus, unitárius és a magyar nyelvű evangélikus iskolázás múltjára is. A tényanyaga eredeti kutatási eredményekre, a szakirodalom által eddig ismeretlen levéltári forrásokra támaszkodik.

A szerző először vállalkozott az erdélyi magyar református népoktatás egyik legjelentősebb korszakának, az 1780-1848-ig terjedő időszaknak átfogó bemutatására, az egész népoktatásra vonatkozó általánosítások megfogalmazására. A feudalizmus kori elemi oktatástörténeti szintézisnek alapvető feltétele a kellő gazdagságú és differenciáltságú tényanyag. Ezt kívánja szolgálni a dolgozat függelékeként összeállított iskolatörténeti adattár. A szerző azt sem tévesztette szem elől, hogy ez a történeti adatokat feltáró munka, éppen tényszerűségénél fogva, az erdélyi magyar iskolázás jövőjéért napjainkban is folyó küzdelemnek hasznos információkkal szolgálhat. (A *Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, Püski Kiadó.*)

Az utóbbi években Magyarországon is megnőtt az érdeklődés történelmi múltunk, nemzeti hagyományaink iránt. Ennek egyik megnyilvánulási formája, hogy sorra alakulnak azok a szervezetek, amelyek a magyar lovas és katonai hagyományok ápolását tűzték ki célul.

Ezek a csoportok rendszeresen szerveznek történelmi túrákat és kulturális rendezvényeket, bemutatókat tartanak, részt vesznek nemzetközi, nemzeti, városi és falusi ünnepeken, sporteseményeken. Ezen egyesületek összefogásával alakult meg az *Európai Unió Magyar Lovastagozat*, amely 1991 óta az *Európai Egyenruhát Viselő Lövésztestületek és Polgárőrségek Szövetségének* magyarországi, önálló szövetsége.

Az európai rendezvényeken elsősorban a napóleoni kor ütközeteinek emlékünnepein van alkalom Európa más kosztümös hagyományörzőivel, oroszokkal, osztrákokkal, franciákkal, angolokkal és sok más nemzet fiaival barátkozni.

Az itthoni rendezvényeken, olyanokon például mint a *Tavaszi Hadjárat Emléktúra*, nemcsak a szövetség tagszervezeteinek huszárjai, hanem 1996-tól kezdve külföldi barátaink, vendégeink is résztvesznek.

Eddigi tapasztalataink alapján elhatároztuk, hogy a székelységnek katonai hagyományait is felelevenítjük. Megalakítottuk a *14. (1. székely) Határőr Gyalogezred* hagyományait ápolni kívánó baráti kört. Ez, a gyergyószentmiklósi toborzási központú határőrző gyalogezred sok dicső zászlóalját adott a magyar szabadságharcnak. S a határőrgyalogság ott harcolt az 1800-as évek elején Lipcsénél, Austerlitznél is. Örömmel fogadta hát bejelentésünket az Európai Szövetség titkára és a közép európai területi felelős is.

Most tehát hozzátok fordulunk, barátaink. A megalakult kör várja az érdeklődőket, akik az európai és magyar katonai hagyományörzés keretei között barátainkká, társainkká válhatnak. Jelentkezni lehet az Erdélyi Magyarságért Alapítvány címen, elérhetőség megjelölésével: 1016. Budapest, Naphegy u. 29.

**Székely
Határőr-hagyományörző Kör**

ÉLJEN A HAZA 1848

KOSSUTH LAJOS AZT ÜZENTE
ELFOGYOTT A REGIMENTJE.

AZ IGJU KOLLÉGISTÁK
SZERVEZETÉNEK
HAGYOMÁNYÖRZŐ
SZAKKÖRE
TAGTOBORZÓT TART.
A SZAKKÖR FEL KÍVÁNJA
ELEVENÍTENI ÉS ÁPOLNI
SZERETNÉ AZ 1848-as
SZABADSÁGHARCBAN
RÉSZTVEVŐ

1. SZÉKELY HATÁRŐRGYALOGEZRED
HAGYOMÁNYÁT.

A SZAKKÖR MUNKÁJA ÉS NYUGAT EURÓPAI
KAPCSOLATAI RÉVÉN RÉSZT VESZ
A NAPOLEONI HADJÁRAT NAGYOBB
CSATÁIBAN, ÉS EZZEL LEHETŐSÉGET
BIZTOSÍT TAGJAI SZÁMÁRA, HOGY
MÁS HAGYOMÁNYÖRZŐ EGYESÜLETEK
MUNKÁJÁVAL IS MEGISMERKEDHESSEN.

Lapzárta helyett

Ebben a rovatban lapunk nyomdai leadásának utolsó pillanataiban fogalmazott sorokat olvashattak hat ke-
rek esztendőn át hűségese híveink. A *Lapzárta* és tán még a *Vezércikk* kézírata volt az mindig, mely a megjelenés előtti percekben próbált – amennyire ez egy negyedéves laptól elvárható – friss lenni, egyetemesebb érvényű fogalmazásokkal ugyan, de reagálni az eseményekre, trianoni határainkon túl élő nemzetárszeink gondjaira.

Folyóiratunk *eleje* tehát és a *vége*.

Most sincs ez másképp. A különbség csupán annyi, hogy most szükségképpen magunkkal, az Erdélyi Magyarság helyzetével foglalkozunk közvetlen és áttételesebb gondolatokkal, mondatokkal egyaránt.

Röviden és prózaian: nincs pénz. Hosszabban és költőien: vagyis pénz van, de nem az Erdélyi Magyarorságra, a szerkesztőség fenntartására, még félszakasznyit sem kitevő kis csapatunk kenyérére. A lapot kiadó alapítvány kasszája ugyanis kiürült, s habár hat éven keresztül tele igazán sohase volt, mára talán a remény is elszállt, hogy ezt a maga nemében egyedülálló kisebbségpolitikai fórumot tovább éltesse.

És mások sem tolonganak.

Ilyen ez a világ. Ilyen lett. Még ha nem is így akartuk. Mi, az Erdélyi Magyarság szerkesztői biztosan nem. A felelősöket mégsem kutatgatjuk. Ránk nem, legfeljebb történetírókra, sajtótörténészekre tartozik. Egy a fontos: hat éven át tettük a dolgunkat, sokszor mások helyett is.

Tennénk ma is.

Ha hagynák.

Azt azonban senki ne várja tőlünk, hogy kijelentsük: „Az Erdélyi Magyarság, született 1990-ben, meghalt 1996-ban.”

Miért nyugodnánk békében. . .?

Józsa Péter

Budapest, 1996 Vízkereszt

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65 th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
P.O.Box 2222,
Strawberry Hills NSW 2012
Tel.: 02-3191740
Fax: 02-3182638

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nor.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100 Serraing
Tel.: 41-36-72-46

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdorp,
Postabank No. 653 557
Tel.: 071/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Kárcsony, Pannonia Books Ltd.
P.O.Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416) 5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewsardstone
Road London E2 9 HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-938-0633

Németország:

Postgiroamt München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717055
Fax: 089/18811

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járay
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Wass Albert:

Üzenet haza

Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok járása változó.
És törvényei vannak a szeleknek,
esőnek, hónak, fellegeknek!
és nincsen ború, örökkévaló.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a földnek: csak teremjen,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött őrködik a Rend.
S nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada.
Mert erősebb a baltánál a fa
s a vérző csonkból virradó tavaszra,
új erdő sarjad győzedelmesen.
S még mindig lesznek fák, mikor a rozsda
a gyilkos vasat rég felfalta már
s a sújtó kéz is (szent jóvátétellel)
hasznos anyaggá vált a föld alatt...
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek őrváltásain
jönnek majd újra boldog építők
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi, hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, tempломot.
Jön ezer új Kőműves Kelemen,
ki nem hamuval és nem embervérrel
köti meg a békesség falát,
de szenteltvízzel és búzakenyérrel
és épít régi kőből új hazát.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
a fundamentom Istentől való
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.
A víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem a volt barátaimnak,
kik megtagadják ma a nevemet:
ha fordul egyet újra a kerék,
én akkor is a barátjok leszek
és nem lesz bosszú, gyűlölet, harag.
Kezet nyújtunk egymásnak és megyünk
és leszünk Egy Cél és Egy Akarat:
a víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem mindenkinek
testvérnek, rokonnak, idegennek,
gonosznak, jónak, hűségeseznek és alávalónak,
annak, akit a fájás űz és annak,
kinek kezéhez vércseppek tapadnak:
vigyázzatok és imádkozzatok!
Valahol fönt a magos ég alatt
mozdulnak már lassan a csillagok
s a víz szalad és csak a kő marad,
a kő marad.

Maradnak az igazak és a jók.
A tiszták és a békességesekek.
Erdők, hegyek, tanok és emberek.
Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!
Likasszák már az égben fönt a rostát,
s a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És lésszen csillagfordulás megint
és miként hirdeti a Biblia:
megmérték az embernek fia
s ki mint vetett, azonképpen arat.
Mert elfut a víz és csak a kő marad,
de a kő marad.

Wass Albert

Wass Albert

Tamási Áron.

nagy méretű képeim 442 mg. 9.